

Onderzoeksverslag

“ Een onderzoek naar de behoefte aan opvoedingsondersteuning van gescheiden moeders”

DOCK

Een onderzoek naar de behoefte aan opvoedingsondersteuning van gescheiden moeders

In opdracht van de afdeling opvoedingsondersteuning onderdeel van stichting DOCK & Co

Ten behoeven van het studieonderdeel 'afstuderen'
Van de HBO opleiding Pedagogiek

Auteur:

Monica Meijer (0833821)

Opleidingsinstituut:

Hogeschool Rotterdam
Museumpark 40
3015 CX Rotterdam

Faculteit:

Instituut Sociale Opleidingen

Opleiding:

HBO Pedagogiek

Organisatie afstudeeropdracht:

DOCK & Co
Wilgenlei 790
3053 CW Rotterdam

Opdrachtgever:

Diane Lock

Afstudeerbegeleider:

Martine van der Pluijm

Onderzoekster

Monica Meijer

Afstudeerperiode:

September 2013 t/m juni 2014

© Juni 2014, Onderzoeksteam DOCK & Co

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/ of openbaar gemaakt worden doormiddel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Voorwoord

Voor u ligt het onderzoeksverslag “een onderzoek naar de behoefte aan opvoedingsondersteuning van gescheiden moeders”. Dit onderzoek is geschreven ter afronding van mijn Hbo-opleiding Pedagogiek aan de Hogeschool Rotterdam. Het betreft een onderzoek naar de behoefte van gescheiden moeders aan opvoedingsondersteuning in de gebiedscommissie Hillgersberg-Schiebroek. Uitgangspunt van het onderzoek is het ontwikkelen van een vraaggericht aanbod voor in de praktijk. Met dit onderzoek wordt er getracht een bijdrage te kunnen leveren aan de praktijk. Gezien het feit dat ik dit onderzoek niet had kunnen uitvoeren zonder hulp, ondersteuning en begeleiding van een aantal personen gaat mijn dank uit naar onderstaande personen.

Ten eerste wil ik mijn opdrachtgeefster Diane Lock van DOCK & Co bedanken voor de geboden ruimte bij de uitvoering van mijn afstudeeronderzoek. Daarbij heeft Diane Lock zich volledig ingezet voor het maken van tijd, ruimte en het bieden van persoonlijke ondersteuning. De persoonlijke passie voor het werkveld van Diane Lock is voor mij een inspiratiebron geweest als aankomend professional.

Ten tweede wil ik mijn afstudeerdocente Martine van der Pluijm bedanken voor het delen van persoonlijke ervaringen uit eigen onderzoek. Hierdoor heb ik handvaten aangereikt gekregen voor het overzichtelijk maken van mijn onderzoek. Tevens wil ik haar bedanken voor de stimulerende woorden tijdens moeilijke periodes.

Als laatstgenoemde, maar daarom niet minder belangrijk, wil ik Wilma Vieira, Ben en Jolanda Meijer bedanken voor de ondersteuning bij de grammaticale controle van het verslag. Daarnaast hebben zij mij ook gesteund op persoonlijk gebied.

De respondenten wil ik in het speciaal bedanken voor hun medewerking en openheid gedurende dit onderzoek.

Allen zeer bedankt voor het in mij gestelde vertrouwen.

Monica Meijer

Rotterdam, juni 2014

Inhoudsopgave

Samenvatting/ Summary	5
Inleiding	7
Hoofdstuk 1 Situatie-en probleemanalyse	
1.1. Aanleiding.....	8
1.2. Organisatie.....	9
1.3. Situatieanalyse.....	9
1.4. Probleemanalyse	10
1.5. Maatschappelijke relevantie.....	11
1.6. Relevantie voor Stichting DOCK & Co.....	12
1.7. Beroepsrelevantie.....	13
Hoofdstuk 2 Theoretisch kader	
2.1. Doelgroep.....	14
2.2. Opvoedingsondersteuning.....	15
2.3. Scheidingskinderen.....	16
2.4. Landelijk aspect.....	16
2.5. Internationaal aspect.....	17
Hoofdstuk 3 Doel- en vraagstelling	
3.1. Doelstelling.....	19
3.2. Vraagstelling.....	19
3.3. Deelvragen.....	19
Hoofdstuk 4 Methodische verantwoording (onderzoeksmethode)	
4.1. Dataverzameling	
4.1.1. Onderzoekstype.....	20
4.1.2. Onderzoeksbenadering.....	20
4.1.3. Databronnen.....	20
4.1.4. Dataverzamelingstechnieken.....	21
4.2. Dataverwerking	
4.2.1. Sociogram.....	23
4.2.2. Enquête.....	24
4.2.3. Interviews.....	24
4.2.4. Groepsbijeenkomst.....	25
4.3. Betrouwbaarheid, bruikbaarheid en validiteit.....	25
Hoofdstuk 5 Resultaten	
5.1. Resultaten uit de uitvoeringsfasen in praktijk	
5.1.1. Resultaten uit de sociogrammen.....	26
5.1.2. Resultaten uit de enquêtes.....	27
5.1.3. Resultaten uit de interviews.....	28
5.1.4. Resultaten uit het groepsgesprek.....	30

5.2. Beantwoorden van de deelvragen	
5.2.1. Deelvraag 1.....	31
5.2.2. Deelvraag 2.....	31
5.2.3. Deelvraag 3.....	32
5.2.4. Deelvraag 4.....	32
Hoofdstuk 6 Conclusie.....	34
Hoofdstuk 7 Aanbevelingen.....	36
Hoofdstuk 8 Discussie.....	37
Hoofdstuk 9 Bibliografie.....	38
Bijlage	
Bijlage 1; Organogram stichting DOCK.....	42
Bijlage 2; Overleg gescheiden moeders donderdag 18 juli 2013.....	43
Bijlage 3; Sociogram.....	44
Bijlage 4; Wervingsbrief gescheiden moeders.....	45
Bijlage 5; Voorbeeld ingevulde enquête.....	46
Bijlage 6; Interviewguide.....	47
Bijlage 7; Notulen groepsbijeenkomst 17 april 2014.....	51
Bijlage 8; Uitkomsten sociogram.....	53
Bijlage 9; Voorbeeld transcriptie interview.....	55
Bijlage 10; Horizontale vergelijking uitslagen interviews.....	58
Bijlage 11; Uitkomsten enquêtes.....	64
Bijlage 12; Bijlage 8: Toestemmingsformulier.....	67

Samenvatting

In opdracht van Stichting DOCK & Co is er onderzoek verricht naar de behoefte van gescheiden moeders aan opvoedingsondersteuning. Voor aanvang van het onderzoek heeft er een waarnemingsgesprek plaatsgevonden met de doelgroep. Hieruit bleek dat de waargenomen behoeften van de onderzoekster overeenkomsten vertoonden met die van de medewerkers opvoedingsondersteuning. Naar aanleiding hiervan is het praktijkvraagstuk ontstaan.

De afdeling opvoedingsondersteuning DOCK & Co is een onderdeel binnen Stichting DOCK. DOCK & Co is sinds april 2013 actief binnen de gebiedscommissie Hillegersberg-Schiebroek en dus nog vrij nieuw. De afdeling is nog in ontwikkeling en op zoek naar een aanvullend aanbod voor het bieden van optimale ondersteuning aan de hulpvrager.

Op basis van de onderzoeksresultaten en conclusies is er antwoord gegeven op de vraagstelling. Aan de hand van de beantwoorde vraagstelling zijn er aanbevelingen verstrekt aan DOCK & Co in de vorm van een adviesrapport.

Er is gekozen voor een behoefteonderzoek om de behoeften van gescheiden moeders ten aanzien van de opvoedondersteuning in kaart te brengen. Het onderzoek is vanuit de volgende vraagstelling van start gegaan: ***'Wat zijn de behoeften aan opvoedondersteuning van gescheiden moeders met kinderen in de leeftijd van vier tot en met twaalf jaar in de gebiedscommissie Hillegersberg-Schiebroek?'***

Het vooronderzoek is gebaseerd op vakliteratuur verkregen uit de opleiding pedagogiek, wetenschappelijke tijdschriften, boeken, internationale en nationale interventies betreffende echtscheiding, beleidsstukken vanuit de overheid en gemeenten, beleid van Stichting DOCK & Co, internetbronnen als uitzendingen en websites, scheidingsstatistieken en informatie uit eerdere wetenschappelijke scheidingsonderzoeken. Op basis van het vooronderzoek en de vraagstelling is er gekozen voor een kwalitatief onderzoek. Dit onderzoek is gerealiseerd aan de hand van het invullen van een sociogram, het invullen van een enquête, het afnemen van een interview en het organiseren van een groepsbijeenkomst. Voor het waarborgen van de betrouwbaarheid, bruikbaarheid en validiteit heeft er regelmatig overleg plaatsgevonden met de afstudeerdocente, de opdrachtgever en de doelgroep.

Uit de resultaten van het praktijkonderzoek en de aanvullende literatuurstudie is gebleken dat het scheidingsproces uit diverse fases bestaat ieder met bijbehorende kenmerken. Dit komt overeen met de beschreven fases in de literatuur van Geurts, Chênevert en Anthonijsz (Geurts, Chênevert & Anthonijsz, 2009). Bij het creëren van een aanbod opvoedingsondersteuning over echtscheiding dient rekening gehouden te worden met het onderscheid tussen deze fases. Tevens is er rekening gehouden met de voorwaarden die de respondenten hebben aangegeven gedurende het onderzoek. Eén van de voorwaarden is het ontvangen van opvoedingsondersteuning in de vorm van groepsgesprekken met andere gescheiden moeders. Thema's die aanbod kunnen komen tijdens de groepsgesprekken zijn financiën, omgaan met geweld, omgang met kinderen na de scheiding, werk vinden, emotieregulering, omgang met de ex-partner en moedertijd.

Summary

In assignment of Foundation DOCK & Co there has been a research into the needs of divorced mothers to educational support. Before the start of the research there has been a monitoring conversation with the target group. This showed that there are similarities between the observations of the researcher and the staff of the educational support. Due to this fact the research matter has been practical.

The department of educational support DOCK & Co which is a part within the Foundation DOCK. DOCK & Co is active since April 2013 within the area commission Hillegersberg-Schiebroek and so still fairly new. The department is still developing and searching for an additional offer to provide optimal support to the client.

On the basis of the research results and conclusions there has been given an answer to the research question. As a result of the answered research question there are recommendations offered to DOCK & Co in form of an advice report.

There has been chosen for a needs research to provide an overview of the needs of divorced mothers when it comes to educational support. The research has started by the following research question; ***'Which needs for educational support do divorced mothers have with children between the ages of four to twelve years in the area commission Hillegersberg-Schiebroek?'***

The pre research has been based on professional literature received from the education pedagogy, scientific magazines, books, international and national interventions about divorces, policy documents from the government and local governments, policy from the Foundation DOCK & Co, internet sources such as broadcasts and websites, divorce statistics and information received out of previous scientific divorce researches. On the basis of the pre research and the research question there has been chosen for a quality research. This research has been realized by filing in a network form, filling in a survey, by taking an interview and organizing a group meeting. For maintaining the reliability, usefulness and validity of this research there have been several consultations with the supervising teacher, the client, and the target group.

From the results received out of the field research and additional literature study it has shown that the divorce proceeding exists out of different phases each with its own specific characteristics. This matches the description of the phases in the literature of Geurts, Chênevert and Anthonijsz (Geurts, Chênevert & Anthonijsz, 2009). For creating an offer educational support about divorce there should be taken notice of the differences between these phases. Also there has been taken in account the conditions which are set by the respondents during this research. One of the conditions are receiving educational support in form of group meetings with other divorced mothers. Themes that could be offered during the group meetings are finances, dealing with violence, dealing with the children after the divorce, finding work, emotion regulation, dealing with the ex-husband and mother time.

Inleiding

Dit afstudeeronderzoek is gemaakt in het kader van het afstuderen voor de voltijd Hbo-opleiding Pedagogiek aan het Instituut Sociale Opleidingen van de Hogeschool Rotterdam. Het onderzoek is tot stand gekomen vanuit signaleringen waargenomen in praktijk door Monica Meijer en vanuit een vraag van de opdrachtgeefster. De uitvoering van dit onderzoek heeft plaatsgevonden binnen DOCK & Co op de afdeling opvoedingsondersteuning in de gebiedscommissie Hillegersberg-Schiebroek.

Het doel van dit behoefteonderzoek was het inzicht verkrijgen in de specifieke behoeften van gescheiden moeders. De volgende vraagstelling stond daarbij centraal tijdens dit onderzoek:

‘Wat zijn de behoeften aan opvoedondersteuning van gescheiden moeders met kinderen in de leeftijd van vier tot en met twaalf jaar in de deelgemeente Hillegersberg-Schiebroek?’

Uit de praktijkanalyses blijkt dat er vaker voor mensen dan met mensen wordt beslist. Het gevaar hierbij is dat er aanbodgericht wordt gewerkt in plaats van vraaggericht. Ideeën van organisaties of hulpverleners sluiten niet aan bij de doelgroep. Door de uitgevoerde literatuur- en praktijkonderzoek gedurende de periode september 2013 tot en met juni 2014 is er antwoord gegeven op de centrale vraagstelling.

In dit onderzoeksverslag is in hoofdstuk één de probleemanalyse beschreven aan de hand van het 5xW + H model en praktijkervaringen. Dit omvat de aanleiding van het onderzoek (Migchelbrink, 2010, p. 68). Hoofdstuk twee omvat het theoretisch kader, hierin vind een verdiepingsslag van de probleemanalyse plaats. Het derde hoofdstuk beschrijft een opzet van de doelstelling, vraagstelling en de daaruit voortkomende deelvragen. In hoofdstuk 4 wordt de methodische verantwoording beschreven van de onderzoeksopzet. Hoofdstuk 5 betreft de onderzoeksresultaten verworven uit de drie uitvoeringsfasen in praktijk: het sociogram, de enquête plus het interview en de groepsbijeenkomst. In hoofdstuk 6 wordt aan de hand van de in hoofdstuk 5 beschreven resultaten antwoord gegeven op de vraagstelling. Op basis van de resultaten, de beantwoording van de deelvragen en de vraagstelling zijn in hoofdstuk 7 aanbevelingen geformuleerd. Hoofdstuk 8 weergeeft een kritische reflectie op de aanpak en uitvoering van het onderzoek met daarin de rol van de onderzoekster. Het negende, tevens het laatste hoofdstuk geeft een overzicht weer van gebruikte literatuur. Tot slot zijn er achter in het onderzoeksverslag een aantal bijlagen toegevoegd waarnaar verwezen wordt in de tekst.

*In het vervolg zal de gebiedscommissie Hillegersberg-Schiebroek in dit onderzoeksplan worden aangeduid als HIS.

1. Situatie-en probleemanalyse

Dit hoofdstuk geeft inzichtelijke informatie weer betreffende de problematiek welke aanleiding heeft gevormd voor de opzet en uitvoering van dit onderzoek. Voor het inzichtelijk maken van de problematiek is er gebruik gemaakt van relevante en actuele bronnen uit diverse databanken. Via Google Scholar is er gezocht onder de zoekterm transities in de welzijnssector. De resultaten die zijn verworven uit deze zoekacties waren wetsartikelen van de Rijksoverheid. Daarnaast zijn er artikelen over de Wmo, de AWBZ en de jeugdwet verkregen. Scheidingsstatistieken zijn verworven uit de databanken CBS en Cityportal. Er is gezocht onder de zoekterm "scheiding". Via de websites www.deelraadinfo.nl en www.dock.nl zijn bronnen op lokaal niveau gevonden als beleidsnotities en organisatorische aspecten. Voor het aanduiden van de actualiteit betreffende het onderwerp scheiding is er via Google Scholar gezocht onder de zoekterm "scheiding 2013". Eén van resultaten die zijn voortgekomen uit deze zoekactie was een documentaire over vechtscheiding. Dit geeft de actualiteit van het probleem in praktijk weer. Naast online zoekacties is er ook gebruik gemaakt van literatuur boeken. Ed Spruijt heeft het boek "Scheidingskinderen. Overzicht van recent sociaal-wetenschappelijk onderzoek naar de gevolgen van ouderlijke scheiding voor kinderen en jongeren" geschreven (Spruijt, 2007). Dit boek verantwoordt de beschreven gevolgen van scheiding voor het gezin in de onderzoektekst. Bruggraaf-Huiskes schreef het boek "Opvoedingsondersteuning als bijzondere vorm van preventie" (Bruggraaf-Huiskes, 2010). Het boek van Bruggraaf-Huiskes wordt gebruikt voor het toelichten van het aspect opvoedingsondersteuning in de onderzoektekst. In dit onderzoek is het begrip opvoedingsondersteuning van belang gezien het feit dat het onderzoek plaats heeft gevonden binnen de opvoedingsondersteuningsafdeling van DOCK & Co. De werkwijze van deze afdeling is grotendeels afgeleid van het concept opvoedingsondersteuning. Het boek "Samen bouwen 2.0: Visie en houding voor de Sociale Professional van de toekomst" geeft de werkhouding van de sociale professional in de welzijnssector weer met betrekking tot de Wmo en Welzijn Nieuwe Stijl (Hout et al., 2012). De situatieanalyse en probleemanalyse zijn uitgediept in dit hoofdstuk. Tot slot volgt een overzicht van de onderzoekrelevantie op het gebied van de maatschappij, de organisatie en de professional. Samen schetsen deze punten een duidelijk beeld van de gesignaleerde problemen die een aanleiding zijn geweest tot de uitvoering van dit onderzoek.

1.1.Aanleiding

Dit is een onderzoek naar de behoefte van gescheiden moeders. Het onderzoek is uitgevoerd door Monica Meijer. In het vervolg zal Monica Meijer in dit onderzoeksverslag worden aangeduid als de onderzoekster. De onderzoekster is begin juli 2013 een samenwerkingsverband aangegaan met Stichting DOCK & Co. De visie van de onderzoekster en die van de opdrachtgeefster sloten op elkaar aan. Beide partijen wilden iets ontwikkelen vanuit het vraaggericht werken in plaats van het aanbodgericht werken. Vanuit de praktijk is gebleken dat er veelal niet geluisterd wordt naar de hulpvragers. Uit eerdere persoonlijke ervaringen van de onderzoekster en de opdrachtgeefster is gebleken dat welzijnsorganisatie een aanbod creëren waarvan zij denken dat het effectief is. Helaas is dit achteraf niet altijd het geval. Met dit onderzoek hebben de onderzoekster en stichting DOCK & Co er nadrukkelijk voor gekozen om aan te sluiten bij de wensen van de doelgroep. Stichting DOCK & Co heeft aan de onderzoekster gevraagd of zij onderzoek wil doen naar de specifieke behoefte van gescheiden moeders aan opvoedingsondersteuning, om dit vervolgens in kaart te brengen. Er is al veel onderzoek verricht door professionals en derden op het gebied van echtscheiding. In databanken als het NJI kunnen diverse interventies worden teruggevonden voor gescheiden ouders.

Ondanks al deze interventies is er weinig bekend over de behoefte van gescheiden moeders. Veelal zijn de resultaten uit onderzoeken gebaseerd op de gevolgen die een echtscheiding heeft op het gezinsleven; in het bijzonder gericht op het kind. De onderzoekster heeft met dit onderzoek een bijdrage willen leveren aan het inzicht krijgen in de behoefte van gescheiden moeders.

1.2. Organisatie

De opdrachtgever stichting DOCK & Co is een afdeling binnen stichting DOCK. Stichting DOCK is een non-profit welzijnsorganisatie welke actief is in de regio's Haarlem, Amsterdam en Rotterdam. Via aanbestedingen en samenwerkingsverbanden met derden welzijnsorganisaties verwerft de stichting financiële middelen. Dit is bedoeld voor het realiseren van de missie, visie en maatschappelijke doelstellingen (Stichting DOCK, 2012). De methode van werken is er op gericht de participatie en het samenleven van verschillende bevolkingsgroepen in de maatschappij te bevorderen. Hierbij is er een voortdurende alertheid op de veranderende wensen en behoeftes van burgers gewenst. Centrale thema's binnen de stichting zijn veiligheid, inburgering, emancipatie, participatie en zorg (Stichting DOCK, 2012). De centrale thema's kunnen worden teruggevonden in de algemeen geldende missie en visie binnen stichting DOCK.

Missie: "Het vergroten van de zelfredzaamheid van burgers door het bieden van ondersteuning en begeleiding bij het verwerven van instrumenten om hun eigen kracht te versterken, vooral aan mensen in een achterstandspositie" (Stichting DOCK, 2012).

Visie: " Het zelforganiserend vermogen versterken door het vergroten van de empowerment en het sociale netwerk van mensen om zo sociale participatie te stimuleren en het bevorderen van de zelfredzaamheid van het individu" (DOCK, 2013).

Het onderzoek heeft plaatsgevonden op de afdeling opvoedingsondersteuning van DOCK & Co in gebiedscommissie HIS, hetgeen valt onder regio Rotterdam. Voor een overzicht van de opbouw van Stichting DOCK kan bijlage 1 worden geraadpleegd, hierin bevindt zich een organogram van de stichting.

1.3. Situatie analyse

In september 2012 kreeg welzijnsorganisatie Thermiek van de voormalig deelgemeente HIS te horen dat de subsidie vanuit de deelgemeente stopgezet zou worden (deelgemeente Hillegersberg-Schiebroek, 2012). Deelgemeente HIS stelde op 12 december 2012 in 'beleidsnotitie toekomst zorg en welzijn Hillegersberg-Schiebroek ' de vernieuwingen in het sociaal beleid vast (Deelgemeente Hillegersberg-Schiebroek, 2012). Nieuwe aanbieders konden een subsidieaanvraag indienen gericht op deze vernieuwingen. Op 26 februari 2013 is bekend gemaakt dat Stichting DOCK & Co de subsidietender toegewezen heeft gekregen op gebied van maatschappelijke participatie, kinderwerk en opvoedingsondersteuning (DOCK, 2013). Stichting DOCK & Co is sinds april 2013 actief op de gebieden maatschappelijke participatie en kinderwerk in de deelgemeente HIS (DOCK, 2013). Sinds 19 maart 2014 is de deelgemeente HIS veranderd in de gebiedscommissie Hillegersberg-Schiebroek genoemd (Cityportal Rotterdam, 2014). Eén van de onderdelen die onder het aanbod vallen van DOCK & Co is opvoedingsondersteuning. Medewerkers van de afdeling opvoedingsondersteuning verkeren momenteel nog in de oriënterende fase, aangezien het aanbod opvoedingsondersteuning een geheel nieuw onderdeel is binnen Stichting Dock. De opvoedingsondersteuningsmedewerksters

hebben behoeftepeilingen binnen de gebiedscommissie HIS uitgevoerd. Uit de peilingen is onder andere gebleken dat gescheiden moeders behoefte hebben aan opvoedingsondersteuning betreffende echtscheiding.

1.4.Probleemanalyse

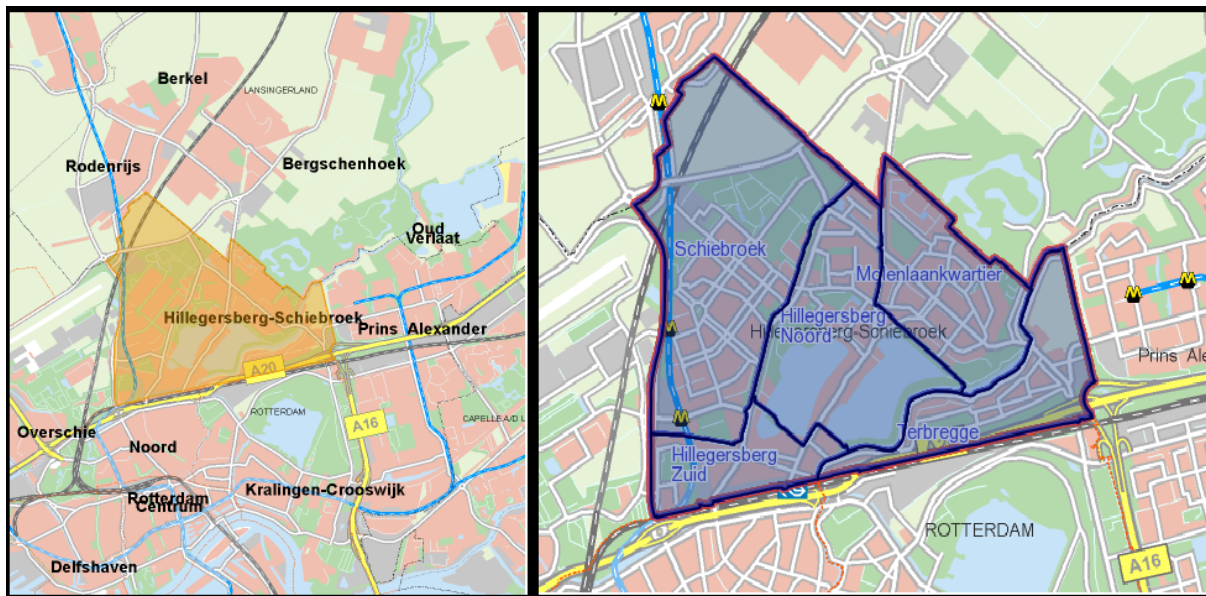
Stichting DOCK is actief in diverse steden. Rotterdam is de enige gemeente waar DOCK een afdeling opvoedingsondersteuning heeft (DOCK, 2013). Zoals al eerder in bovenstaand stuk werd aangegeven is deze afdeling sinds april 2013 actief. De afgelopen maanden zijn de medewerkers vooral bezig geweest met het vorm- en invulling geven aan de afdeling. Er wordt vormgegeven aan deze invullingen volgens de opgestelde richtlijnen door DOCK, welke beschreven staan in de subsidie aanvraag aan de voormalige deelgemeente HIS. Zo moet de afdeling zich onder andere richten op ouders met kinderen in de leeftijd van vier tot en met twaalf jaar (DOCK & Co, 2013). DOCK & Co is naast de in de offerte genoemde activiteiten opzoek gegaan naar een uitbreiding van vraaggerichte producten/activiteiten. Echter is er nog geen aanbod aanwezig rondom het onderwerp scheiding.

Gescheiden moeders in de gebiedscommissie HIS hebben al vaker aangegeven behoefte te hebben aan opvoedingsondersteuning bij scheiding. Voorheen is deze behoefte bij gescheiden moeders ook al waargenomen bij Kansen voor Kinderen, voormalig afdeling van de organisatie Thermiek. Eveneens is het thema echtscheiding op landelijk niveau gevolgd door het centraal bureau voor statistieken. Zo werd in het jaar 2000 in Nederland een hoogtepunt gemeten met betrekking tot het aantal echtscheidingen. In de jaren daarna daalde dit enigszins maar bleef het vrij hoog vergeleken met voorgaande jaren voor het jaar 2000 (CBS, 2013). Toch blijft het een veel voorkomend onderwerp, wat de aandacht verdient. Vooral nu de laatste tijd weer veel aandacht wordt besteed aan het onderwerp echtscheiding in de media. Een voorbeeld is de door omroep VARA uitgezonden documentaire "vechtscheiden" van het programma Zembla op donderdag 10 oktober 2013 (VARA, 2013).

De problemen die echtscheidingen met zich meebrengen kunnen kort na de echtscheiding worden waargenomen in het gedrag van de kinderen (Spruijt, 2007). Tijdens een waarnemingsgesprek begin juli 2013 gaven gescheiden moeders aan opvoedobstakels te ervaren kort na de scheiding. Dit is signaleerd door de onderzoekster. Zowel de signaleringen van de onderzoekster als de medewerkers opvoedingsondersteuning kwamen overeen. Hiermee is de juistheid van eerdere bevindingen door de medewerkers opvoedingsondersteuning bevestigd. Dit heeft aanleiding gegeven tot de uitvoering van het onderzoek. Eén van de voorbeelden die is ingebracht tijdens het gesprek ging over financiën. Een moeder kon haar tienerzoon niet meer de kleren bieden die ze hem voorheen wel gaf. Dit zorgde voor wrijving tussen moeder en zoon. (Zie bijlage 2).

Uit het waarnemingsgesprek bleek dat de aanwezige gescheiden moeders met veel opvoedvragen kampen en hier graag antwoord op willen krijgen. Opvoedvragen die al langer spelen en telkens niet beantwoord worden, lopen het risico uit te monden in opvoedproblemen (Burggraaff-Huiskes, 2010). De afdeling opvoedingsondersteuning van DOCK & Co wil opvoedproblemen voorkomen, door op een laagdrempelige wijze aan te sluiten bij de beleefswereld van ouders. De laagdrempeligheid kan worden geboden in vormen van themabijeenkomsten, themadagen, folders, cursussen en individuele gesprekken.

De behoefte aan opvoedondersteuning van gescheiden moeder is waargenomen in de wijken van de gebiedscommissie HIS. Wijken die onder de gebiedscommissie HIS vallen zijn: Hillegersberg-Noord, Hillegersberg-Zuid, Molenlaankwartier, Schiebroek en Terbregge (Zie figuur 1). In Rotterdam zijn er in totaal 317.549 huishoudens, hiervan zijn 32.694 huishoudens een eenouderhuishouden. Van de gemiddeld 32.694 eenouderhuishouden zijn er 1736 eenoudergezinnen aanwezig in de gebiedscommissie HIS (Gemeente Rotterdam, 2013).

Figuur 1 Bron: Cityportal Rotterdam, 2013

Stichting DOCK was voorgaand aan de toezegging van de nieuwe subsidietender aanwezig binnen de gebiedscommissie HIS. Echter had de organisatie nog geen aanbod op het gebied van opvoedingsondersteuning. Eerder in de tekst is duidelijk gemaakt dat stichting DOCK alleen een opvoedingsondersteuningsafdeling in Rotterdam heeft, gelegen in de gebiedscommissie HIS. Deze afdeling was eerder actief bij Thermiek onder de naam Kansen voor Kinderen. Kansen voor Kinderen had destijds de behoefte aan ondersteuning van gescheiden moeders gesignaleerd. Kansen voor kinderen heeft echter niet de mogelijkheid gekregen voor het creëren van een echtscheidingsaanbod. Dit als gevolg van de stopzetting betreffende de subsidietender door de voormalig deelgemeente HIS. Met de toewijzing van de subsidietender aan stichting DOCK is de gesignaleerde behoefte nogmaals opgepakt.

1.5. Maatschappelijke relevantie

Vanaf 1 januari 2015 wil de overheid de jeugdgezondheidszorg (JGZ) onderbrengen bij de gemeenten. De overheid stelt de gemeenten verantwoordelijk voor de financiële kant en beleidsvoering van het nieuwe jeugdstelsel (Kocken, Boere-Boonekamp, Harten, Hartman, Rijbroek, Ruijter, Pijpers & Voorham, 2013). Met het nieuwe jeugdstelsel hoopt de overheid dichterbij de zorgvragers te komen en de gespecialiseerde zorg te verminderen. Onder het verminderen van de gespecialiseerde zorg wordt verstaan het terugdringen van langdurige intensieve zorg en de medicalisering van zorg (Kocken et al., 2013). Een ander aspect is het van het kastje naar de muur worden gestuurd. Op het moment is het iedere zorginstelling voor zich. Zo nu en dan lijkt het of er een commerciële concurrentiestrijd is losgebarsten in de welzijnssector. Hierbij kan worden

afgevraagd of het nog wel om de hulpvrager draait of om het beter presteren dan andere zorgorganisaties. De overheid wil hier vanaf. Binnen de gemeenten zullen zorginstellingen samen moeten werken als het gaat om het nieuwe jeugdbeleid, de vernieuwde Wmo en de AWBZ. De zorg moet op elkaar aansluiten en elkaar niet overlappen of een gat laten vallen (Rijksoverheid, 2013).

Een viertal doelen die zijn vastgesteld in de nieuwe jeugdwet zijn (Rijn & Teeven, 2013):

- Preventief werken door vroegtijdig signalering en interventie.
- Eigenkracht versterken en herstellen (empowerment).
- Opvoedvaardigheden van ouders en opvoeders bevorderen en versterken, zodat zij verantwoordelijkheid kunnen dragen voor het opvoedproces.
- Het opvoedklimaat versterken, thuis en in de omgeving.

Deze doelen moeten leiden tot maatregelen als bezuinigingen, dichterbij brengen van de zorg (beschikbaarheid), het voorkomen van ernstige problematiek en mensen terugzetten in hun eigen kracht (Kocken et al., 2013). In dit onderzoek is er rekening gehouden met deze actuele veranderingen in de Wmo, de AWBZ en de JGZ. De hierboven beschreven doelen stonden centraal gedurende dit onderzoek. Het onderzoek is onder anderen beschreven aan de hand van de goedgekeurde subsidietender van stichting DOCK. Deze subsidietender is gebaseerd op de toekomstige veranderingen in het welzijnswerk. Tevens zijn bovenstaande doelen benoemd met betrekking tot de relevantie voor de afdeling opvoedingsondersteuning en het uitvoeren van diens taken in praktijk.

1.6.Relevantie voor Stichting DOCK &Co

De actuele veranderingen in de welzijnssector brengen veel vernieuwingen met zich mee en versterken eerder opgestelde beleidsontwikkelingen. Een van die eerdere opgestelde beleidsontwikkelingen die momenteel veranderingen ondergaat is de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). In 2007 werd de Wmo in Nederland geïntroduceerd. Het belangrijkste uitgangspunt van de Wmo is het dichterbij brengen en toegankelijker maken van de zorg voor de burgers. De Wmo valt onder lokaalbeleid en wordt aangestuurd en gefinancierd door de gemeenten. De landelijke overheid stelde vast dat de gemeenten beter op de hoogte zijn van de behoeften aan zorg van hun inwoners. Hetgeen de gemeenten verantwoordelijk heeft gesteld voor de inkoop van zorg op lokaal niveau (Hout, Bakker, Felix, Witte, Metze & Sedney, 2012). Voor de uitvoering van de Wmo zijn er uitgangspunten ontwikkeld voor het werken in praktijk. Deze uitgangspunten worden ook wel Welzijn Nieuwe Stijl (WNS) genoemd. WNS bestaat uit acht bakens, deze zijn als volgt: 1. "gericht op de vraag achter de vraag", 2. "gebaseerd op de eigen kracht van de burger", 3. "direct eropaf", 4. "formeel en informeel in optimale verhouding", 5. "doordachte balans van collectief en individueel", 6. "integraal werken", 7. "niet vrijblijvend, maar resultaat gericht" en 8. "gebaseerd op ruimte voor de professional" (Hout et al., 2012, p.85– p.90).

De acht bakens van WNS zijn belangrijk voor het werken met cliënten betreffende het onderwerp echtscheiding. Gezinnen die een echtscheiding achter de rug hebben lopen een verhoogd risico om een multiprobleem gezin te worden (Spruijt, 2007). Vlak na de scheiding is er van alles aan de hand. Een gevolg kan zijn dat het gezin is ontwricht, gezien er één persoon mist. De gezinsleden moeten wennen aan de nieuwe situatie. Wanneer er geen gewenning ontstaat in het gezin aan de nieuwe situatie is de kans groot dat er problematiek ontstaat binnen het gezin (Spruijt, 2007). DOCK & Co

vindt het belangrijk om ernstige problematiek voor te zijn. Dit doen zij door op een laagdrempelige manier opvoedingsondersteuning te bieden. Bij scheiding doet DOCK & Co dit in de vorm van gezinsmanagement, hierbij ligt de verantwoordelijkheid bij de cliënten. De cliënten moeten aangeven waar hun behoeften aan ondersteuning liggen. Vervolgens gaan de professionals hier met de cliënten aan werken. De professionals van de afdeling opvoedingsondersteuning van DOCK & Co willen zo efficiënt en snel mogelijk vormgeven aan het gezinsmanagement. Hiervoor zijn handvatten nodig binnen de afdeling opvoedingsondersteuning om cliënten, met betrekking tot echtscheiding, optimaal te kunnen ondersteunen. Er zijn al algemene behoeften gesignaleerd van gescheiden moeders aan ondersteuning rondom echtscheiding (Zie bijlage 2). De specifieke behoeften zijn nog niet in kaart gebracht. Voor de afdeling opvoedingsondersteuning is dit echter wel belangrijk om op een goede manier aansluiting te vinden bij de cliënten. Het is belangrijk dat er vorm wordt gegeven aan de ondersteuning naar gescheiden moeders toe binnen het kader van WNS. De gescheiden moeders worden zo in staat gesteld om op 'eigen kracht' verder te kunnen. Tevens moet DOCK & Co zich kunnen verantwoorden naar de subsidieverstrekker. Gezien de subsidieaanvraag van stichting DOCK geschreven is met het oog op de huidige- en toekomstige veranderingen in de Wmo, de JGZ en de AWBZ (DOCK & Co, 2013).

1.7. Beroepsrelevantie

De afgelopen vier jaar heeft de onderzoekster, die een pedagogiek opleiding volgt, een terugkerend aspect opgemerkt tijdens beroepsstages wat zeer kenmerkend was. Organisaties creëren een nieuw aanbod voor cliënten en bieden dit vervolgens aan. Achteraf blijkt dit aanbod toch niet zo succesvol te zijn als vooraf gehoopt of gedacht was. Het aanbod is gecreëerd en aangeboden zonder dat er vooraf een peiling is gedaan naar de behoefte aan dit aanbod. Tijdens deze beroepsstages heeft de onderzoekster opgemerkt dat professionals veel tijd, geld en werk in iets steken, waarvan ze denken dat het een goed idee is. Achteraf gezien bleek het niet effectief. Een voorbeeld van een niet effectief aanbod is een mammaclub van een opvoedingsondersteuningspunt in Delfshaven.

Medewerkers van het opvoedingsondersteuningspunt in Delfshaven hadden het idee van de mammaclub uit een tijdschrift en via een seminar. Het leek de medewerkers een leuk idee om een eigen mammaclub te beginnen binnen hun deelgemeente, dit hebben de medewerkers ook uitgevoerd in de praktijk. Zes maanden na de opstart van de mammaclub was er nog niemand van de doelgroep binnen geweest. Gezien dit voorbeeld is er sprake van aanbodgericht werken in plaats van vraaggericht werken. Op deze wijze wordt er tekort gedaan aan de hulpvragers (Hout et al., 2012).

Gedurende de opleiding pedagogiek heeft de onderzoekster geleerd dat een sociaal professional zeer flexibel moet zijn in dit werkgebied. De sociale sector is voortdurend onderhevig aan veranderingen, dit vraagt vaak om verandering in de werkhouding van de betrokkenen. Gezien de actuele veranderingen op het gebied van Passend onderwijs, de Wmo, de AWBZ en de JGZ, is het weer tijd voor het aanpassingen in de werkhouding van de professional. In de huidige sociale sector redt de professional het niet alleen meer met de specialisatie waarin hij/zij zich gespecialiseerd heeft. Zowel vanuit diverse literatuur, evaluatieverslagen, publicaties van onderzoekers en de praktijk wordt gesproken van brede professionaliteit (Hout et al., 2012). Het houdt in dat de professional een brede blik heeft, verder kijken dan normaal wordt gedaan. Bijvoorbeeld wat bij het specialisme is geleerd toepassen in een aangepaste vorm op andere doelgroepen, daarbij wel de verschillen van het individu erkennen.

2. Theoretisch kader

In dit hoofdstuk is een theoretisch kader beschreven welke verdiepend ingaat op de probleemanalyse uit voorgaand hoofdstuk. Paragraaf 2.1. geeft een beschrijving van de doelgroep. De beschrijving is gebaseerd op eerder verworven statistieken uit de databank CBS. Welke nader zijn toegelicht aan de hand van de paragrafen echtscheiding en eenoudergezinnen uit het boek van Kohnstamm (Kohnstamm, 2009). Het begrip opvoedingsondersteuning is in paragraaf 2.2. vanuit de context van de afdeling opvoedingsondersteuning DOCK & Co verantwoord. Nabuurs beschrijft bijvoorbeeld vanuit de algemene systeemtheorie de invloed van het netwerk op het individu (Nabuurs, 2011). Gekoppeld aan de systeemtheorie is vanuit het boek van Burggraaf-Huiskes is er een beschrijving gegeven van de invloed die opvoedingsondersteuning kan uitoefenen op het netwerk (Burggraaf-Huiskes, 2010). Paragraaf 2.3. geeft een beschrijving van het begrip scheidingskinderen. Vanuit het pedagogische gedachtegoed wordt in deze paragraaf aangekaart dat via de opvoeder het opvoedklimaat van het kind verbeterd kan worden. Bovenstaande literatuur zijn afkomstig uit de opleiding pedagogiek. De literatuur is gebruikt ter onderbouwing voor het beschrijven van de ontwikkeling van het kind en de invloed van de opvoeder op het opvoedklimaat. Tot slot zijn er in paragraaf 2.4. en 2.5. enkele interventies over scheiding beschreven. Via Google Scholar is er gezocht op scheidingsinterventies, door deze zoekacties kwam het NJI in beeld. Op de site van het NJI is de zoekactie "scheiding" ingevoerd. De zoekactie leiden tot informatie over interventies in Nederland, waaronder uit het buitenland afkomstige interventies. Hieruit is bijvoorbeeld de Nederlandse KIES methode en het Australische Positive Parenting Program naar voren gekomen. Via de databank www.springerlink.com, afkomstig van de Hogeschool Rotterdam site, is er specifiek gezocht onder de zoekterm "Positive Parenting Program". Resultaten van deze zoekactie waren boeken en artikelen die uitleg gaven over de interventie. De tweede internationale interventie is gevonden onder de zoekterm "international interventions for divorce mothers". Het resultaat was the New Beginnings Program, wat specifiek ontwikkeld is voor gescheiden moeders.

2.1. Doelgroep

De doelgroep van dit onderzoek zijn moeders met kinderen in de leeftijd van vier tot en met twaalf jaar die gescheiden zijn of zich in een scheidingssituatie bevinden. Respondenten die hun medewerking hebben verleend aan dit onderzoek zijn woonachtig in één van de wijken toebehorend aan de gebiedscommissie HIS. De werving van de respondenten heeft voornamelijk plaatsgevonden via DOCK zelf, de schoolmaatschappelijk werkers en de ouderconsulenten van de basisscholen waarmee DOCK & Co een samenwerkingsband heeft. Zodoende konden gescheiden moeders via de ouderkamers bereikt worden. Het centrale uitgangspunt van dit onderzoek is het vraaggericht werken, dit wil zeggen dat er met en door de gescheiden moeders wordt onderzocht. Het verlangen van de onderzoekster en de opdrachtgeefster om niet nog een aanbodgericht product te creëren heeft zwaar meegewogen gedurende dit onderzoek.

Uit statistieken is gebleken dat veel van de scheidingskinderen onder het voogdijschap van de moeder vallen, slechts een klein percentage van de scheidingskinderen wordt aan de vader toegewezen (Kohnstamm, 2009). De doelgroep eenoudergezinnen is een doelgroep met een laag besteedbaar inkomen per jaar (CBS, 2013). Spruijt verklaard dit uit het gegeven dat de man vaak de kostwinner is binnen het gezin. Dit is vooral het geval bij Turkse en Marokkaanse gezinnen. Deze twee culturen zijn kenmerkend om het gedachtegoed dat de man verantwoordelijk is voor de zorg

van het gezin in financiële zin en dat de vrouw verantwoordelijk is voor het huishouden (Spruijt, 2007). Uit eerder onderzoek blijkt dat dit een kwetsbare groep is. Veel allochtonen jongeren, in het bijzonder van Turkse en Marokkaanse afkomst, hebben een minder hechte band met hun moeder dan autochtone jongeren na de scheiding. Als verklaring wordt gegeven dat in deze culturen de vader als belangrijkste identificatiefiguur wordt beschouwd (Spruijt, 2007). Dit zorgt voor knelpunten in de opvoeding, gezien het feit dat veel scheidingskinderen onder voogdij van de moeder vallen (Kohnstamm, 2009). Tijdens dit onderzoek is er extra aandacht besteed aan Turkse en Marokkaanse moeders, gezien dit een doelgroep is die sterk vertegenwoordigd wordt binnen DOCK & Co.

2.2. Opvoedingsondersteuning

Binnen de context van dit onderzoek, de visie, de missie van DOCK en de huidige politieke veranderingen in de welzijnssector is het woord opvoedingsondersteuning niet weg te denken. In het bijzonder de laagdrempelige preventieve (opvoedings)ondersteuning. Eerder in dit onderzoeksverslag werd beschreven dat een viertal doelen afkomstig uit de nieuwe jeugdwet centraal hebben gestaan gedurende dit onderzoek (Rijn & Teeven, 2013). De viertal doelen kunnen gezien worden binnen de context opvoedingsondersteuning. Opvoedingsondersteuning is gericht op het voorkomen van ernstige opvoedproblematiek door het vroegtijdig signaleren en beantwoorden van opvoedingsvragen, om zo opvoedingsspanning weg te nemen. In de vorige eeuw werden opvoedvragen beantwoord door het netwerk. Vandaag de dag is het vertrouwde netwerk van familie grotendeels vervallen in wat hedendaags een geïndividualiseerde samenleving wordt genoemd (Burggraaff-Huiskes, 2010). Volgens de decentralisatie van de zorg naar de gemeenten, welke in 2015 van kracht zal zijn, moet hier verandering in komen. Hulpvragers zullen in de eerste instantie weer gebruik moeten gaan maken van hun sociale netwerk (Kocken et al., 2013). De gemeenten willen af van de langdurige interventies en zullen in de toekomst meer gebruik maken van preventief werken door korte interventies. Gedacht kan worden aan opvoedingsondersteuning waarbij opvoedvragen worden beantwoord doormiddel van het geven van informatie en voorlichting in de vorm van folders, themabijeenkomsten en oudercursussen (Burggraaff-Huiskes, 2010).

Opvoedingsondersteuning is als relevant beschouwd binnen dit onderzoekskader. Vanuit de overheid wordt opvoedingsondersteuning gezien als een vorm van preventie. Gekoppeld aan dit perspectief heeft de onderzoekster vanuit het boek van Burggraaf-Huiskes de volgende definitie opvoedingsondersteuning aangehouden; *“Pedagogische preventie is die vorm van preventie die zich richt op het terrein van opvoeding en ontwikkeling van het kind”* (Burggraaff-Huiskes, 2010, p.18). Er staan een drietal vormen centraal binnen de opvoedingsondersteuning. Deze vormen zijn: ontwikkeling stimuleren, opvoeding ondersteunen en omgevingsfactoren beïnvloeden (Burggraaff-Huiskes, 2010). Ofwel in het licht van dit onderzoek kan het gezien worden als het netwerk beïnvloeden, empowerment (eigen kracht) stimuleren en een lichte vorm van interventie. De bruikbaarheid van het begrip opvoedingsondersteuning kan terug worden gevonden in diverse theorieën die worden gebruikt bij het begrip. Bij netwerk stimulatie kan gedacht worden aan de systeemtheorie. Het individu heeft invloed op zijn omgeving en de omgeving heeft invloed op het individu, er is een wisselwerking tussen alle delen op zich (Nabuurs, 2011). Gescheiden moeders hebben een kans op isolement. Ze missen een partner en diens kant van de familie, eigen kant van familie woont ver weg, gezamenlijke vrienden tijdens het partnerschap kiezen nu een kant. Met andere woorden het netwerk moet weer opgebouwd en versterkt worden. Een preventieve vorm van opvoedingsondersteuning zou een lotgenotengroep kunnen zijn, waarin gescheiden moeders

hun verhaal met elkaar kunnen delen en zo het eigen netwerk weer kunnen opbouwen (Burggraaff-Huiskes, 2010).

2.3. Scheidingskinderen

Uit diverse onderzoeken blijkt dat scheidingskinderen over het algemeen een vergroot risico hebben op problematiek (Kohnstamm, 2009). Een van de meest voorkomende problematiek is het Parental Alienation Syndrome (PAS), ook wel bekend als ouderverstoting en loyaliteitsconflicten (Spruijt & Kormos, 2010). Gardner die het PAS syndroom beschreef vanuit diverse praktijkstudies gaf aan dat het kind zich vaak negatief uitlaat over de uitwonende ouder en de verzorgende ouder als het waren ophemelt. Opvallend was dat wanneer aan de kinderen gevraagd werd waar deze haatgevoelens vandaan kwamen, konden zij hier geen duidelijk antwoord op geven (Spruijt & Kormos, 2010). Wanneer er wordt gesproken over loyaliteitsconflicten dan gaat het voornamelijk over verticale loyaliteitsdilemma's. In een verticaal loyaliteitsdilemma wordt het kind in een positie gedwongen een keuze te maken tussen beide ouders. Een vorm van een loyaliteitsconflict is parentificatie. Hierbij neemt het kind de rol van de missende ouder over. In de meeste gevallen zijn het de oudste kinderen waarbij parentificatie optreedt. De oudste kinderen krijgen de verantwoordelijkheid van de zorg over de jongste toebedeeld (Mulligen, Gieles & Nieuwenbroek, 2011). Over het algemeen is bekend dat jongens een externe locus of control hebben en meisjes een interne locus of control. Dit houdt in dat jongens naar buiten tonend probleemgedrag vertonen en dat meisje naar binnen tonend gedrag vertonen (Ploeg, 2011). Externaliserende gedragingen kunnen vandalisme, geweld, drugs -en alcoholgebruik, vloeken en demotiverend schoolgedrag zijn. Internaliserende gedragingen kunnen depressie en schuldgevoelens zijn (Ploeg, 2011).

Kohnstamm (2009) beschrijft; "Scheiden is iets wat volwassen elkaar en hun kinderen aandoen. Kinderen zullen er niet om vragen" (p.305). Met bovenstaand citaat wordt gezegd dat hoewel de gescheiden moeders tijdens dit onderzoek centraal stonden, dit onderzoek ook ter bevordering is geweest van het opvoedklimaat van de scheidingskinderen. Kinderen zijn afhankelijk van de ouders en hebben zelden tot geen inspraak, vooral kleine kinderen niet. Door dit onderzoek is geprobeerd via de gescheiden moeders het opvoedklimaat van de scheidingskinderen te bevorderen. Wanneer de opvoedspanning en of problematiek bij de moeder wordt weggehaald heeft dit invloed op het opvoedklimaat van de kinderen. Zoals de systeemtheorie beschrijft alles heeft zijn wisselwerking op elkaar (Nabuurs, 2011).

2.4. Landelijk aspect

Een erkende scheidingsinterventie in Nederland, die door diverse zorgverzekeraars wordt vergoed en waar de overheid en het NJI achterstaat, is de KIES-methode. De KIES-methode is wetenschappelijk onderzocht en erkend door Ed Spruijt (KIES, 2013). KIES staat geregistreerd bij de NJI databank als effectieve jeugdinterventie (NJI, 2013). Het woord KIES staat voor Kinderen In een Echtscheiding Situatie (KIES, 2013). De methode heeft een aanbod van verschillende producten. Zo is er voor ouders bijvoorbeeld KIES gescheiden opvoeden. Het product KIES gescheiden opvoeden bestaat uit drie programma's: de gesprekgroep, de cursus en de themabijeenkomsten van gescheiden opvoeden (KIES, 2013). Er zijn diverse KIES coaches geregistreerd in de gebiedscommissie HIS, welke een KIES certificaat hebben voor KIES gescheiden opvoeden (KIES, 2013).

Naast erkende scheidingsinterventies geeft het NJI aan dat er instrumenten beschikbaar zijn die kunnen helpen de gezinssituatie in kaart te brengen. Deze instrumenten richten zich niet specifiek op gescheiden gezinnen (NJI, 2014). Voor het in kaart brengen van de behoefte van gescheiden moeders is er inzicht verworven in de gezinssituatie. Door het weergeven van de gezinssituatie is geprobeerd de oorsprong van de behoefte van gescheiden moeders beter te begrijpen. Hierdoor kunnen de aanbevelingen voortvloeiend uit de resultaten van dit onderzoek beter in perspectief worden geplaatst. Twee instrumenten die de gezinssituatie in kaart kunnen brengen zijn de gezinsvragenlijst en het netwerkschema. De gezinsvragenlijst (GVL) is een vragenlijst die de kwaliteit van de gezinssituatie en het opvoedklimaat meet. Uitkomsten van de gezinsvragenlijst geven inzicht in het totale gezin functioneren aan de hand van de onderzochte gebieden communicatie, sociaalnetwerk, partnerrelatie, organisatie en responsiviteit (Ploeg & Scholte, 2008). De onderzoekster heeft de gezinsvragenlijst als leidraad genomen voor het opstellen van een vragenlijst die specifiek betrekking heeft op de doelgroep gescheiden moeders en het in kaart brengen van de behoeftes. Gedurende dit onderzoek is er extra aandacht besteed aan het sociaal netwerk van gescheiden moeders. Gebaseerd op het perspectief van de veranderingen in welzijnssector betreffende het meer gebruik maken van het sociaal netwerk (Hout et al., 2012). Hiermee is een extra dimensie aan het onderzoek toegevoegd om een bijdrage te leveren aan het nieuwe welzijnswerken. Voor het in kaart brengen van het sociaal netwerk is er gebruik gemaakt van het sociogram. Het sociogram geeft inzicht in het netwerk van een hulpvrager en de mogelijkheden die dit netwerk te bieden heeft (Nabuurs, 2011). In bijlage 3 kan het sociogram format worden teruggevonden, welke in gebruik is genomen tijdens dit onderzoek (Nabuurs, 2011).

2.5. Internationaal aspect

Internationaal zijn er veel studies aanwezig rondom de effectiviteit van interventies met betrekking tot echtscheiding. Een recente interventie welke in 2012 in Nederland is geïntroduceerd is de Triple P Family Transitions. Het is een pilotstudie die in april 2014 afliep (NJI, 2012). Deze interventie maakt deel uit van de Triple P (Positive Parenting Program) interventie welke afkomstig is uit Australië (Stallman, & Sanders, 2007). Triple P Family Transitions is speciaal gericht op gescheiden ouders. De interventie is gericht op de ondersteuning van een positieve overgang van de scheiding en het herstel van de opvoedbalans. Dit om het zelfvertrouwen en de competenties van de ouders te vergroten (Stallman, & Sanders, 2007). In de eerste vijf sessies van de interventie draait het om het aanleren van vaardigheden aan ouders voor het omgaan met veranderingen die tot stand zijn gekomen door de scheiding. Zo wordt er gefocust op emoties, probleemoplossend vermogen en conflicten. In de overige sessies wordt de reguliere Triple P ouderinterventie gevolgd. Ouders leren gedragsproblematiek herkennen en hoe om te gaan met gewenst en ongewenst gedrag (Stallman, & Sanders, 2007). Doormiddel van haalbaarheidsstudies en een gerandomiseerd onderzoek met ouderrapportages is de effectiviteit van de interventie onderzocht (Stallman, & Sanders, 2007). De resultaten waren positieve effecten: afname gedragsproblemen bij kinderen, afname dwingende opvoedstijl ouders, stress vermindering bij ouders en een verbeterde communicatie co-ouderschap (NJI, 2012).

In dit onderzoek is naast de internationale Triple P Family Transitions interventie ook de internationale NBP methode aangekaart. De NBP methode, ook wel bekend als the New Beginnings Program is een interventie die specifiek ontwikkeld is voor gescheiden moeders. De NBP methode is afkomstig uit de staat Arizona in de Verenigde Staten en is evidence-based (Wolchik, Sandler, Jones,

Gonzales, Doyle, Winslow, Zhou, & Braver, 2009). De NBP methode is ontwikkeld naar aanleiding van de uitkomsten uit diverse onderzoeken, waaruit bleek dat een positieve relatie tussen moeder en kind tijdens en na de echtscheiding van groot belang is (Wolchik et al., 2009). Er zijn twee studies gedaan naar de effectiviteit van de NBP methode. Uit de uitkomsten bleek dat: een zichtbare afname was van internaliserende en externaliserende gedragsproblematiek bij kinderen, de opvoedvaardigheden van moeders waren effectiever en de relatie tussen moeder en kind was verbeterd (O' Connell et al., 2009).

3. Doel- en vraagstelling

In dit hoofdstuk staat de door de onderzoekster uitgewerkte doelstelling, vraagstelling en deelvragen beschreven. De doelstelling, vraagstelling en deelvragen zijn geformuleerd aan de hand van Migchelbrink (Migchelbrink, 2010). Uit de vraagstelling zijn de deelvragen voortgekomen. De doelstelling, vraagstelling en de deelvragen hebben de centrale uitgangspunten voor dit onderzoek gevormd.

3.1. Doelstelling

Aan het einde van dit onderzoek is er inzicht en een overzicht van de specifieke behoeften aan opvoedingsondersteuning van gescheiden moeders, met kinderen in de leeftijd van vier tot en met twaalf jaar, in de gebiedscommissie Hillegersberg-Schiebroek. Hierbij is aandacht voor het perspectief vanuit de gescheiden moeders om een bijdrage te leveren aan de toekomstige veranderingen in de sociale sector. Oftewel gericht op het vraaggericht werken.

3.2. Vraagstelling

Wat zijn de behoeften aan opvoedondersteuning van gescheiden moeders met kinderen in de leeftijd van vier tot en met twaalf jaar in de gebiedscommissie Hillegersberg-Schiebroek?*

**Uitleg*

Behoeften aan opvoedondersteuning: Dit onderzoek is tot stand gekomen nadat de medewerkers van de afdeling opvoedingsondersteuning van DOCK & Co de behoeften aan opvoedingsondersteuning rond echtscheiding van gescheiden moeders hebben gesignaleerd. Tijdens een introductie gesprek bevestigde gescheiden moeders deze behoeften. Met dit onderzoek is onderzocht wat deze behoeften specifiek inhouden.

Gescheiden moeders: Vrouwen met kinderen die momenteel in scheiding liggen of gescheiden zijn en behoefte hebben aan opvoedondersteuning rond echtscheiding.

Kinderen in de leeftijd van vier tot en met twaalf jaar: Het onderzoek heeft zich voornamelijk gefocust op gescheiden moeders met kinderen in de leeftijd van vier tot en met twaalf jaar. Deze afbakening is gemaakt gezien het feit dat DOCK & Co in de subsidietender heeft aangegeven zich vooral bezig te houden met deze doelgroep (de basisschoolleeftijd).

Gebiedscommissie Hillegersberg-Schiebroek: Hieronder worden de wijken Hillegersberg-Noord, Hillegersberg-Zuid, Molenlaankwartier, Schiebroek en Terbregge verstaan. (Zie figuur 1)

3.3. Deelvragen

1. Hoe verloopt de huidige opvoedsituatie van gescheiden moeders op microniveau?
2. Welke belemmeringen ervaren gescheiden moeders rond echtscheiding, zowel persoonlijk als in de gezinssituatie?
3. Welke wensen hebben gescheiden moeders bij het horen van het begrip opvoedondersteuning?
4. Voldoet het huidige aanbod in de behoefte rondom toekomstige opvoedondersteuning van gescheiden moeders?

4. Methodische verantwoording (onderzoeksmethode)

Dit hoofdstuk verantwoordt de onderzoeksmethodologie van dit onderzoek. In de sub-paragrafen zal worden ingegaan op de verantwoording van het gekozen onderzoekstype, de onderzoeksbenadering, databronnen en de dataverzamelingstechnieken. In de laatste paragraaf wordt de dataverwerking uiteengezet. Tevens zal de betrouwbaarheid, validiteit en bruikbaarheid van dit onderzoek onderbouwd.

4.1. Dataverzameling

4.1.1. Onderzoekstype

Het onderzoek betreft een behoefteonderzoek. Een behoefteonderzoek is een subvariant van het inventariserend onderzoek. Het inventariserend onderzoek is meer algemeen van aard dan een behoefte onderzoek. Dit type onderzoek richt zich op het in beeld brengen van de behoeften van een specifieke doelgroep (Michelbrink, 2010). "De functie van het onderzoek is primair inzicht geven in, om van daaruit meer onderbouwd en gericht te kunnen handelen of het probleem anders aan te pakken" (Michelbrink, 2010, p.19). De essentie van een behoefte onderzoek is inzicht krijgen in de huidige situatie en de gewenste toekomstige situatie. Inzicht in de actuele situatie, gebreken in de huidige situatie en kijk op de gewenste toekomstige situatie zijn de drie aspecten die altijd van belang zijn bij een behoefteonderzoek (Michelbrink, 2010).

4.1.2. Onderzoeksbenadering

Dit onderzoek is gebaseerd op kwalitatief onderzoek. Migchelbrink (2010) geeft de volgende beschrijving van een kwalitatief onderzoek: "Menselijk gedrag wordt niet rechtstreeks beïnvloed door structuren en omgeving, maar door de betekenis die sociale wezens daaraan geven" (p.34). Het houdt in dat er niet één werkelijkheid is maar dat het er meerdere kunnen zijn. Ieder individu vat een ervaring anders op en geeft er vanuit de eigen beleavingswereld invulling aan. Een onderzoeker die kwalitatief onderzoek uitvoert moet de afstand tussen zichzelf en de onderzochte werkelijkheid zo klein mogelijk maken. De onderzoeker moet deel uitgaan maken van de onderzochte werkelijkheid (Migchelbrink, 2010). Het betekent dat de respondenten tijdens dit onderzoek zijn ondervraagd binnen hun dagelijkse leefomgeving. In geval van het onderzoek binnen de gebiedscommissie HIS waar de respondenten woonachtig zijn. De onderzoekster heeft tijdens de uitvoeringsfase van het onderzoek een invoelende werkwijze toegepast. Dit houdt in dat er is aangesloten bij wat verteld werd om vervolgens de techniek doorvragen toe te passen voor het creëren van meer inzicht (Migchelbrink, 2010). Het voordeel van kwalitatief onderzoek is dat er inzicht wordt verkregen in de onderzochte werkelijkheid door verdiepende informatie verworven uit de resultaten.

4.1.3. Databronnen

Het verzamelen van gegevens is de essentie van ieder onderzoek. Vooraf aan het verzamelen van gegevens wordt vastgesteld waar deze vandaan gehaald gaan worden. Er zijn diverse databronnen die kunnen worden aangeboord. Migchelbrink beschrijft een zestal databronnen in zijn boek (Migchelbrink, 2010). De onderzoekster heeft gebruik gemaakt van de databronnen individuele personen, literatuur en documenten.

Individuele personen

Er zijn een drietal scholen die tijdens dit onderzoek hun medewerking hebben verleend aan het werven van respondenten voor dit onderzoek. De scholen die hebben meegewerkt zijn: de Goedeherderschool, de Wilgenstam en de Stephanusschool. Er is een door de onderzoekster opgestelde wervingsbrief verspreid door medewerkers van DOCK & Co, ouderconsulenten en maatschappelijk werkers op de scholen voor de werving van respondenten voor het onderzoek (Zie bijlage 4). Van de respondenten die hun medewerking hebben verleend aan dit onderzoek heeft ieder minimaal één kind in de leeftijd van vier tot en met twaalf jaar.

Literatuur

Het gebruik van literatuur heeft ervoor gezorgd dat de onderzoekster en betrokkenen inzicht hebben gekregen betreffende de achtergrond van de problematiek. De verworven literatuur geeft inzicht in bestaande ondersteuning en is tevens gebruikt ter onderbouwing bij de resultaten, conclusie en aanbevelingen. De literatuur heeft ervoor gezorgd dat de geanalyseerde resultaten uit het praktijkonderzoek met empirische feiten kunnen worden beargumenteerd (Migchelbrink, 2010). De gehanteerde literatuur binnen dit onderzoek bestaat uit wetenschappelijke artikelen en boeken, zowel nationaal als internationaal.

Documenten

Er is gebruik gemaakt van beleidsnota's op lokaal-en landelijkniveau. Er is onder andere gebruik gemaakt van wettelijke kaders betreffende de veranderingen in de welzijnssector. Deze zijn aangedragen om veranderingen in het werkveld zichtbaar te maken. Resultaten verworven uit praktijkonderzoek zijn geplaatst binnen de context van gescheiden moeders en de invloed van de overheid, organisaties en de gemeenten op deze doelgroep.

4.1.4. Dataverzamelingstechnieken

Ondervragen, observeren en inhoudsanalyse zijn een drietal dataverzamelingstechnieken welke Migchelbrink beschrijft in zijn boek " Praktijkgericht onderzoek in zorg en welzijn" (Migchelbrink, 2010). De technieken zorgen ervoor dat de juiste informatie wordt verworven om zo antwoord te kunnen geven op de centrale vraagstelling. De onderzoekster heeft gebruik gemaakt van de dataverzamelingstechnieken ondervragen en inhoudsanalyse. Ondervragen heeft als doel de motieven, kennis, opvattingen van personen te achterhalen. Het is een vorm van gesprek waar in de meeste gevallen één persoon de vragen stelt en één of meerdere personen zich beperkt tot het beantwoorden van de vragen (Migchelbrink, 2010). Het onderzoek bestond uit drie uitvoeringsfasen. De uitvoeringsfasen bestonden uit het invullen van een sociogram, het invullen van een enquête met een daarop volgend interview en een groepsbijeenkomst.

Respondenten

Tijdens het onderzoek zijn er twintig mogelijke respondenten benaderd hiervan hadden twaalf hun medewerking toegezegd. Echter hebben er van de twaalf respondenten uiteindelijk zeven hun daadwerkelijke medewerking verleend. De gescheiden moeders die zich uiteindelijk terugtrokken uit het onderzoek onderbouwde dit vanuit het gebrek aan tijd en de versheid van de scheidingssituatie. De onderzoekster en de opdrachtgeefster waren het erover eens dat er met de verkregen resultaten

van de zeven respondenten een verzadigingspunt was bereikt, gezien de extra interviews toegevoegd aan dit onderzoek.

Sociogram

Vooraf aan de individuele gesprekken hebben de respondenten ieder voor zich met eventuele ondersteuning van begeleiding een sociogram ingevuld. Hierbij is het sociogram van Nabuurs gebruikt met een toegevoegde vraag onderaan, welke is opgesteld door de onderzoekster. Met de toegevoegde vraag hoopte de onderzoekster een verschil in het netwerk tussen net gescheiden en al langer gescheiden respondenten te kunnen analyseren (Zie bijlage 3). De onderzoekster heeft de ingevulde sociogrammen gebruikt ter verantwoording van het meer gebruik maken van het sociaal netwerk van de hulpvrager. Vanuit beleidsperspectieven van de overheid en gemeenten wordt dit van de professionals in praktijk verwacht (Rijn, 2014). Het sociogram is schriftelijk afgenomen onder de respondenten.

Enquête en interview

In het vooronderzoek was het eerste voornemen van de onderzoekster het afnemen van één grote vragenlijst bij de respondenten. Gezien het tijdsbestek weggelegd voor dit onderzoek was dit niet haalbaar. Hierop heeft de onderzoekster de beslissing genomen de vragenlijst op te splitsen in een enquête met een daarop volgend interview. Het interviewgedeelte is een extra fase die passend was binnen het tijdsbestek van dit onderzoek. Voor het opstellen van de enquête en de interviewgide zijn de richtlijnen aangehouden op bladzijde 216 van het boek "Praktijkonderzoek in zorg en welzijn" (Donk & Lanen, 2013). De enquête is voor gestructureerd, wat inhoudt dat de vragen met de antwoordopties al genoteerd staan. De respondenten vinken alleen nog de antwoordopties naar keuze aan. Dergelijke vragen worden ook wel gesloten vragen genoemd (Migchelbrink, 2010). De onderzoekster heeft een enquête gedeelte toegepast. Gezien het tijdsbestek en de omvang van het onderzoek was dit het meest efficiënt. Het afleggen van één groot interview was niet haalbaar. Op deze manier was het voor de onderzoekster gemakkelijker en sneller om de resultaten te verwerken in een overzicht. Bij iedere vraag in de enquête wordt aangegeven hoeveel antwoordopties er mogelijk zijn. Tevens is er bij een enkele vraag de mogelijkheid gegeven voor het toelichten van het gekozen antwoord. De enquête bestaat uit schaalvragen, stellingsvragen en enkele-en meerkeuzevragen (Donk & Lanen, 2013). Het afnemen van de enquête heeft schriftelijk plaatsgevonden oftewel op papier ingevuld door de respondenten. Een voorbeeld van een ingevulde enquête kan worden teruggevonden in bijlage 5.

De interviewgide is een openvragenlijst met een aantal topics per vraag waar de onderzoekster graag antwoord op wilde hebben (Zie bijlage 6). De genoteerde topics dienen ter geheugensteun voor de interviewer(s). Zodoende kan bij gebrek aan informatie in het antwoord van de respondent het onderwerp aangekaart worden (Donk & Lanen, 2013). Het interview geeft een verdiepingsslag ten aanzien van de enquête. In het interview wordt er om de persoonlijke mening en behoeften van de respondent gevraagd met betrekking tot bepaalde onderwerpen (Migchelbrink, 2010). De resultaten verworven uit de interviews vergroten de betrouwbaarheid van de resultaten die zijn verworven uit de enquêtes. Dit verkleint de kans op verkeerde interpretaties die de lezer mogelijk kan hechten aan de kwantitatieve resultaten. Het interview betrof een face-to-face ondervraging (Migchelbrink, 2010). Alle interviews zijn te allen tijde afgenomen door twee personen. Veelal waren

dit de onderzoekster en een medewerkster van de afdeling opvoedingsondersteuning DOCK & Co. Dit om de betrouwbaarheid van het onderzoek te waarborgen.

Zowel de enquête als de interviewgide zijn empirisch onderbouwd. Beide zijn ingedeeld aan de hand van de drie aspecten die van belang zijn bij een behoefteonderzoek. Dit zijn: de huidige situatie, de gebreken in de huidige situatie en de gewenste toekomstige situatie (Migchelbrink, 2010). Vervolgens zijn vragen op de gebieden communicatie, sociaal netwerk, partnerrelatie, organisatie en responsiviteit uit de gezinsvragenlijst (GVL) van Ploeg en Scholte zo her geformuleerd dat het passend is binnen de scheidingscontext van het onderzoek (Ploeg & Scholte, 2008). Met de resultaten verworven uit de enquêtes en de interviews is er mede antwoord gegeven op de deelvragen.

Groepsbijeenkomst

Tussen de individuele gesprekken en het groepsgebesprek heeft een tussentijdse inhoudsanalyse van vraag 15 uit de afgenomen interviews plaatsgevonden. Vervolgens hebben deze gegevens uit de tussentijdse inhoudsanalyse als leidraad gediend tijdens de nominale groepsbijeenkomst (zie bijlage 7). Een nominale groepstechniek zorgt ervoor dat kennis wordt gegenereerd in groepsverband. Het is een mondelinge techniek die ervoor zorgt dat groepsleden ideeën en opvattingen met elkaar kunnen uitwisselen (Migchelbrink, 2010). Tijdens de nominale groepsbijeenkomst hebben de respondenten de mogelijkheid gekregen te reageren op elkaar in overleg en discussie. Met als doel tot een gezamenlijke conclusie te komen met betrekking tot een eventueel aanbod echtscheiding. De onderzoekster en de aanwezige medewerkster van de afdeling opvoedingsondersteuning hebben de nominale groepsbijeenkomst in banen geleid. Dit zonder bemoeienis met een eventuele totstandkoming van een aanbod rondom echtscheiding.

4.2. Dataverwerking

4.2.1. Sociogram

De resultaten verworven uit het sociogram zijn kwantitatief van aard. De onderzoekster heeft de volgende berekening genomen voor het komen tot de resultaten. Alle respondenten bij elkaar hebben een gemiddeld netwerk van 75 mensen. 75 staat dan ook gelijk aan 100%. Per vraag zijn een aantal keuzes mogelijk. Bijvoorbeeld bij de vraag uit welke groep is deze persoon uit je netwerk afkomstig, vielen 22 netwerk mensen binnen de categorie gezin. De berekening is als volgt; $22/75 \times 100\% = 29,3\% \approx 29\%$. Op deze manier wordt berekend hoeveel procent 22 uit 75 is. Voor de overige vragen uit het sociogram is dezelfde berekening aangehouden: Aantal mensen in de categorie / 75 x 100 % = *Het percentage netwerk mensen wat binnen die categorie valt*. Met deze berekening wordt er bij elke vraag uit het sociogram een cirkeldiagram van 100% procent behaald. Bij de vraag "op welke manier hebben jullie contact?" waren er meerdere antwoordopties mogelijk. Voor deze vraag is de berekening als volgt geweest; Per categorie is gekeken hoe vaak deze is genoteerd. Bijvoorbeeld 73 netwerk mensen behoorden tot de categorie bezoek, wat inhoudt dat 2 netwerk mensen niet binnen deze categorie vallen. Aan de hand van de berekening "Aantal mensen in de categorie / 75 x 100 % = *Het percentage netwerk mensen wat binnen die categorie valt*" is het percentage netwerk mensen dat wel en niet binnen de categorie valt berekend. De optelsom van de gekozen en niet gekozen vormt samen 75 oftewel 100%. Zie bijlage 8 voor de uitkomsten van de sociogrammen.

4.2.2. Enquête

De resultaten verworven uit de enquêtes zijn op dezelfde wijze berekend als die van het sociogram. Alleen bij de enquêtes staan de 7 respondenten gelijk aan 100%. Zie paragraaf 4.2.1. Sociogram voor nader toelichting van de berekening bij een enkele- en meerkeuzenvraag. Bij de uitwerking van de resultaten zijn de tabellen naar kleur ingedeeld, iedere kleur heeft betrekking op één van de drie aspecten behorend tot een behoefteonderzoek. De kleuren zijn als volgt toebedeeld:

1. Inzicht in de actuele situatie heeft de kleur groen toebedeeld gekregen.
2. Gebreken in de huidige situatie heeft de kleur blauw toebedeeld gekregen.
3. De kijk op de gewenste situatie heeft de kleur oranje toebedeeld gekregen.
4. De overige categorie algemene vragen heeft de kleur geel gekregen.

4.2.3. Interviews

De interviews zijn opgenomen doormiddel van geluidsopnamen. Aan de hand van de geluidsopnamen zijn transcripties gemaakt van de individuele interviews. Een voorbeeld van een dergelijke transcriptie kan worden teruggevonden in bijlage 9. Transcriberen betekend een analoog opgenomen interview omzetten naar tekst (Migchelbrink, 2010). De onderzoekster heeft de interviews met de respondenten letterlijk uitgewerkt, inclusief alle aarzelingen, stopwoordjes, versprekingen, herhalingen en taalfouten. Dit met de intenties om zo dicht mogelijk bij de werkelijkheid van de respondent en het interview te blijven. De vet gedrukte tekst is dat wat de onderzoekster of een medewerkster opvoedingsondersteuning heeft gezegd tijdens het interview. Eventueel naam gebruik tijdens de interviews zijn verwijderd uit de tekst voor het waarborgen van de anonimiteit. Uit de transcripties zijn fragmenten gehaald die antwoord geven op de vragen van de interviewgide en de deelvragen. De fragmenten zijn horizontaal vergeleken in een tabel, waarin overzichtelijk is gemaakt wat elke respondent op een bepaalde open vraag heeft geantwoord (Zie bijlage 10). Deze antwoorden zijn in de transcripties gemarkeerd aan de hand van een door de onderzoekster opgestelde kleurenlegenda. Elke vraag heeft zijn eigen kleur (Zie figuur 2). In de kolom bevindingen staat de belangrijkste overeenkomsten en verschillen uit deze antwoorden genoteerd (Donk & Lanen, 2013). De bevindingen zullen antwoord geven op de deelvragen. De geluidsopnames zullen na goedkeuring van het onderzoek worden verwijderd. Het is niet mogelijk om deze te beluisteren als derden. In overeenkomst met de respondenten is besloten dat de geluidsopnamen alleen door de onderzoekster mogen worden beluisterd ter uitwerking van de interviews. De transcripties kunnen eventueel op aanvraag bij de onderzoekster worden opgevraagd.

Vraag 1 (oranje)
Vraag 2 (donker groen)
Vraag 3 (rood)
Vraag 4 (paars)
Vraag 5 (roze)
Vraag 6 (grijs)
Vraag 7 (geel)
Vraag 8 (licht blauw)
Vraag 9 (licht groen)
Vraag 10 (bruin)
Vraag 11 (donkerblauw)
Vraag 12 (licht geel)
Vraag 13 (licht oranje)
Vraag 14 (licht grijs)
Vraag 15 (licht roze)

Figuur 2 Kleurenlegenda

4.2.4. Groepsbijeenkomst

De groepsbijeenkomst heeft plaatsgevonden op 17 april 2014. Tijdens de groepsbijeenkomst hebben de respondenten op een A3 vel hun persoonlijke ideeën met betrekking tot een aanbod echtscheiding geformuleerd. Vervolgens zijn de respondenten in overleg met elkaar tot een aantal specifieke ideeën gekomen voor een aanbod echtscheiding. Welke door een medewerkster van de afdeling opvoedingsondersteuning zijn opgetekend in een woord web. Zowel van de A3 vellen als het woord web zijn foto's gemaakt. De foto's zijn toegevoegd aan de notulen die direct na de groepsbijeenkomst is gemaakt door de onderzoekster (Zie bijlage 7). De originele documenten kunnen eventueel op aanvraag bij de onderzoekster worden opgevraagd ter inzage.

4.3. Betrouwbaarheid, bruikbaarheid en validiteit

Een onderzoek moet voldoen aan kwaliteitseisen om de geldigheid, bruikbaarheid en betrouwbaarheid te waarborgen. In deze paragraaf is een beschrijving gegeven van hoe deze kwaliteitseisen gewaarborgd zijn gedurende dit onderzoek. De kwaliteitscriteria is beschreven aan de hand van de boeken "Praktijkgericht onderzoek in zorg en welzijn" (Migchelbrink, 2012) en "Praktijkonderzoek in zorg en welzijn (Donk & Lanen, 2013).

"Als de resultaten bruikbaar zijn en de gebruiker van de onderzoeksresultaten daardoor meer gefundeerd kan handelen dan voor het onderzoek, is de ratio van onderzoek eigenlijk al bereikt." (Migchelbrink, 2012, p. 28). De onderzoekster zal de bruikbaarheid waarborgen door: 1. Het probleem dient een praktijkprobleem te zijn, 2. De onderzoekster en betrokkene dienen over achtergrondkennis te beschikken, 3. Er zal tijdsbewaking plaatsvinden van de uren die vooraf aan dit onderzoek zijn vastgesteld in de studiehandleiding afstuderen van de Hogeschool Rotterdam (Kroonsberg, 2013-2014), 4. Het onderzoek zal worden gelezen door een leek, deze mag beslissen of het onderzoek begrijpelijk en herkenbaar is en 5. De verworven informatie uit databronnen en dataverzamelingstechnieken zal worden voorgelegd aan de betrokken partijen, hierna kan overleg plaatsvinden over de te ondernemen stappen (Migchelbrink, 2010).

"Met betrouwbaarheid in de onderzoeksterminologie wordt bedoeld dat je er als onderzoeker naar streeft dat het onderzoek dezelfde onderzoeksresultaten oplevert als het wordt herhaald of door iemand anders zou worden uitgevoerd." (Donk & Lanen, 2013, p. 48). De onderzoekster zal de betrouwbaarheid waarborgen door het transparant maken van verworven informatie (Migchelbrink, 2010).

"Validiteit wil zeggen dat de verzamelde gegevens, de resultaten, de onderzochte werkelijkheid weerspiegelen." (Migchelbrink, 2010, p. 128). De onderzoekster zal de validiteit waarborgen door: 1. Consequent zijn in de uitwerking van de verworven informatie, om zo de kans op vertekening te verkleinen (bijvoorbeeld interviews direct na afname uitwerken), 2. Er wordt te allen tijde gewerkt met twee observatoren of interviewers en 3. Voor dit onderzoek zullen er geen gegevens worden gebruikt die ouder zijn dan 5 jaar, gezien het onderzoek plaatsvindt in de periode 2013-2014 worden gegevens uit 2007 erkend voor het onderzoek (Migchelbrink, 2010).

5. Resultaten

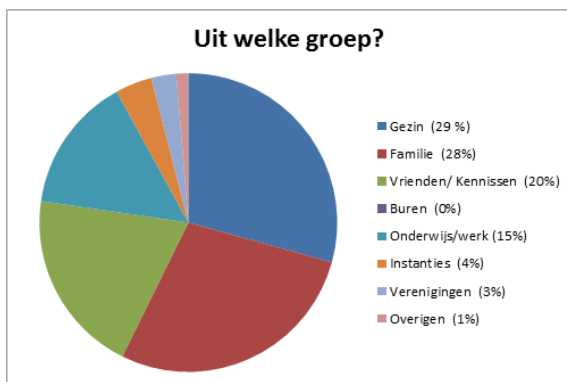
In dit hoofdstuk worden zowel de resultaten voortkomend uit het praktijkonderzoek als uit de aanvullende literatuurstudie beschreven. Er wordt eerst een resultatenoverzicht weergegeven per uitvoeringsfase. De uitvoeringsfasen zijn het sociogram, de enquête plus het interview en de groepsbijeenkomst. De cirkeldiagrammen en tabellen kunnen worden teruggevonden in bijlage 8, 10 en 11. In paragraaf 5.2 zijn de verschillende onderzoeksmethoden aan elkaar gekoppeld om zo tot de beantwoording van de deelvragen en in hoofdstuk 6 tot de beantwoording van de vraagstelling te komen. De resultaten zijn afkomstig van zeven respondenten die hun medewerking hebben verleend aan dit onderzoek.

5.1. Resultaten uit de uitvoeringsfasen in praktijk

5.1.1. Resultaten uit de sociogrammen

Voor een volledig overzicht van de resultaten kan bijlage 8 worden geraadpleegd (p. 49-50).

De zeven respondenten die hun medewerking hebben verleend aan dit onderzoek hebben gezamenlijk een netwerk van 75 mensen. Het grootste deel van dit netwerk behoren tot de categorieën gezin, familie en vrienden/kennissen (Zie figuur 3). Deze categorieën vormen samen de kern van het netwerk waarvan de respondenten de meeste personen al langer dan vijf jaar kent. Over het algemeen zien de respondenten de personen uit hun netwerk maandelijks tot dagelijks, een enkeling wordt eens per jaar gezien. Dit gegeven sluit aan bij dat het contact met 97% van het netwerk plaats vindt in de vorm van bezoek. Hieronder vallen ook gezinsleden als kinderen die samenleven met de respondent. Het initiatief voor het contact komt van beide partijen zowel de respondent als het netwerk.

Figuur 3 Cirkeldiagram 1 uit bijlage 8

De respondenten hebben het netwerk een totaalwaardering gegeven tussen de 6 en de 10, waarvan de 10 het hoogst scoort (Zie figuur 4). Deze waardering is gebaseerd op het terecht kunnen voor praktische hulp, vertrouwd voelen bij het netwerk en het krijgen van informatie en advies. Op de vraag of ze terecht kunnen voor troost en steun is er een afname waarneembaar.

Figuur 4 Cirkeldiagram 10 uit bijlage 8

5.1.2. Resultaten uit de enquêtes

Voor een volledig overzicht van de resultaten kan bijlage 11 worden geraadpleegd (p. 60-62).

	Leeftijd	Aantal kinderen	Culturele achtergrond	Opleidingsniveau	Woonachtig in:	Financiële status
Respondent 1	39	1	Nederlands	MBO	Schiebroek	Alimentatie / Werk-16 uur
Respondent 2	37	7	Nederlands, Turks, Surinaams, Afrikaans en Antilliaans	MBO	Schiebroek	Uitkering / Vrijwilligerswerk
Respondent 3	39	2	Marokkaans	MBO	Schiebroek	Uitkering/ Vrijwilligerswerk
Respondent 4	34	2	Nederlands en Russisch	Universitair	Schiebroek	Uitkering/ Vrijwilligerswerk
Respondent 5	52	3	Amerikaans	MBO	Schiebroek	Uitkering
Respondent 6	49	3	Nederlands	Middelbaar onderwijs Vmbo	Hillegersberg-Noord	Uitkering/ Werk- 9 uur
Respondent 7	37	2	Surinaams en Hindoestaans	MBO	Schiebroek	Uitkering/ Vrijwilligerswerk

Figuur 5 Achtergronden

Aan het begin van de enquête zijn een aantal algemene vragen gesteld, dit zijn de gele tabellen 2 tot en met 7 in bijlage 11. Deze tabellen geven inzicht in de achtergronden van de respondenten. In figuur 5 bovenstaand zijn de achtergrondgegevens in een overzicht weergegeven. De meeste respondenten behoren tot de leeftijdscategorie dertig tot en met veertig jaar en hebben twee tot drie kinderen. Ondanks dat de culturele achtergrond Nederlands hoog scoort zijn de culturele achtergronden erg divers. De respondenten zijn gemiddeld op MBO niveau opgeleid. Op één na zijn alle respondenten woonachtig in Schiebroek. De respondenten hebben gemiddeld een lage sociaal economische status (SES). Gezien het feit dat er twee van zeven respondenten parttime werken en zes van de zeven een uitkering krijgen (NJI, 2009).

De groene tabellen 8 tot en met 11 in bijlage 11 dragen bij aan het inzicht geven in de huidige situatie. De respondenten geven zich als opvoeder gemiddeld een acht met als toelichting niemand is perfect. Op de vraag is uw manier van opvoeden veranderd na de scheiding is er een tweedeling zichtbaar. De respondenten die ja hebben geantwoord vinden dat er onder andere veranderingen merkbaar zijn op persoonlijk gebied. Veranderingen op persoonlijk gebied zijn: minder stress en spanning, er alleen voor staan, zowel de rol van vader als moeder bekleden en zelfstandiger zijn. Als het gaat om de huidige band met de ex-partner geeft het merendeel van de respondenten aan dat zij tevreden zijn hierover. Zo hebben de respondenten het gevoel hetzelfde te denken over de

opvoeding en voelen de respondenten zich hierin ook gesteund door de ex-partner. De respondenten geven aan goed te kunnen praten of te overleggen met hun ex-man, wanneer zich problemen voordoen. Daarnaast zijn de respondenten tevreden over het opvoedklimaat. Zo is er veel openheid in de meeste gezinnen en durven de gezinsleden elkaar alles te vertellen. De respondenten geven aan dat er binnen het gezin wel aan de afspraken en regels wordt gehouden. In geen enkele gezinssituatie is sprake van een vijandige sfeer. Respondenten geven aan dat er binnen het gezin in harmonie met elkaar wordt omgegaan.

In de enquête is één blauwe vraag toegevoegd deze is verwerkt in tabel 12 in bijlage 11. De blauwe vragen dragen bij aan het inzicht geven in de gebreken in de huidige situatie. De enige blauwe vraag in de enquête had betrekking op in hoeverre respondenten denken dat persoonlijke belemmeringen invloed hebben op de belemmeringen in de opvoeding. Slechts één respondent denkt dat persoonlijke belemmeringen een grote invloed uitoefenen op de belemmeringen in de opvoeding. Drie respondenten denken dat er geen invloed is en nog drie geven aan dat het soms van invloed is.

De laatste categorie vragen zijn die vragen die bijdrage aan het inzicht geven in de toekomstige situatie, deze vragen zijn verwerkt in de oranje tabellen 13 tot en met 15 in bijlage 11. Alle respondenten hebben weleens gebruik gemaakt van een vorm van opvoedingsondersteuning. Zo hebben de meeste respondenten een gesprek gehad met een professional. Andere veel voorkomende vormen zijn themabijeenkomsten, cursussen en folders. De toelichting die respondenten gaven bij de vraag wat ze eraan hebben gehad, is het aangereikt hebben gekregen van handvaten voor thuis. Gemiddeld zouden de respondenten vier uur per week aan opvoedingsondersteuning willen besteden met een duur van vier weken of langer.

5.1.3. Resultaten uit de interviews

Voor een volledig overzicht van de resultaten kan bijlage 10 worden geraadpleegd (p. 54-59).

De respondenten zijn gescheiden over een periode van 2007 tot en met 2014. Vijf van de zeven respondenten zijn langer dan drie jaar gescheiden. Het scheidingsproces is door de meeste respondenten als heftig ervaren. Een respondent zegt hierover het volgende:

Heel heftig ja. Het is niet fijn er is heel veel uh de bureaujeugdzorg moet instappen en uiteindelijk door huiselijk geweld was...ja uh...ja de ernstige dingen was is gebeurd (Respondent 5).

Een opvallend resultaat is dat naast respondent 5 nog drie gescheiden moeders in aanraking zijn gekomen met huiselijk geweld. In figuur 6 kan het huiselijk geweld worden terug gelezen per respondent. Uit wetenschappelijk onderzoek is gebleken dat één op de vier tot vijf vrouwen te maken heeft gehad met partnergeweld (Wong, 2013). "Ouderlijke conflicten en (lichamelijk en/of psychologisch) geweld komen in scheidingsgezinnen vaker voor dan in intacte gezinnen" (Spruijt & Kormos, 2010, p. 84). Hoewel de scheiding als heftig is ervaren vonden de respondenten wel dat het in overeenstemming is gebeurd. Tijdens en na de scheiding hebben de respondenten ondersteuning ontvangen op micro, meso en macro niveau. Op micro niveau zijn het veelal ouders, zus, broer en familie. Vrienden zijn een veel genoemde groep die ondersteuning biedt op meso niveau. Vanuit het samenlevingskader oftewel het macro niveau genoemd wordt er ondersteuning ontvangen vanuit instellingen als bureaujeugdzorg, kinderscherming en maatschappelijk werk. De ondersteuning op

micro, meso en macro niveau wordt of is ontvangen in de vorm van telefonisch contact, regelmatig langskomen, praten, cursussen, ambulante begeleiding, financiële steun en opvoedingsondersteuning.

Vraag 2: Hoe zou u de echtscheiding omschrijven? Waarom: De onderzoekster wilt weten of de wijze waarop de echtscheiding heeft plaats gevonden invloed heeft gehad op eventuele hulp en/of ondersteuning.	<u>Ja</u> zwaar pittig met een kind van zeven naja toen zes. Dus ja een echtscheiding is nooit leuk. Naja op zich is het allemaal <u>wel soepel verlopen</u> . Wij zijn ook een stel wat nooit ruzie heeft gehad vandaar dat een echtscheiding dan sowieso rauw op je dak valt.	<u>Makkelijk ja</u> makkelijk...het was uh <u>we waren het er allebei mee eens</u> . Ja, die hebben allemaal iets van ziek zijn (kinderen), daarvoor hadden ze dus te veel schoolverzuim... Jeugdzorg dacht dat zij het wel even beter wisten en die hebben wel twee jaar lang...hoe noem je dat...uh het beste willen doen maar die hebben eigenlijk ons gezin kapot gemaakt. Dat is ook een reden waarom ik nu gescheiden ben. Dus wij geven elkaar ook niet de schuld, de spanningen waren gewoon te hoog...	<u>Nou uh niet leuk</u> . <u>Ja, heftig</u> in het begin vooral, maar na de hand ja steun van familie, advocaten en uiteindelijk <u>toch op zijn pootjes terecht</u> gekomen.	Ja was irritant. ... <u>irritant, lastig</u> om zeg maar tot de afspraken te komen, uh emotioneel, vierde...uh langdurig. Huiselijk geweld. (M Meijer: Oké. En hoe bent u bij bureaujeugdzorg terecht gekomen? Uh... D Lock: Zelf gezocht of doorverwezen. Uh nee niet zelf gezocht het was geregeld. M Meijer: Het was geregeld... Ja het is wel een lang verhaal. M Meijer: Mag ik vragen naar aanleiding van wat of uh ik had bijvoorbeeld een moeder met <u>huiselijk geweld en toen... ja</u> .)	Heel heftig ja. Het is niet fijn er is heel veel uh de bureaujeugdzorg moet instappen en uiteindelijk door huiselijk geweld was...ja uh...ja de ernstige dingen was is gebeurd is dat wij willen scheiden en ik wil een huis, maar ik moet op een lange lijst staan voor jaren. Ik ben nu al over een jaar op de lijst voor een huis en daarna door de spanning is <u>huishoudelijk geweld gebeurd</u> .	Heel lastig, dat is een heel verhaal en dat is niet even in een halfuurtje verteld haha. M Meijer: Lastig gaf u aan. Op welke aspecten moet ik dan bijvoorbeeld denken? Omdat <u>daar huiselijk geweld is bijgekomen</u> dus dat is dan heel lastig...dat is niet één, twee, drie verteld in een halfuur tijd. M Meijer: Nee. Oké, dus dan gaan we daar gewoon niet verder op in. Dan vraag ik het anders. Als u bijvoorbeeld vier woorden zou krijgen om de scheiding samen te vatten, welke vier woorden zou u dan benoemen? U gaf al één,	Het was...het was natuurlijk zwaar, omdat je toch iets van jezelf daar neem je afstand van dat moet je gedwongen moet je daar afstand van doen. Maar op den duur hadden ik en mijn ex-man elkaar al op een positieve manier hadden we al afstand van elkaar genomen, waardoor <u>we dat uh vriendschappelijk toch hebben gedaan</u> . (M Meijer: Oké. Uhm u gaf ook aan dat er iets van <u>huiselijk geweld had plaats gevonden was dat ook bij deze... ja ja</u> .)	De meeste respondenten hebben de scheiding als lastig en heftig ervaren. 4 van de 7 respondenten heeft te maken gehad met huiselijk geweld. 4 van de 7 respondenten geeft aan dat zij de scheiding lastig en heftig vonden maar dat de scheiding wel in overeenstemming is gebeurd.
---	---	---	---	---	--	---	---	---

Figuur 6 Huiselijk geweld

Alle respondenten doen aan co-ouderschap met hun ex-partner. In de meeste gevallen houdt het in dat het kind of de kinderen veelal bij de moeder zijn, echter is de vader wel betrokken bij de opvoeding. Vijf van de zeven respondenten geven aan dat het contact met de ex-partner goed is. Het goede contact baseren de respondenten op het soort contact met betrekking tot de kinderen. In de thuissituatie hanteren de meeste respondenten regels en grenzen. Hierbij is er ruimte voor overleg, warmte, liefde en openheid. Er is een hechte band tussen de respondenten en hun kind of kinderen. Respondenten geven aan dat de hechtheid terug kan worden gezien in het gedrag van de kinderen, in de vorm van afhankelijkheid passend bij de leeftijd van het kind. Bijvoorbeeld als de moeder niet thuis is, roepen en bellen waar de moeder is (Kohnstamm, 2009). Over het algemeen signaleren de respondenten dat de huidige voogdijregeling als prettig wordt ervaren door hun kinderen. Bij vijf van de zeven respondenten was het wennen voor de kinderen aan de nieuwe thuissituatie en duurde het even voordat de juiste regeling was gevonden (Spruijt & Kormos, 2010).

De voornaamste verandering die respondenten doormaken na de scheiding is dat er als alleenstaande moeder veel op hun afkomt. Wat eerst door twee werd gedaan, wordt nu door één gedaan. Zo ondervinden respondenten belemmeringen op persoonlijk gebied, financieel gebied en instellingsgebied (Zie vraag 9, bijlage 10). Voorkomende belemmeringen zijn het gevoel hebben handen en voeten tekort te komen, in de schuldsanering zitten en van het kastje naar de muur worden gestuurd bij instellingen. Op de vraag wat respondenten anders zouden willen in een alledaagse situatie geven zes van de zeven respondenten aan weer betaald werk te willen. De enige twee respondent die wel werken doen dit op parttime basis. Zie figuur 7 voor een overzicht van de behoefte aan werkgelegenheid bij gescheiden moeders.

Vraag 10: Wat zou u anders willen in de alledaagse situatie? Waarom: De onderzoeker wilt weten of respondenten tevreden zijn met de huidige situatie en of er nog verbeterpunten zijn.	...ik denk gewoon prioriteit mijn dochter te dat het beter gaat dan wordt het voor mij ook gewoon weer ja geen stukje rust	Ja, dat is gewoon precies hetzelfde als wat ik met werk ook doe. Het is nu wel zwaar dat ik het doe maar dat is het niet betaald krijg, maar ik doe hem dan niet twintig uur. Uh nee ik heb het gevoel dat ik gewoon alles doe wat ik kan om te zijn waar ik nu ben. Ik kan niet nog meer doen. Nee, niet zo is het genoeg. Ik ben niet tevreden alleen er is geen andere weg dan de weg die ik al bewandel om er weer uit te komen	Ik zou graag een baan willen, een tweedertig uur baan. Als persoon wil ik graag bezig zijn voor mijzelf en daar hoort een baan bij. Daarnaast vind ik het ook belangrijk als rolmodel naar mijn kinderen toe. Ik ontwikkel mij graag, dat ik niet op één plek blijf hangen...staan. Een baan zorgt er ook voor dat ik mee ga met de tijd en uh ja....	Nou alles loopt lekker eigenlijk. Het is nu lekker rustig en ja het is eigenlijk alleen voor mij uh ja ik wil weer aan betaalde werk komen.	Ik wil graag uh werken en uh eigenlijk ik heb uh...ja ik wil graag werken. Ik wil een gezonder lichaam... Als je wil weten want ik heb last van mijn knie en mijn voet is nog niet helemaal hersteld van de breuk en uh ja wat wil ik veranderen. Ja, dat is heel belangrijk. Ik denk dat het ook helpt op andere gebieden en dat is ook uh ja. En ik ben een christelijk mens ik wil een betere relatie met god dat ik vrede heb met wat hij mij heeft aangeboden en uh ja dat is heel belangrijk voor mij.	Ja, al werk ik niet, zit ik zonder werk, maar dat zou ik dan wel willen veranderen. Voor de rest heb ik nee geen problemen met het dagelijkse leven.	Nou eigenlijk niets daar ben ik heel duidelijk in. Ik ben iemand die het fijn vind om op te staan, dan ga ik me kind doen, breng me kind naar school, kom thuis, ga koken en dan me huis, ik ga naar buiten lekker genieten van de zon, ik ga naar de action, ik ga effe naar de peppelweg, ik ga me kind weer ophalen, ik kom thuis, koken, eten en ik doe gewoon lekker waar ik zin in heb. Dus ik heb zo iets van waarom zou ik dat gaan veranderen. ...dat je werk wil of dat zou ik graag anders willen zien. Ja, dat is wel iets.	6 van de 7 respondenten zouden graag weer betaald werk willen.
--	--	---	---	---	--	--	---	--

Figuur 7 De behoefte aan werkgelegenheid

Opvoedingsondersteuning zien respondenten in de vorm van handreikingen door een professional als tips en adviezen welke de respondenten zelf kunnen toepassen in praktijk. Zes van de zeven respondenten vinden het belangrijk dat de professional in de eerste plaats een luisterend oor biedt. De valkuilen die respondenten aangeven bij het ontvangen van opvoedingsondersteuning zijn; dat de professional “Ook ongevraagde dingen doen” en de professionals de respondenten soms het gevoel geven van “ik ben de professional en jij de cliënt”. Respondenten verwachten van de professionals dat: bruikbare tips en adviezen gegeven worden, het bieden van goede begeleiding en het bieden van ondersteuning op basis van gelijkwaardigheid. Op het moment hebben de respondenten geen specifieke opvoedvragen. Tijdens en kort na de scheiding was dit anders. Toen speelden er vragen als “Hoe ga je om met bepaald gedrag van je kind?” en “Hoe blijf je consequent?”.

De respondenten benoemen een viertal ideeën voor een eventueel ondersteuningsaanbod met betrekking tot echtscheiding. Groepsgesprekken is daar één van. Op deze manier kunnen gescheiden moeders ervaringen, tips en adviezen met elkaar uitwisselen. Tevens zouden de respondenten graag een boekje of folder willen zien waarin praktische informatie wordt beschreven. Een derde idee was het krijgen van mindfulness betreffend op emotieregulering en moedertijd. Als laatste het idee maatjes, moeders die bij elkaar over de vloer komen om met elkaar te praten over scheiding.

5.1.4. Resultaten uit het groepsgesprek

Voor een volledig overzicht van de resultaten kan bijlage 7 worden geraadpleegd (p. 47-48).

De respondenten zijn het unaniem eens over een aanbod gericht op groepsgesprekken. Het uitgangspunt van de respondenten hierbij is dat er onderling ervaringen, adviezen en tips kunnen worden uitgewisseld. De thema's tijdens deze groepsbijeenkomsten zijn: emotieregulering bij moeders, waar kan praktische hulp worden verkregen, hoe kan worden omgegaan met geweld, omgang met de ex-partner en het inplannen van moedertijd. Een mogelijk tweede aanbod is een praktisch boekje met daarin adressen en informatie waar gescheiden moeder terecht kunnen voor hulp als het betrekking heeft op echtscheiding. Als laatste aanbod gaven respondenten aan trainingen te willen van een coach die gespecialiseerd is op het gebied van echtscheiding.

5.2. Beantwoorden van de deelvragen

5.2.1. Deelvraag 1

Hoe verloopt de huidige opvoedsituatie van gescheiden moeders op microniveau?

Meer dan de helft van de gescheiden moeders geeft aan dat hun manier van opvoeden veranderd is na de scheiding (Tabel 9, bijlage 11). Dit komt overeen met de beschreven gevolgen die Spruijt en Kormos in hun boek "handboek scheiden en de kinderen" naar vorenhalen. Er wordt bijvoorbeeld beschreven dat gescheiden moeders gevoelens van opluchting kunnen ervaren omdat ze niet meer in een levensstijl zitten die niet aansluit bij de eigen levensstijl (Spruijt & Kormos, 2010). Respondent 6 heeft aangegeven gevoel van opluchting te hebben ervaren na de scheiding (vraag 2, bijlage 10). Vijf van de zeven respondenten gaven aan dat de kinderen moesten wennen aan de nieuwe gezinssituatie kort na de scheiding. Deze is ingedeeld naar de voogdijregeling met de ex-partner (vraag 8, bijlage 10). Het wennen aan de nieuwe situatie is tevens een gevolg dat beschreven wordt vanuit wetenschappelijk onderzoek (Spruijt, 2007). De meeste respondenten geven aan een hechte band met hun kind of kinderen te hebben. Deze hechtheid wordt door de respondenten teruggezien in het gedrag van het kind of kinderen passend bij de leeftijd (vraag 6 en 7, bijlage 10). Bij vraag zeven in bijlage tien geeft respondent 3 aan dat haar kinderen haar roepen en bellen als zij niet thuis is. Het opvoedklimaat wat gepaard gaat met deze hechtheid tussen de gescheiden moeder en haar kind of kinderen is veel warmte, liefde, openheid en ruimte voor overleg (vraag 6, bijlage 10). De meeste respondenten hanteren een regel en grenzen beleid (vraag 6, bijlage 10).

5.2.2. Deelvraag 2

Welke belemmeringen ervaren gescheiden moeders rond echtscheiding, zowel persoonlijk als in de gezinssituatie?

Literatuur geeft aan dat er onderscheid kan worden gemaakt in het scheidingsproces tussen diverse stadia, welke het gezin doorloopt. De stadia zijn: overwegen om te gaan scheiden, de officiële scheiding en de periode na de scheiding waarin de nieuwe gezinssituatie begint (Geurts, Chênevert & Anthonijsz, 2009). De respondenten wie hun medewerking hebben verleend aan dit onderzoek hebben deze stadia doorlopen. Zie bijlage 10 vraag 1, 2,4 en 5. Deze vragen in bijlage 10 geven aan welke belemmeringen de gescheiden moeders bij welke stadia hebben ondervonden. In het stadia voor de officiële scheiding hebben veel gescheiden moeders te maken gehad met huiselijk geweld (Zie vraag 2, bijlage 10). De officiële scheiding is als pittig en heftig ervaren door de gescheiden moeders, welke over een periode van 2007 tot en met 2014 zijn gescheiden (Zie vraag 1, bijlage 10). In de periode na de scheiding is er een nieuwe gezinssituatie gecreëerd aan de hand van de voogdijregeling met de ex-partner. Het heeft enige tijd geduurd voor er een juiste regeling was getroffen en alle betrokkenen gewend waren aan de nieuwe situatie (Zie vraag 4 en 5, bijlage 10). Op het moment ervaren de gescheiden moeders belemmeringen als: alleenstaande moeder zijn met het gevoel handen en voeten tekort te komen, schuldsanering en van het kastje naar de muur worden gestuurd door instellingen. De grootste belemmering is op het gebied van werk (Zie vraag 9 en 10, bijlage 10). Zes van de zeven gescheiden moeders ontvangt een uitkering (Zie tabel 7, bijlage 11). Bij de vraag wat gescheiden moeders anders zouden willen geven zes van de zeven moeders dan ook aan weer betaald werk te willen (Zie vraag 10, bijlage 10).

5.2.3. Deelvraag 3

Welke wensen hebben gescheiden moeders bij het horen van het begrip opvoedingsondersteuning?

In het theoretisch kader onder paragraaf 2.2. wordt beschreven vanuit Burggraaff-Huiskes dat opvoedingsondersteuning er opgericht is ernstige opvoedproblematiek te voorkomen, door het vroegtijdig inzetten van laagdrempelige interventies. Hierbij kan gedacht worden aan het beantwoorden van opvoedvragen door het geven van folders, themabijeenkomsten en oudercursussen (Burggraaff-Huiskes, 2010). Uit onderzoek is gebleken dat de respondenten allemaal gebruik hebben gemaakt van een vorm van opvoedingsondersteuning, waaronder bovenstaande vormen beschreven door Burggraaff-Huiskes (Zie tabel 13, bijlage 11). Bij het woord opvoedingsondersteuning denken de meeste respondenten aan een professional die hen handreikingen aanbied, wanneer zij tegen dingen aanlopen in de opvoeding. Dit in de vorm van het geven van adviezen en tips, welke de gescheiden moeders later zelf kunnen toepassen in praktijk.

De valkuilen die respondenten aangeven bij het ontvangen van opvoedingsondersteuning zijn; dat de professional "Ook ongevraagde dingen doen" en de professionals de respondenten soms het gevoel geven van "ik ben de professional en jij de cliënt" (Zie vraag 11, bijlage 10). Zes van de zeven respondenten geeft aan dat een luisterend oor bieden één van de verwachtingen zijn bij het ontvangen van ondersteuning door een professional. Overige verwachtingen zijn: bruikbare tips en adviezen krijgen, het bieden van goede begeleiding en het bieden van ondersteuning op basis van gelijkwaardigheid tussen de professional en de cliënt (Zie vraag 12, bijlage 10). Een aantal van deze verwachting sluiten aan bij de bakens van Welzijn Nieuwe Stijl, zoals baken 2. "gebaseerd op de eigenkracht van de burger" en baken 4. "formeel en informeel in optimale verhouding" (Hout et al., 2012, p.85-90). De gemiddelde tijd die de meeste respondenten aan opvoedingsondersteuning zouden willen ontvangen per week is ongeveer twee uur (Zie tabel 14, bijlage 11). Hierbij mag de duur van de opvoedingsondersteuning vier weken of langer zijn (Zie tabel 15, bijlage 11). In het wetsvoorstel inzake de Wmo 2015 staat dat de gemeenten maatschappelijke ondersteuning moeten bieden, wanneer de burger niet instaat is dit op eigenkracht of met behulp van het sociaal netwerk te doen (Rijn, 2014). Uit resultaten blijkt dat de respondenten het merendeel van het sociaal netwerk zeer vertrouwd en er bijna altijd terecht kan voor informatie en advies, praktische hulp en troost en steun (Zie cirkeldiagrammen 5t/m8, bijlage 8). De respondenten zien de personen uit hun sociaal netwerk grotendeels wekelijks en kent meer dan de helft al langer dan vijf jaar (Zie cirkeldiagrammen 2 en 3, bijlage 8).

5.2.4. Deelvraag 4

Voldoet het huidige aanbod in de behoefte rondom toekomstige opvoedondersteuning van gescheiden moeders?

De respondenten hebben al deelgenomen aan diverse vormen van opvoedingsondersteuning. Er is niet één gescheiden moeder die nog nooit een vorm van opvoedingsondersteuning heeft gevolgd of heeft gehad (Zie tabel 15, bijlage 11). Veelal zijn het ondersteuningsvormen die zijn verkregen uit instellingen of organisaties zoals bureaujeugdzorg, de kinderbescherming en maatschappelijk werk (Zie vraag 3, bijlage 10). Gescheiden moeders zouden graag willen zien dat er groepsgesprekken worden georganiseerd. Op deze manier hopen ze dat er een uitwisseling van ervaringen, tips en adviezen met andere gescheiden moeders ontstaat (Zie bijlage 7 en vraag 15 bijlage 10). Gescheiden

moeders willen tijdens deze groepsbijeenkomsten thema's terugzien als: emotieregulering bij moeders, waar kan praktische hulp worden verkregen, hoe kan worden omgegaan met geweld, omgang met de ex-partner en het inplannen van moedertijd (Zie bijlage 7). De thema's waar de respondenten behoefte aan hebben zijn gericht op de gescheiden moeder en diens persoonlijke behoeften en belangen. De twee interventies de KIES-methode en de Triple P Family Transitions methode die in Nederland in praktijk worden uitgevoerd, sluiten aan bij de thema's waaraan gescheiden moeders behoefte hebben. Stallman en Sanders beschrijven dat de Triple P Family Transitions draait om het aanleren van vaardigheden aan ouders voor het omgaan met veranderingen die tot stand zijn gekomen door de scheiding (Stallman, & Sanders, 2007). De KIES-methode vindt aansluiting bij de behoefte van gescheiden moeders met betrekking tot groeps gesprekken. De interventie is beschikbaar binnen de gebiedscommissie HIS (KIES, 2013). Hoewel beide interventies raakvlakken hebben met de behoefte en belangen van de gescheiden moeders, geven gescheiden moeders aan al geholpen te zijn met vragen die zij tijdens en kort na de scheiding hadden (Zie vraag 14, bijlage 10). Momenteel willen de gescheiden moeders laagdrempelige ondersteuning voor zichzelf met betrekking tot de eigen behoefte en belangen. Dit op basis van ondersteuning aan elkaar met als doel het belang van het kind of de kinderen (Zie bijlage 7).

6. Conclusie

De resultaten verworven uit het uitgevoerde onderzoek en de beantwoording van de deelvragen, vormen de basis voor de beantwoording van de vraagstelling. Hieronder wordt antwoord gegeven op de vraagstelling *“Wat zijn de behoeften aan opvoedingsondersteuning van gescheiden moeders met kinderen in de leeftijd van vier tot en met twaalf jaar in de gebiedscommissie Hillegersberg-Schiebroek?”*.

Conclusie 1: Uit het praktijkonderzoek kan geconcludeerd worden dat gescheiden moeders in de gebiedscommissie Hillegersberg-Schiebroek behoefte hebben aan contact met andere gescheiden moeders in de vorm van groepsgesprekken. De groepsgesprekken hebben als doel het uitwisselen van ervaringen, adviezen en tips door de moeders onderling. De respondenten hebben aangegeven dat de groepsgesprekken inhoudelijk betrekking hebben tot de thema's financiën, omgaan met geweld, omgang met kinderen na de scheiding, werk vinden, emotieregulering, omgang met de ex-partner en moedertijd.

Conclusie 2: Een tweede behoefte aan opvoedingsondersteuning is het krijgen van een praktisch informatie boekje. Daarin moeten adressen en uitleg staan waar welk soort ondersteuning ontvangen kan worden en wat deze ondersteuning inhoud. Voorbeelden hierbij gegeven door de gescheiden moeders zijn de kledingbank, de voedselbank, het uitkeringsgerecht en advocaten.

Conclusie 3: De respondenten willen dat de professionals een sturende rol innemen in plaats van een leidende rol. Het houdt in dat de professionals de gescheiden moeders mogen sturen in een door de doelgroep aangereikt kader. De professionals mogen niet de overhand hebben in het gesprek. Het moet vanuit de eigen kracht van de doelgroep komen.

Conclusie 4: Uit praktijk onderzoek blijkt dat de gescheiden moeders hebben deelgenomen aan diverse vormen van opvoedingsondersteuning tijdens en kort na de scheiding. Er kunnen diverse fasen worden onderscheiden bij het scheidingsproces. Deze zijn: de periode voor de officiële scheiding, de officiële scheiding en de nieuwe gezinssituatie na de scheiding. Bij ieder van deze fasen konden diverse behoeftes en belangen aan opvoedingsondersteuning worden geanalyseerd. Zo was tijdens en kort na de scheiding behoefte aan professionele hulp. Op het moment bevinden de gescheiden moeders zich in de fase dat er gewenning is ontstaan aan de nieuwe gezinssituatie.

Conclusie 5: Uit dit praktijk onderzoek is een opmerkelijk resultaat naar voren gekomen. Vier van de zeven respondenten is in aanraking geweest met huiselijk geweld. Dit aantal is hoog als er wordt gekeken naar het gegeven dat 1 op de 4 of 5 vrouwen te maken heeft gehad met partnergeweld (Wong, 2013). In Nederland heeft zo 45 % van de bevolking wel eens te maken gehad met een vorm van geweld. Hiervan is een derde deel huiselijk geweld met tot gevolg een echtscheiding (Reijnders, 2014). Vandaag de dag is het nog steeds een precair onderwerp, hetgeen vraagt om specifieke handelingswijze van de professional. Veelal worden de signalen van huiselijk geweld niet herkend of durft de professional het niet aan te kaarten bij de betreffende persoon. Dit komt voort uit de gedachte dat het een onjuiste waarneming zou kunnen zijn. De forensisch arts Reijnders geeft aan dat een open en directe benaderwijze het meest essentieel is (Reijnders, 2014).

Op basis van deze conclusies is er door de onderzoekster een adviesrapport geschreven naar stichting DOCK & Co voor de eventuele vormgeving in de praktijk. De verantwoordelijkheid voor de vormgeving van het advies in de praktijk is overgedragen aan Diane Lock en de overige medewerkers van de afdeling opvoedingsondersteuning van DOCK & Co.

7. Aanbevelingen

De antwoorden van de deelvragen en de hieruit getrokken conclusies vormen samen de basis voor de geformuleerde aanbevelingen in dit hoofdstuk.

Aanbeveling 1: Tijdens de uitvoeringsfasen in praktijk is duidelijk geworden dat gescheiden moeders verschillende fasen doorlopen tijdens het scheidingsproces. Elke fase gaat samen met een aantal kenmerken, specifiek behorend tot deze fase. In het vooronderzoek heeft de onderzoekster hier geen rekening mee gehouden. Voor een optimale begeleiding aan gescheiden moeders die ondersteuning vragen binnen Stichting DOCK & Co raad de onderzoekster verder onderzoek aan naar deze fasen. Verder onderzoek moet gericht zijn op het maken van een duidelijke afbakening met betrekking tot de verschillende fasen die gescheiden moeders doorlopen en de specifieke kenmerken behorend tot deze fasen. De onderzoekster raad aan gescheiden moeders uit diverse fasen te ondervragen. Hierbij kan de indeling van Geurts, Chênevert en Anthonijsz worden gebruikt. De indeling is: de periode voor de officiële scheiding, de officiële scheiding en de nieuwe gezinssituatie na de scheiding. (Geurts, Chênevert & Anthonijsz, 2009). Bij een concreter afbakening van de fasen kan Stichting DOCK & Co gerichte ondersteuning bieden.

Aanbeveling 2: Gezien het feit dat gescheiden moeders een doelgroep is met een verhoogd risico op huiselijk geweld, raad de onderzoekster aan dat de medewerkers van de afdeling opvoedingsondersteuning een cursus volgen. De cursus is gericht op het signaleren van en omgaan met huiselijk geweld. Uit wetenschappelijke studies is gebleken dat de signalen van huiselijk geweld nog te weinig worden herkend (Reijnders, 2014). Voor het optimaal en efficiënt ondersteunen van de doelgroep acht de onderzoekster het belangrijk dat de medewerkers deelnemen aan deskundigheidsbevordering, zoals in de beroepscode van de sociaal-agogisch werkers vermeld staat (Phorza, 2009).

Aanbeveling 3: Vanwege het aantal afgenomen respondenten gedurende dit onderzoek is het wenselijk dat het onderzoek herhaald wordt. Door herhaald onderzoek kan de betrouwbaarheid van de reeds behaalde resultaten worden vergroot. Als aanmerkingpunt hierbij raad de onderzoekster aan dat er rekening gehouden moet worden met de emotionele belading en de taboes, die gepaard gaan met het onderwerp echtscheiding vanuit de doelgroep.

Aanbeveling 4: Uit resultaten is gebleken dat het sociaal netwerk van de gescheiden moeders kan worden ingezet bij de ondersteuning aan de gescheiden moeders. De gescheiden moeders geven aan dat het sociaal netwerk onderhevig is geweest aan veranderingen tijdens en na de echtscheiding. Voor het voldoen aan de beleidskaders vanuit de gemeenten en de afstemming in praktijk met betrekking tot het sociaal netwerk, worden tussentijdse evaluaties onder gescheiden moeders aangeraden. Dit in de vorm van het invullen van een sociogram. Op deze manier wordt een optimale afstemming tussen beleid en praktijk vergroot. Door het laten invullen van het sociogram kunnen veranderingen in het sociaal netwerk worden waargenomen (Zie bijlage 3). Op basis van deze veranderingen kan Stichting DOCK & Co het handelen weer afstemmen.

8. Discussie

In het hoofdstuk discussie wordt gereflecteerd op het onderzoeksproces en de rol van de onderzoekster daarin. Er wordt een kritische blik geworpen op de aanpak en uitvoering van het onderzoek, waarbij de sterke en zwakke punten worden weergegeven.

Tijdens de oriënterende fase is er onderzocht of het vraagstuk vanuit de organisatie in praktijk speelde. Uit een waarnemingsgesprek tussen de doelgroep en de onderzoekster bleek het inderdaad een praktijkvraagstuk te zijn. Uit het waarnemingsgesprek bleek al snel dat het een beladen onderwerp was. Op basis hiervan is de onderzoekster al vroeg in het proces begonnen met het werven van respondenten voor het onderzoek. Hierbij heeft de onderzoekster de medewerkers van de afdeling opvoedingsondersteuning, waaronder stagiaires, een wervingsbrief laten verspreiden. De onderzoekster kwam tegen de tijd dat de uitvoeringsfase bijna van start ging, er pas achter dat de meeste respondenten waren geworven door één medewerkster. Deze medewerkster was voorheen al actief geweest in de gebiedscommissie HIS. De respondenten stemden toe voor het verlenen van medewerking aan het onderzoek, door het vertrouwde gezicht van de medewerkster. Gezien het tijdsbestek van het onderzoek heeft de onderzoekster het werven van de respondenten gedeeltelijk uithanden gegeven. Hierdoor werd de kijk op dit proces van het onderzoek voor de onderzoekster verkleind en is de zwaarte van de emotionele belading wellicht gemarginaliseerd gedurende het vooronderzoek. Pas bij de uitvoering werd er meer inzicht verworven in de emotionele belading die werd gekoppeld aan het onderzoek. Door de bestaande samenwerkingsbanden tussen Stichting DOCK & Co, de basisscholen en met het schoolmaatschappelijk werk, was het bereiken van de doelgroep haalbaar.

Bij het afnemen van de interviews bleek dat de persoonlijke aspecten van de respondenten invloed hadden op de duur van het interview. Hierdoor kon bij een aantal respondenten meer door worden gevraagd dan bij anderen over bepaalde onderwerpen. Dit kan worden opgemaakt uit de verwerkte transcripties van het onderzoek.

In het vooronderzoek is duidelijk gemaakt dat er extra aandacht zou worden besteed aan Turkse en Marokkaanse moeders, gezien dit een doelgroep is die sterk vertegenwoordigd wordt binnen DOCK & Co. Deze stelling is niet opgegaan gedurende dit onderzoek. Respondenten die hun medewerking hebben verleend aan dit onderzoek hebben diverse culturele achtergronden. Er waren twee respondenten die een Nederlandse culturele achtergrond hadden. Dit kan worden opgemaakt uit de afgenomen enquêtes bij de respondenten. De overige respondenten hebben allemaal verschillende culturele achtergronden.

Voorgaand aan de uitvoering van het onderzoek werd er besloten een vragenlijst af te nemen onder de doelgroep. Tijdens het onderzoek heeft de onderzoekster besloten de vragenlijst op te splitsen in de twee uitvoeringsfasen, namelijk de enquête en het interview. Er is gekozen voor de twee uitvoeringsfasen gezien het tijdsbestek. Deze opsplitsing heeft er toe bijgedragen dat er meer informatie is verworven dan vooraf gedacht was. Met deze informatie zijn er meer inzichten verkregen met betrekking tot het onderwerp.

9. Bibliografie

Boeken

Ackermann, M., Molen, H. van der., Osseweijer, E., Schmidt, H. (2008). *Zelf leren schrijven*. Amsterdam, Nederland: Uitgeverij Boom.

Burggraaff-Huiskes, M. (2010). *Opvoedingsondersteuning als bijzondere vorm van preventie*. Bussum, Nederland: Uitgeverij Coutinho

Donk, C. van der. & Lanen, B. van. (2013). *Praktijkonderzoek in zorg en welzijn*. Bussum, Nederland: Uitgeverij Coutinho.

Hout, A. van., Bakker, T., Felix, K., Witte, L., Metze, R. & Sedney, P. (2012). *Samen bouwen 2.0: Visie en houding voor de Sociale Professional van de toekomst*. Den Haag, Nederland: Boom Lemma uitgevers.

Kohnstamm, R. (2009). *Kleine ontwikkelingspsychologie. De schoolleeftijd*. Houten, Nederland: Bohn Stafleu van Loghum.

Migchelbrink, F. (2010). *Praktijkgericht onderzoek in zorg en welzijn*. Amsterdam, Nederland: Uitgeverij SWP

Mulligen, W. van., Gieles, P., Nieuwenbroek, A. (2011). *Tussen thuis en school. Over contextuele leerlingbegeleiding*. Den Haag, Nederland: Uitgeverij Acco.

Nabuurs, M. (2011). *Basisboek systeemgericht werken*. Amersfoort, Nederland: ThiemeMeulenhoff.

O'Connell, M.E., Boat, T., & Warner, K.E. (2009). *Preventing mental, emotional, and behavioural disorders among young people. Progress and Possibilities*. Washington, DC: The National Academies Press.

Ploeg, J.D. (2011). *Gedragsproblemen. Ontwikkelingen en risico's*. Rotterdam, Nederland: Lemniscaat.

Spruijt, E. (2007). *Scheidingskinderen. Overzicht van recent sociaal-wetenschappelijk onderzoek naar de gevolgen van ouderlijke scheiding voor kinderen en jongeren*. Amsterdam, Nederland: Uitgeverij SW

Spruijt, E. & Kormos, H. (2010). *Handboek scheiden en de kinderen. Voor de beroepskracht die met scheidingskinderen te maken heeft*. Houten, Nederland: Bohn Stafleu van Loghum.

Digitale artikelen

Geurts, E., Chênevert, C. & Anthonijsz, I. (2009). Inventarisatie hulpaanbod bij scheidingsproblemen. Te weinig gespecialiseerde hulp bij moeilijke scheiding. *Jeugd en Co Kennis*, 3, 30-43. Verkregen op 14 mei, 2014, van http://download.springer.com.ezproxy.hro.nl/static/pdf/128/art%253A10.1007%252FBF03087516.pdf?auth66=1400223390_7c5259f488181ca6aa023ab7118b8bcd&ext=.pdf

Kocken, P., Boere-Boonekamp, M., Harten, L. van., Hartman, L., Rijbroek, B., Ruijter, A. de., Pijpers, F. & Voorham, T. (2013). De toekomst van de (preventieve) zorg voor jeugd. *Tsg tijdschrift voor gezondheidswetenschappen*, 91(7), 359-360. Verkregen op 27 november, 2013, van <http://www.bsl.nl/producten/files/2013/11/tsg-2013-7.pdf#page=9>

Reijnders, U. (2014). Geweld en mishandeling. *Bijblijven*, 30(2), 25-28. Verkregen op 23 mei, 2014, van http://download.springer.com.ezproxy.hro.nl/static/pdf/899/art%253A10.1007%252Fs12414-014-0015-8.pdf?auth66=1401003393_dbbd65ffa8d843bf5f4a44ae6f19fb04&ext=.pdf

Stallman, H.M., & Sanders, M.R. (2007). "Family Transitions Triple P": The theoretical basis and development of a program for parents going through divorce. *Journal of Divorce & Remarriage*, 47(3-4), 133-153. Retrieved January 5, 2014, from [http://www.pfsc.uq.edu.au/research/evidence/PDF/Stallman%20%20Sanders%20\(AV,%202007\)-2527793152/Stallman%20%20Sanders%20\(AV,%202007\).pdf](http://www.pfsc.uq.edu.au/research/evidence/PDF/Stallman%20%20Sanders%20(AV,%202007)-2527793152/Stallman%20%20Sanders%20(AV,%202007).pdf)

Wolchik, S.A., Sandler, I.N., Jones, S., Gonzales, N., Doyle, K., Winslow, E., Zhou, Q., & Braver, S.L. (2009). *The new beginnings program for divorcing and separating families: Moving from efficacy to effectiveness*. Retrieved January 5, 2014, from <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2768353/pdf/nihms112869.pdf>

Wong, S.L.F. (2013). *Partnergeweld*. Verkregen op 3 april, 2014, van http://download.springer.com.ezproxy.hro.nl/static/pdf/446/art%253A10.1007%252Fs12445-013-0244-6.pdf?auth66=1400090782_4157ef024a8bc88af2e859ead7dcfe4d&ext=.pdf

Handleidingen en beleidsstukken

Deelgemeente Hillegersberg-Schiebroek. (2012). *Beleidsnotitie toekomst zorg en welzijn Hillegersberg-Schiebroek*. Verkregen op 24 oktober, 2013, van <http://www.deelraadinfo.nl/dsresource?objectid=81872&type=org>

DOCK & Co. (2013). *'Welzijn begint bij jezelf'. Offerte kinderwerk en opvoedingsondersteuning Hillegersberg-Schiebroek*. Hillegersberg-Schiebroek, Nederland: DOCK & Co.

Kroonsberg, H. (2013-2014). *Studiehandleiding afstuderen*. Rotterdam, Nederland: Hogeschool Rotterdam.

Phorza. (2009). Beroepscode voor sociaal-agogisch werkers. Verkregen op 7 mei, 2014, van http://pdf.swphost.com/phorza/beroepscode_def.pdf

Ploeg, J.D. van der. & Scholte, E.M. (2008). *GVL Gezinsvragenlijst handleiding*. Houten, Nederland: Bohn Stafleu van Loghum.

Rijksoverheid. (2013). *Jeugdzorg in de wet*. Verkregen op 27 november, 2013, van <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/jeugdzorg/jeugdzorg-in-de-wet>

Rijn, M. van. (2014). *Regels inzake de gemeentelijke ondersteuning op het gebied van zelfredzaamheid, participatie, beschermd wonen en opvang (Wet maatschappelijk ondersteuning 2015)*. Verkregen op 15 april, 2014, van <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/wet-maatschappelijke-ondersteuning-wmo/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2014/01/14/voorstel-van-wet-regels-inzake-wet-maatschappelijke-ondersteuning-2015.html>

Rijn, M. J. van. & Teeven, F. (2013). *Jeugdwet*. Verkregen op 28 november, 2013, van <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2013/07/01/jeugdwet.html>

Stichting DOCK. (2012). *Personeelspocket*. Nederland: DOCK

Internet bronnen

CBS. (2013). *Gemiddeld inkomen; particuliere huishoudens naar diverse kenmerken*. Verkregen op 31 december, 2013, van

<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=70843ned&D1=a&D2=0-18&D3=0&D4=l&HD=080523-1711&HDR=G3,G2,T&STB=G1>

CBS. (2012). *Huwelijksontbindingen; door echtscheiding en door overlijden*. Verkregen op 24 oktober, 2013, van <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=37425ned&D1=3-9&D2=0,10,20,30,40,50,58-l&HD=120104-1512&HDR=G1&STB=T>

Cityportal Rotterdam. (2013). *Digitale kaart Hillegersberg-Schiebroek*. Verkregen op 30 oktober, 2013, van <http://www.rotterdam.nl/hisdigitalekaart>

Cityportal Rotterdam. (2014). *Gebiedscommissies*. Verkregen op 11 mei, 2014, van <http://www.rotterdam.nl/gebiedscommissies>

DOCK. (2013). *Kinderwerk en opvoedingsondersteuning Hillegersberg-Schiebroek*. Verkregen op 24 oktober, 2013, van <http://www.dock.nl/rotterdam/buurtcentrum/kinderwerk-en-opvoedingsondersteuning-hillegersberg-schiebroek>

DOCK. (2013). *Visie en kernwaarden*. Verkregen op 31 december, 2013, van <http://www.dock.nl/dock/missie-en-visie>

Gemeente Rotterdam. (2013). *Buurtinformatie Rotterdam digitaal*. Verkregen op 30 oktober, 2013, van <http://www.rotterdamincijfers.nl/>

KIES. (2013). *KIES gescheiden opvoeden*. Verkregen op 10 oktober, 2013, van <http://kiesvoorhetkind.nl/over-ons/kies-informatie/kies-programmas/kies-gescheiden-opvoeden-2/>

KIES. (2013). *Kies voor het kind*. Verkregen op 10 oktober, 2013, van <http://www.kiesinfo.com/>

KIES. (2013). *KIES informatie*. Verkregen op 10 oktober, 2013, van <http://kiesvoorhetkind.nl/over-ons/kies-informatie/>

KIES. (2013). *KIES coach*. Verkregen op 10 oktober, 2013, van <http://kiesvoorhetkind.nl/zoeken/kies-coach/>

NJI. (2009). *Culturele diversiteit in opgroeien en opvoeden: feiten en cijfers*. Verkregen op 11 mei, 2014, van http://www.nji.nl/nl/Cijfers_Culturelediversiteit.pdf

NJI. (2013). *Erkende interventies. KIES- kinderen in echtscheidingssituaties*. Verkregen op 10 oktober, 2013, van <http://www.nji.nl/Scheiding-Praktijk-Erkende-interventies-Beschrijving-interventie?itemnr=122622>

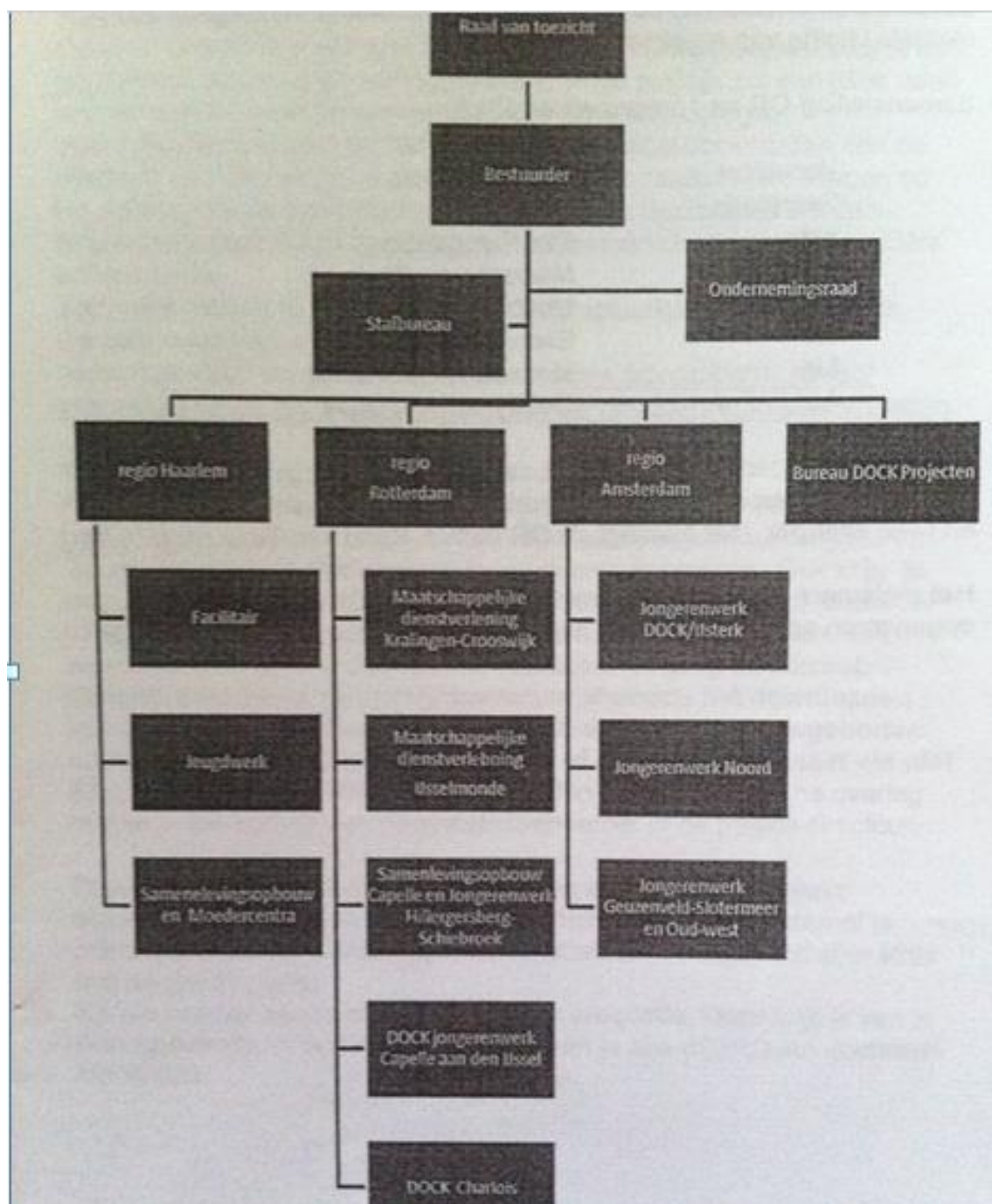
NJI. (2014). *Instrumenten*. Verkregen op 5 januari, 2014, van <http://www.nji.nl/Scheiding-Praktijk-Instrumenten>

NJI. (2012). *Nieuwe module Triple P helpt ouders bij scheiding*. Verkregen op 2 januari, 2014, van <http://www.nji.nl/nl/Pers/Persberichten/Nieuwe-module-Triple-P-helpt-ouders-bij-scheiding>

VARA. (2013). *Zembla vechtscheiden*. Verkregen op 2 januari, 2014, van <http://www.uitzendinggemist.nl/afleveringen/1373503>

Bijlage 1; Organogram stichting DOCK

Organogram stichting DOCK (Stichting DOCK, 2012, p. 7).

Bijlage 2; Overleg gescheiden moeders donderdag 18 juli 2013

9.00- 11.00 uur

Kennismakingsgesprek met gescheiden moeders in de deelgemeente Hillegersberg-Schiebroek.

Overleg heeft plaatsgevonden bij Twinkeltje, afdeling kinderwerk van Stichting DOCK & Co.

Monica Meijer onderzoekt of de vraagstelling die is aangedragen door de opdrachtgeefster relevant is in de praktijk. De opdrachtgeefster had in de praktijk de behoefte aan ondersteuning van gescheiden moedersesignaleerd. Om de validiteit van de vraag van de opdrachtgeefster te controleren heeft er een gesprek plaatsgevonden met de doelgroep gescheiden moeders. Uit gesprekken met de doelgroep gescheiden moeders blijkt de vraag vanuit de opdrachtgeefster relevant. Monica Meijer zal het komende jaar onderzoek verrichten naar de behoeften van gescheiden moeders voor de organisatie DOCK & Co.

Onderwerpen die naar voren zijn gekomen tijdens het gesprek:

- Conflicten tussen gescheiden partners:

Beide partners willen de verantwoordelijkheid over de kinderen hetgeen zorgt voor ruzie tussen de partners. Tevens moet er nog gewenning plaats vinden in de nieuwe gezinssituatie als gevolg van de echtscheiding. Een moeder gaf aan dat het contact via de advocaten geregeld is omdat de communicatie tussen haar en haar ex-man moeizaam verloopt.

- Het niet nakomen van afspraken:

De in het ouderplan opgestelde afspraken worden niet altijd nagekomen door de ouders. Bij het niet nakomen van de afspraken door één van de ouders, voelt de andere ouder zich ook niet verplicht voor het houden aan de afspraken.

- Kinderen lijden onder keuzes die één van de ouders gemaakt heeft:

Door bepaalde keuzes die ouders hebben gemaakt moeten kinderen wennen aan de nieuwe situaties. Een voorbeeld van de gemaakte keuze is dat een moeder haar tienerzoon niet meer kan voorzien in het kopen van bepaalde kledingmerken. Dit als gevolg van het missen van een inkomstenbron binnen het gezin. De moeder voelt zich schuldig over het niet kunnen aanschaffen van merkkleding voor haar tienerzoon. De meeste kinderen die oud genoeg zijn moeten een bijbaantje nemen wat ten goede komt aan het gezin.

- Er wordt gecommuniceerd via de kinderen:

Veelal is er geen communicatie tussen de ouders onderling. Dit heeft als gevolg dat de kinderen worden ingezet als communicatiemiddel tussen de gescheiden ouders.

- Reacties vanuit de omgeving betreft de echtscheidingssituatie:

Turkse en Marokkaanse moeders geven aan zich te schamen voor de scheidingssituatie. Volgens de moeders heerst er nog steeds een taboe op echtscheiding binnen de eigen cultuur.

- Behoefte aan interacties met andere gescheiden moeders:

Aan het einde van het gesprek gaf de doelgroep gescheiden moeders aan het fijn te vinden om in deze vorm (groepsgesprek) ervaringen met elkaar uit te wisselen.

Bijlage 3; Sociogram

Sociogram (Nabuurs, 2011, p. 197)

Netwerkl lijst van: Belangrijke personen uit het netwerkschema	Uit welke groep? 1. gezin 2. familie 3. vrienden/kennissen 4. bure 5. onderwijs/werk 6. instanties 7. verenigingen 8. overigen	Hoe lang ken je hem/haar? 1. < 1 jaar 2. tussen 1 en 5 jaar 3. > 5 jaar	Hoe vaak zie je hem/haar? 1. bijna nooit 2. elk jaar 3. maande- lijks 4. wekelijks 5. dagelijks	Op welke manier hebben jullie contact? 1. bezoek 2. telefonisch 3. via mail 4. brief	Wie neemt meestal het initiatief? 1. ik 2. de ander 3. allebei	Kun je terecht voor praktische hulp? 1. bijna nooit 2. soms 3. bijna altijd	Kun je terecht voor informatie en advies? 1. bijna nooit 2. soms 3. bijna altijd	Kun je terecht voor troost en steun? 1. bijna nooit 2. soms 3. bijna altijd	Hoe vertrouwd voel je je bij hem/haar? 1. niet erg vertrouwd 2. een beetje 3. zeer vertrouwd	Geef hij/zij jou ook kritiek? 1. bijna altijd 2. soms 3. bijna nooit	Geef een totaal- waardering tussen 0 en 10 voor het contact met hem/haar
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											
12											
13											
14											
15											

Toelichting moeder:

Deze vraag alleen beantwoorden als u langer dan 3 jaar gescheiden bent!
Wat heeft u aan uw sociale netwerk gehad tijdens en kort na de scheiding?

Bijlage 4; Wervingsbrief gescheiden moeders

Rotterdam, 31 oktober 2013

Geachte moeder,

Allereerst zal ik mij even voorstellen. Ik ben Monica Meijer een vierdejaars pedagogiek student aan de Hogeschool Rotterdam. Momenteel ben ik bezig aan mijn afstudeeronderzoek bij de organisatie Dock. Dock is een organisatie die zich richt op participatie. De organisatie heeft een divers aanbod voor kinderen, jongeren, volwassenen en ouderen.

Eén van de onderdelen die Dock aanbiedt is opvoedondersteuning. Medewerkers van de afdeling opvoedondersteuning hebben de afgelopen jaren, tijdens oudercontacten in deelgemeente, regelmatig opgemerkt dat er onder gescheiden moeders behoefte is aan (opvoed)ondersteuning rondom 'echscheiding'. Dit kan variëren van contact met andere gescheiden moeders, (opvoed)ondersteuning in het alleen opvoeden en/of afspraken maken en contact hebben met je ex partner.

Voor mijn afstuderen wil ik graag een product creëren dat is ontstaan vanuit deze vraag/behoefte van alleenstaande moeders. Hierbij heb ik uw hulp nodig. Ik zou graag met een aantal moeders in gesprek willen gaan over het onderwerp echtscheiding en uw ervaringen rondom dit thema. Uiteindelijk wil ik in samenwerking, met deze groep een eindproduct creëren dat voldoet aan de behoefte, die leeft onder gescheiden moeders, rond (opvoed)ondersteuning.

De periode dat ik met moeders in gesprek wil gaan, zowel in een groep als individueel, zal plaats vinden in de maanden februari t/m mei 2014. Het gaat om ongeveer 5 bijeenkomsten. De eerste bijeenkomst zal 30 minuten in beslag nemen, tijdens deze bijeenkomst zal er een vragenlijst worden afgenomen. De tweede bijeenkomst zal 1 tot 1,5 uur in beslag nemen, tijdens deze bijeenkomst zal er een groepsgesprek plaats vinden waarin de ideeën van de ouder centraal staan. Overige bijeenkomsten zullen in het teken staan van uitvoering. Wat tijdens deze bijeenkomsten wordt besproken blijft natuurlijk privé, u bent ook nooit tot antwoorden verplicht.

Heeft u interesse om mee te werken, dan kunt u contact opnemen met de ouderconsulent van de school van uw kind, met mij of mijn collega's Diane Lock en Salima Elhamdi. Ik verzoek u contact op te nemen met de persoon waarmee u heeft gesproken. Mocht dit niet duidelijk zijn dan kunt u het beste contact opnemen met het eerste email adres hieronder.

U kunt mij bereiken via het mail adres csm-monica-m@hotmail.com

Diane Lock is te bereiken via dlock@dock.nl

Salima Elhamdi is te bereiken via sehamdi@dock.nl

Hopelijk tot snel en ik verheug mij op onze samenwerking!

Met vriendelijke groet,

Monica Meijer

Bijlage 5; Voorbeeld ingevulde enquête

Pagina 4 van 4

Toekomstige situatie

Opvoedingsondersteuning is gericht op het voorkomen van opvoedproblematiek door het vroegtijdig signaleren en beantwoorden van opvoedingsvragen om zo opvoedingsschanning weg te nemen. Deze vragen kunnen o.a. worden beantwoord door het geven van informatie en voorlichting in de vorm van folders, opvoedkundige boeken/tijdschriften, gesprekken met professionals, themabijeenkomsten en oudercursussen (Burggraaf-Huskes, 2010).

10 Heeft u wel eens gebruik gemaakt van opvoedingsondersteuning als u kijkt naar bovenstaande tekst? ☒ Kruis aan welk antwoord van toepassing zijn voor u:

- ☒ Ik heb deelgenomen aan een themabijeenkomst
- ☒ Ik heb deelgenomen aan een cursus
- ☒ Ik heb een gesprek gehad met een professional over opvoeding
- ☒ Er is een professional bij mij thuis geweest voor een gesprek
- ☒ Ik lees wel eens opvoedfolders van een welzijnsorganisatie
- ☐ Ik lees wel eens opvoedkundige boeken/tijdschriften (Bijv. j/m voor ouders, ouders van nu, PIP)
- ☐ Anders, namelijk _____
- ☐ Nee, ik heb nog nooit gebruik gemaakt van opvoedingsondersteuning

Toelichting, wat heeft u eraan gehad (bij het invullen van antwoord nee ga verder naar vraag 11):

Tips en tricks over emotieregulatie en gevoelens
over de relatie met mijn partner

11 Hoeveel uur per week zou u willen besteden aan het deelnemen aan opvoedingsondersteuning: 2 uur per week.

12 Hoeveel weken mag het aanbod opvoedingsondersteuning in beslag nemen naar uw mening: 20 weken. zo lang nodig voor een moeder.

Vriendelijk bedankt voor het invullen van de vragenlijst!

Pagina 1 van 4

Behoeftenvragenlijst (BVL)

Datum afname vragenlijst:	<u>3-04-2014</u>
Afgenomen door:	<u>M. Nijjer & J. Jansen</u>
Handtekening afnemer(s):	<u>S. Jansen</u>

Waarom deze vragenlijst?

Iedere gescheiden moeder leeft onder andere omstandigheden en heeft daarin haar eigen behoefte aan opvoedingsondersteuning. Doormiddel van deze vragenlijst hoopt de onderzoeker inzicht te krijgen in uw huidige situatie met kijkt op de gewenste toekomstige situatie. Op de volgende bladzijde volgen een aantal vragen waarvan wordt gehoopt dat u deze zo volledig mogelijk invult. Lees eerst de vragen goed door, voordat u antwoord geeft! De vragenlijst is anoniem u krijgt als respondent een nummer bijv. moeder 1.

Beantwoord nu eerst de volgende vragen:

Datum: 03-04-2014

Moeder: 2

Wat is uw leeftijd? 37

Hoeveel kinderen heeft u? 4 meisjes 3 jongens Leeftijden: 19, 17, 13, 12, 10, 2, 1

Hoe vult u de vragenlijst in?

Op de volgende de bladzijde leest u 12 vragen. De vragen bestaan grotendeels uit meerkeuzevragen waar u kunt kiezen uit een antwoordoortje en een enkele openvraag waar u zelf een antwoord formuleert. Zie onderstaand voorbeeld voor het invullen van de meerkeuzevragen.

Voorbeeld:

- 1. ☒ Altijd
- 2. ☐ Soms vaak
- 3. ☐ Soms eens
- 4. ☐ Niet van toepassing

Blij een aantal vragen kunnen er meerdere antwoorden worden aangekruist, wanneer dit mogelijk is wordt dit bij de vraag vermeld. Na afloop van het invullen van de vragenlijst vindt er nog een interview gedeelte plaats waarin verdiepende vragen worden gesteld aanvullend op de ingevulde vragenlijst. Het gehele proces zal 30 minuten van uw tijd in beslag nemen.

(Achterkant)

(Voorkant)

Pagina 2 van 4

Algemeen

1 Wat is de culturele achtergrond van uw gezin?

- ☒ Nederlands
- ☐ Marokkaans
- ☐ Turks
- ☐ Surinaams
- ☐ Anders, namelijk: afrikaans en antilliaans

2 Wat is u hoogst genoten opleidingsniveau?

- ☐ Geen opleiding
- ☐ Basis onderwijs
- ☐ Middelbaar onderwijs > ☐ Vmbo ☐ Havo ☐ Vwo
- ☒ HBO Niveau 4
- ☐ HBO
- ☐ Universitair
- ☐ Anders, namelijk _____

3 In welke wijk bent u woonachtig?

- ☐ Hillegersberg-Noord
- ☐ Hillegersberg-Zuid
- ☐ Molenaarsvliet
- ☒ Schiedamsche dijk
- ☐ Terbregge

4 Hoe zou u de financiële status van uw gezin beschrijven. Kruis aan welke antwoorden van toepassing zijn voor u:

- ☐ Alimentatie > ☐ regelmatig ☐ onregelmatig ☐ matig
- ☒ Uitkering
- ☐ Werk > aantal uur _____
- ☐ Anders, namelijk _____

Huidige situatie

5 Welk cijfer geeft u uzelf als opvoeder? (Omringel een cijfer)

Niet goed 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Goed

Omdat mijn management skills goed ontwikkeld zijn en mijn liefde voor mijn kids groot is

Pagina 3 van 4

6 Is u manier van opvoeden veranderd na de scheiding?

- ☐ Ja
- ☒ Nee

In welke opzichten vindt u dat (alleen beantwoorden wanneer er ja is aangekruist):

7 Kruis aan welke antwoorden van toepassing zijn op de huidige band tussen u en uw ex-man:

- ☒ Mijn ex-man en ik zijn het over belangrijke dingen eens met elkaar
- ☐ Mijn ex-man en ik denken vaak anders over de opvoeding van ons kinderen
- ☒ Ik voel mij gesteund door mijn ex-man in de opvoeding naar ons kinderen
- ☐ Ik heb vaak conflicten met mijn ex-man
- ☒ Ik kan goed met mijn ex-man praten of overleggen als er problemen zijn
- ☐ Ik en mijn ex-man kunnen elkaar volledig vertrouwen
- ☒ Over het algemeen ben ik tevreden over de relatie met mijn ex-man
- ☐ Over het algemeen ben ik ontevreden over de relatie met mijn ex-man

8 Kruis aan welke antwoorden van toepassing zijn op het opvoedklimaat bij u thuis:

- ☒ In ons gezin kunnen we goed met elkaar opschieten
- ☒ In ons gezin houden we rekening met elkaar
- ☒ In ons gezin is het belangrijk dat je je aan afspraken en regels houdt
- ☒ In ons gezin durven we elkaar alles te vertellen
- ☐ In ons gezin maken we veel ruzie
- ☐ In ons gezin schreeuwen we soms tegen elkaar als we boos zijn
- ☐ Anders, namelijk _____

Gebreken in de huidige situatie

9 In hoeverre denkt u dat de persoonlijke belemmeringen invloed hebben op de belemmeringen in de opvoeding (één antwoord mogelijk):

- ☐ grote invloed
- ☐ soms van invloed
- ☐ zelden invloed
- ☒ geen invloed

(Middenstuk)

Bijlage 6; Interviewguide

Informatief gedeelte	
Introductie	Bedankt voor het deelnemen aan dit onderzoek. Het wordt erg op prijs gesteld dat u tijd hiervoor vrij heeft gemaakt.
Doel interview	Zojuist heeft u de vragenlijst ingevuld. Nu volgt een interview gedeelte. Het interview is een aanvulling op de vragenlijst en zorgt voor verdieping in het verkrijgen van informatie betreffende de behoefte van gescheiden moeders aan opvoedingsondersteuning.
Wat kan de ondervraagde verwachten Topics	Bij het invullen van de vragenlijst heeft u vragen beantwoord over: • de scheidingssituatie • de opvoeder zelf • de relatie met de ex-partner • de relatie met de kinderen • opvoedingsondersteuning Dit soort vragen kunt u ook verwachten gedurende dit interview.
Anonimiteit	Het uitwerken van informatie gebeurt op basis van anonimiteit. Iedere moeder krijgt een getal toegewezen waaronder de informatie zal worden verwerkt. Dit houdt in dat niemand uw naam kan achterhalen.
Vrijblijvend	Tijdens het interview bent u niet tot antwoorden verplicht. De onderzoekster zou het fijn vinden als u aangeeft door te willen gaan naar een volgende vraag.
Geluidsopname interview	Van het interview wordt een geluidsopname gemaakt. Deze geluidsopname dient ter uitwerking van de gespreksstof op papier voor de onderzoekster en zal niet worden doorgespeeld aan derden. Voor het opnemen van het gesprek is uw toestemming vereist, zodra de geluidsopnamen start wordt hier als eerst om gevraagd. (recorder wordt aangezet) Vindt u het goed dat dit gesprek wordt opgenomen doormiddel van een geluidsopname?

Algemeen	
Vragen over de scheiding: • de scheidingssituatie • de opvoeder zelf • de relatie met de ex-partner • de relatie met de kinderen	• Als u een alledaagse dag zou moeten beschrijven hoe ziet deze er dan uit bij u? • Sinds wanneer bent u gescheiden en /of zijn u en uw partner uit elkaar? • Hoe zou u de echtscheiding omschrijven? Topics: kernwoorden • Wat heeft u tijdens en na de echtscheiding aan ondersteuning ontvangen? (Alle gebieden zijn mogelijk) Topics: Financieel gebied, Netwerk, Persoonlijk gebied, Opvoeding, ect. • Hoe is het voogdijschap van uw kinderen geregeld tussen u en uw ex-partner? • Welke invloed heeft de voogdijregeling op de kinderen?

Huidige situatie	
Vragen over de opvoeder zelf: • de opvoeder zelf • de relatie met de ex-partner	• Hoe zou u uw manier van opvoeden beschrijven? Topics: autoritair, laissez-faire, democratisch en permissieve Invloed scheiding Invloed ex-partner
Vragen over de relatie met de ex-partner: • de opvoeder zelf • de relatie met de ex-partner	• Hoe is uw relatie met uw ex-partner op het moment?
Vragen over de relatie met de kinderen: • de opvoeder zelf • de relatie met de kinderen	• Geef een beschrijving van de band met uw kinderen

Gebreken in de huidige situatie	
Vraag met betrekking tot: • de opvoeder zelf • de relatie met de ex-partner • de relatie met de kinderen • opvoedingsaspecten	• Welke belemmeringen ervaart u momenteel in het dagelijks leven? Topics: Persoonlijke aspecten Opvoedingsaspecten In omgang met kinderen In omgang met ex-partner

Toekomstige situatie	
Vragen met betrekking tot: • de opvoeder zelf • de relatie met de ex-partner • de relatie met de kinderen	• Wat zou u anders willen in de alledaagse situatie? Topics: Op persoonlijk gebied In omgang met de ex-partner In omgang met de kinderen
Vragen over opvoedingsondersteuning: • Opvoedingsaspecten • de opvoeder zelf	• Wat voor soort ondersteuning zou u op het moment willen? (Dit kan van alles zijn bijvoorbeeld financiën, huishouden, kinderopvang, cetera) • Waar denkt u aan bij het woord opvoedingsondersteuning? • Wat verwacht u van opvoedingsondersteuning als u er gebruik van zou maken? Topics: Verwachtingen van de professional Verwachtingen van de inhoud Verwachtingen van de vormgeving • Benoem een aantal opvoedvragen waarmee u momenteel zit met betrekking tot echtscheiding? • Benoem een aantal ideeën voor een aanbod opvoedingsondersteuning met betrekking tot echtscheiding?

Afsluiting	
Geïnterviewde	Wilt u nog iets toevoegen aan het gesprek wat u van belang acht, maar wat niet aanbod is gekomen? Hoe vond u het gesprek gaan? (Recorder wordt uitgezet)
Vervolg	Het gesprek op de opname zal letterlijk worden uitgetypt op papier. De informatie uit uw gesprek zal worden vergeleken met de informatie uit gesprekken met andere gescheiden moeders. Aan het eind van het onderzoek zullen de resultaten worden gepresenteerd aan u en derden. Mocht u nog vragen hebben dan kunt u altijd contact met ons opnemen.

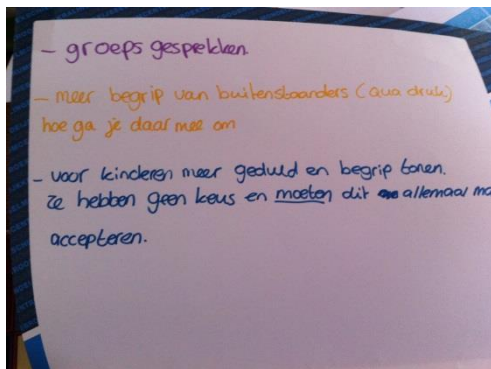
Bedanken	U wordt vriendelijk bedankt voor uw deelname aan dit gesprek. Hopelijk heeft u het gevoel gehad dat er echt naar u geluisterd werd. Uw inspraak tijdens dit gesprek doet er toe. De ideeën die u heeft ingebracht tijdens dit gesprek worden serieus overwogen en zullen eventueel worden toegevoegd als advies in de eindrapportage van dit onderzoek.
----------	--

Bijlage 7; Notulen groepsbijeenkomst 17 april 2014

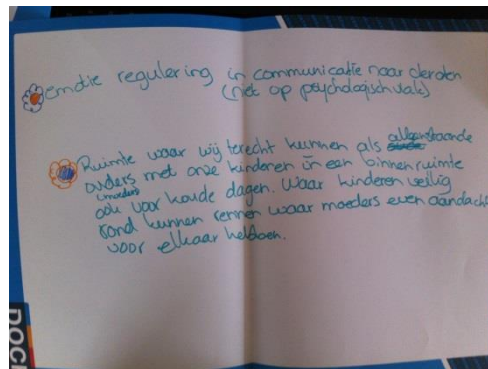
13.30- 15.00 uur

De groepsbijeenkomst heeft plaatsgevonden bij de Wilgenlei, afdeling opvoedingsondersteuning. Alle respondenten die hun medewerking aan dit onderzoek hebben verleend waren aanwezig bij dit groepsgesprek. De groepsbijeenkomst werd geleid door M Meijer en D Lock. Het doel van de bijeenkomst was het maken van een inventarisatie rond een aanbod echtscheiding. De behoefte en wensen van de gescheiden moeders stonden tijdens deze groepsbijeenkomst centraal. Doormiddel van overleg met elkaar moesten de gescheiden moeders, een specifiek ontwerp tot stand brengen op papier.

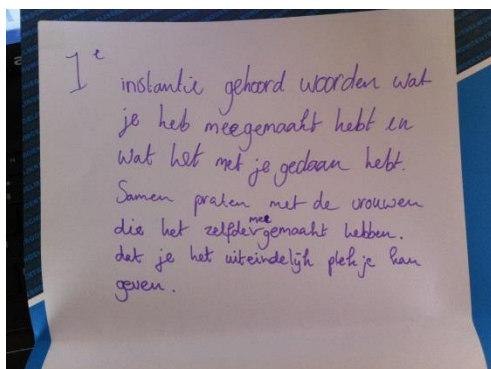
Het eerste kwartier hebben de moeders ruimte gekregen om persoonlijk ideeën op papier op te tekenen of te schrijven. Resultaten;

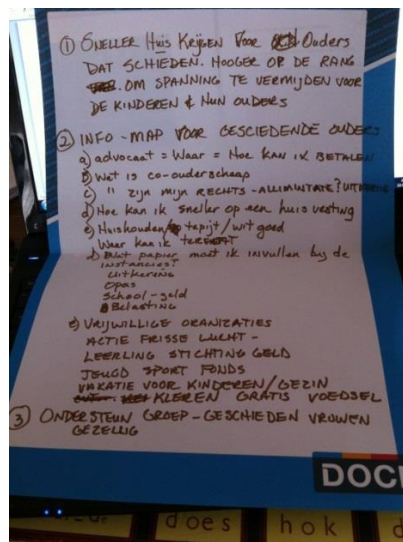
(A3 format respondent 1)

(A3 format respondent 2)

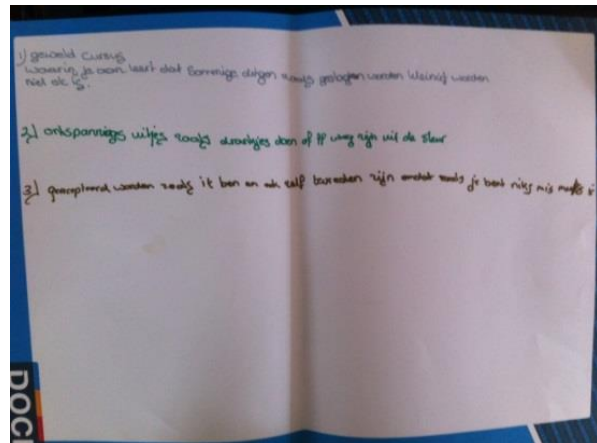
(A3 format respondent 3)

(A3 format respondent 5)

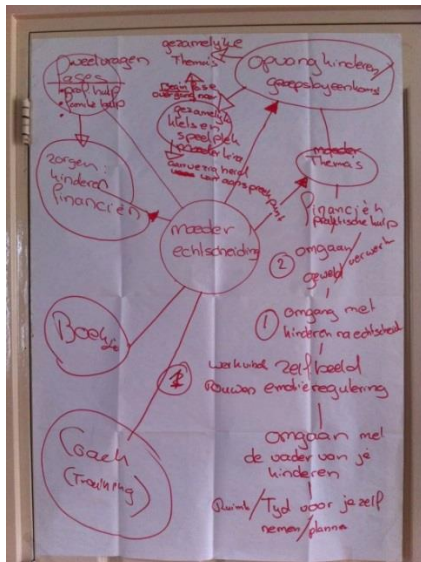

(A3 format respondent 6)

(A3 format respondent 7)

Na het eerste kwartier hadden de gescheiden moeders ieder voor zich de eigen ideeën opgetekend. De daarop volgende driekwartier heeft er naar aanleiding van deze ideeën overleg plaatsgevonden tussen de gescheiden moeders. D Lock heeft van de uitkomsten tijdens dit gesprek een woord web gemaakt. Het woord web is als volgt geworden;

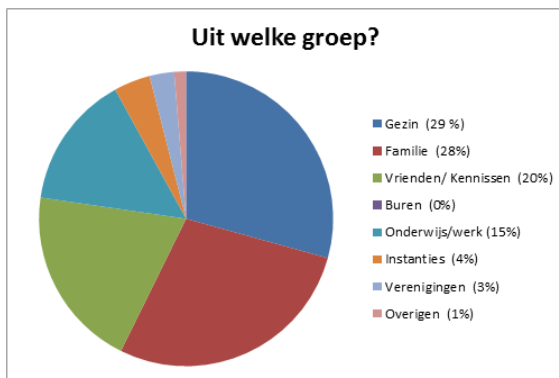

Conclusie;

De respondenten waren het unaniem eens over het organiseren van groepsgesprekken. Het organiseren van de groepsgesprekken moet er vooral toe bijdragen dat de gescheiden moeders ervaringen, adviezen en tips met elkaar kunnen uitwisselen. De moeders zien de rol van de professional hierbij als sturend in plaats van leidend. Een drietal uitkomsten waren: groepsgesprekken, praktisch informatieboekje en coaching. De thema's die de gescheiden moeders willen terugzien tijdens de groepsgesprekken zijn: emotieregulering, praktische hulp, omgaan met geweld, omgaan met de vader van de kinderen, ruimte/tijd voor jezelf nemen, werk vinden. Het tweede product wat de gescheiden moeders graag willen zien is een praktisch informatieboekje. Hierin staan adressen of informatie weergegeven met betrekking tot de gevolgen die een scheiding met zich mee brengt. Onderwerpen die de gescheiden moeders terug willen zien zijn: professionele hulp (persoonlijk), familie hulp (gezin, kinderen), financiën. Het derde product is het organiseren van trainingen door een coach die gespecialiseerd is in echtscheidingssituaties.

Bijlage 8; Uitkomsten sociogram

- Alle netwerken bij elkaar beslaan 75 mensen. Dit is een algemene berekening van de optelsom van de netwerk personen van alle respondenten. De 75 netwerk mensen staan gelijk aan 100%.
- $75/100 = 0,75$ (0,75 = 1%)
- Aantal mensen in de categorie / 75 x 100 = Het percentage mensen wat binnen die categorie valt. Bijvoorbeeld bij de vraag uit welke groep is deze persoon uit je netwerk afkomstig, vielen 22 netwerk mensen binnen deze categorie. De som is als volgt; $22/75 \times 100\% = 29,3\% \approx 29\%$.

(Cirkeldiagram 1)

(Cirkeldiagram 2)

(Cirkeldiagram 3)

Op welke manier hebben jullie contact?	Aantal	Percentage
1. Bezoek (Inclusief gezinsleden die bij de respondent inwonen)	73	41%
2. Telefonisch	63	36%
3. Via mail/ social media	41	23%
4. Brief	0	0%
Totaal	177	100%

Op welke manier hebben jullie contact?	Gekozen	Niet gekozen	totaal
1. Bezoek (Inclusief gezinsleden die bij de respondent inwonen)	73 (97%)	2 (3%)	75 (100%)
2. Telefonisch	36 (48%)	39 (52%)	75 (100%)
3. Via mail/ social media	41 (55%)	34 (45%)	75 (100%)
4. Brief	0 (0%)	75 (100%)	75 (100%)

(Tabel 1)

(Cirkeldiagram 4)

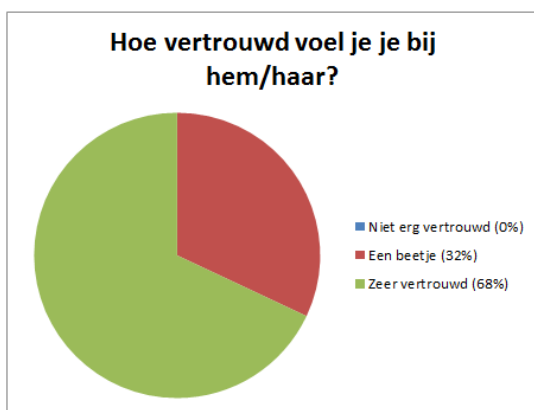
(Cirkeldiagram 5)

(Cirkeldiagram 6)

(Cirkeldiagram 7)

(Cirkeldiagram 8)

(Cirkeldiagram 9)

(Cirkeldiagram 10)

Bijlage 9; Voorbeeld transcriptie interview

Datum gesprek: 20 maart 2014

Het gesprek is afgenomen door: M Meijer en D Lock

Interview moeder: 1

M Meijer; Vindt u het goed dat dit gesprek wordt opgenomen doormiddel van een geluidsopname?

Ja

Algemeen

M Meijer; Als u een alledaagse dag zou moeten beschrijven hoe ziet deze er dan uit bij u? Druk haha. Nee drukke dag. Schoolgaand kind ik werk zelf ook nog. Dus ja een aardige drukke week heb ik altijd. **M Meijer; Volgepropt.** Ja. **M Meijer; Haha oké. Sinds wanneer bent u gescheiden en/of zijn u en uw partner uit elkaar?** Uh vanaf januari 2014 officieel wettelijk gescheiden. **M Meijer; En daarvoor leefde u al apart?** Nah voor dochter leefde we nog tijdelijk samen, we hebben het haar later pas verteld. We hebben het eerst zelf geregeld met advocaat en dat soort dingen. **M Meijer; Uhum.** Naderhand haar op de hoogte gesteld en in januari was het wettelijk en ik geloof in maart was haar vader vertrokken. **M Meijer; Oké, ja. Hoe zou u de echtscheiding omschrijven?** Ja zwaar pittig met een kind van zeven naja toen zes. Dus ja een echtscheiding is nooit leuk. **M Meijer; Nee. Is het uw kind zwaar gevallen de scheiding?** Ja nog steeds. **M Meijer; Nog steeds...** ja logisch nog kort geleden natuurlijk. Ja. **M Meijer; En hoe is het met uw man gegaan is het soepel verlopen of uh...** Naja op zich is het allemaal wel soepel verlopen. Wij zijn ook een stel wat nooit ruzie heeft gehad vandaar dat een echtscheiding dan sowieso rauw op je dak valt. Maar ja het is hem ook heel zwaar gevallen het kwam ook van zijn kant maar tegelijker tijd weet je ook dat je je dochter minder vaak gaat zien dus voor hem is het ook zwaar. **M Meijer; Ja. Uhm even kijken hoor...wat heeft u tijdens en na de echtscheiding aan ondersteuning ontvangen?** Uh sowieso de ondersteuning van school naja familie vrienden en medewerkster opvoedingsondersteuning. **M Meijer; Oké en hoe zag die ondersteuning van vrienden er bijvoorbeeld uit?** Ja veel telefonisch contact ook regelmatig langskomen en ja toch wel goed steun eraan hebben. **M Meijer; Dat je je woordje gewoon kwijt kan bij iemand.** Ja. **M Meijer; Ja oké. Hoe is het voogdijschap van uw kinderen of kind geregeld tussen u en uw ex-partner?** Uh in het weekend is ze bij haar vader dus ieder weekend is ze bij haar vader en doordeweeks gewoon bij mij heel de week. **M Meijer; Uh welke invloed heeft de voogdijregeling op uw kind gehad?** Nou ja pittig want ja in het weekend mis ze mama en doordeweeks mis ze papa dus ja ik denk gewoon dat het voor ieder kind heel zwaar is. **M Meijer; En waar herkent u dat aan bijvoorbeeld?** Uh boze buien, verdrietige buien... Ja, het gewoon niet kunnen begrijpen. **M Meijer; Ja en dat uit zich dan in boos en verdrietig...** Ja. **M Meijer; Oké.**

Huidige situatie

M Meijer; Hoe zou u uw manier van opvoeden beschrijven? Nu momenteel moeizaam omdat mij dochter dus heel veel buien heeft. Dus ja probeer ik wel gewoon consequent te blijven maar ja soms is dat gewoon heel moeilijk. Vooral omdat je een alleenstaande moeder bent, je hebt gewoon zwaardere weken met school en zwemlessen en dat soort dingen. En daar tussendoor krijg ze dan ook nog boze buien dus ja ik vind alleenstaande moeder... **M Meijer; Ja en bent u dan ook meer toegankelijk of juist iets meer autoritair?** Nee, juist door de buien ga je sneller toegeven. **M Meijer; Oké.** Dat probeer je niet maar om dan weer een boze bui te ontwijken denk je zoiets van doe maar dan. Dus ja je geeft sneller toe. **M Meijer; Ja. Oké. Uhm hoe is uw relatie met uw ex-partner op het moment?** Ja, op het moment kunnen we gewoon goed met elkaar praten zeker ook als het om ons dochttertje gaat. En ja soms heb je toch strubbel maar dat houdt je toch niet tegen. **M Meijer; Nee. Geef een beschrijving van de band met uw kind?** Ja, die is op zich heel close soms te close haha. Ze zeggen bij ons ja de navelstreng is nooit goed doorgeknipt. Nee, maar ja we hebben gewoon een

hele goede band...sterke band en soms ja moeten we elkaar wel een beetje loslaten denk ik maar het is gewoon ja wij hebben gewoon een hele sterke band. **M Meijer; Dus over het algemeen ziet u het wel positief die nauwe band. O ja zeker. M Meijer; Oké. Ja. M Meijer; Ja.**

Gebreken in de huidige situatie

M Meijer; Welke belemmeringen ervaart u momenteel in het dagelijks leven? Dat kan zijn op bijvoorbeeld persoonlijke aspecten, opvoedingsaspecten, kan van alles zijn. Hoelang heb je? Nee...

M Meijer; Haha. Haha, ja jeetje sowieso belemmering dat ik het nu natuurlijk heel druk heb in me eentje met me dochtertje plus daarbij ook nog werken en van alles op school en afspraak bij de medewerkers van opvoedingsondersteuning. Ja belemmering? Het houdt me bezig maar of het echt een belemmering is ja... D Lock; Verhuizing achter de rug. M Meijer; Ja dat zijn dingen die meespelen. Ja. Ja dat sowieso.

Toekomstige situatie

Uhm... Wat zou u anders willen in de alledaagse situatie? Ja, sowieso dat het een stukje beter gaat met mijn dochtertje dan krijg ik ook een stukje rust terug. En...ja alles gaat nu gewoon een stuk beter dan een half jaar geleden. Dus ja ik denk gewoon prioriteit mijn dochtertje dat het beter gaat dan wordt het voor mij ook gewoon weer ja een stukje rust. M Meijer; Ja. En dan vooral dat zij persoonlijk rust vind ook. Ja. M Meijer; Oké en als u uh iets anders zou willen in de situatie of het contact met uw ex-partner? Ja... nou op zich staan wij wel op één lijn qua opvoeding wat ons dochtertje aangaat, alleen is hij soms te hard en dingen ontkennen. Dus ja dat zou ik wel anders willen zien maar op zich kunnen wij daar wel normaal over praten. M Meijer; Oké, dus dat gaat wel gewoon prima. Ja. M Meijer; Oké...wat voor soort ondersteuning zou u op het moment willen? Dat kan ook van alles zijn bijvoorbeeld meer hulp in de huishouding of op het gebied van financiën, school, werk. Geen idee. Haha. Nee volgens mij...ik heb een medewerkster opvoedingsondersteuning. Haha. M Meijer; Maar wat voor ondersteuning verwacht u van de medewerkster opvoedingsondersteuning? Ja nou ja zij geeft mij gewoon tips en adviezen wat betreft mijn dochtertje aangaat en ook wat mij aangaat van neem rust dus ja... Wat verwacht je? Ik krijg het eigenlijk al...wat ik verwacht van de medewerkster opvoedingsondersteuning. D Lock; Dus ondersteuning in de opvoeding als alleenstaande moeder. M Meijer; Tips. Ja, ik loop natuurlijk tegen heel veel dingen aan met mijn dochtertje en dan geeft de medewerkster opvoedingsondersteuning toch tips van probeer het zo of zo en daar heb ik dan toch wel veel aan. M Meijer; Oké uhm waar denkt u aan bij het woord opvoedingsondersteuning? Ja, het woord zegt het al, je krijgt echt een beetje ondersteuning. Soms sta je thuis met je handen in het haar van wat moet ik nu weer doen. Dan ga ik weer een uurtje naar de medewerkster opvoedingsondersteuning die zegt probeer dit of dat en dan zie je het weer helder. Dus ja ik denk dat het woord gewoon als genoeg zegt. M Meijer; Ja. Oké. Wat verwacht u van opvoedingsondersteuning als u er gebruik van maakt? Wat zou u wilt u eruit halen? Je maakt er met een rede gebruik van natuurlijk... Ja sowieso ik heb met mijn dochtertje nu al problemen bij een psychologe die ja niet meewerkt. Dus ja dan haal ik er niet uit van wat ik ervan verwacht. M Meijer; Hm. Als ik ergens naartoe ga dan verwacht ik toch heb ik een beeld van er moet wat aangedaan worden. M Meijer; Oké. Ja en dan hoop ik gewoon dat dat lukt. M Meijer; Dus eigenlijk wil je verandering zien in de situatie waarmee je nu zit. Ja. M Meijer; Oké. Duidelijk. Uhm... Wat verwacht u bijvoorbeeld van de professional die de ondersteuning biedt? Wat vindt u dat een professional moet hebben qua kwaliteiten bijvoorbeeld om iemand als u of anderen mensen zoals u te kunnen ondersteunen? Ik weet het niet. M Meijer; Bijvoorbeeld ik geef een voorbeeld. Bijvoorbeeld hij moet goed kunnen luisteren of zij moet goed kunnen luisteren naar u. Begrip tonen bijvoorbeeld. Naja dat sowieso. D Lock; Daar ben je toch ook wel een beetje tegen aangelopen bij Lucertis, met de andere kant ervan. Ja. Ja, inderdaad bij Lucertis werd ook gewoon niet goed geluisterd en kreeg ik op een gegeven moment een strijd van vertrouwen. M Meijer; Ja. Van mij kant naar hun dan. Dus ja ik verwacht inderdaad wel als ik naar een professional gaat dat ik ja wel gewoon goed geholpen word. Inderdaad ook met luisteren wat jij zegt en begeleiding. M Meijer; Afspraken nakomen? Ja. M Meijer; Oké. Uhm...En hoe zou u die opvoedingsondersteuning het liefst zien in welke vorm? U gaf aan

bijvoorbeeld dat u een gesprek fijn vindt, maar zou er ook nog een andere vorm kunnen zijn waarvan u denkt... Nee ik ga liever toch ergens heen zoals bij de medewerkster opvoedingsondersteuning dat we gewoon hier afspreken. Bij mij hoeft het allemaal niet thuis of ja bij mij moet het ook allemaal een beetje gemoedelijk zijn. Bijvoorbeeld als ik hier een gesprek heb zit ik op me gemak, maar als ik in een ziekenhuis zit bij een psycholoog zit je weer wat minder op je gemak. Dus ja... **M Meijer; Een wat warmere sfeer?** Ja. **M Meijer; Maar als u bijvoorbeeld een opvoedboek zou krijgen, zou u dat bijvoorbeeld...** Nee, ik ben niet echt van het dikke boeken lezen en haha... **D Lock en M Meijer; Haha. M Meijer; Dus het liefst in gesprek en bevestiging krijgen?** Ja. **M Meijer; Duidelijk. Benoem een aantal opvoedvragen waarmee u momenteel zit met betrekking tot echtscheiding?** Opvoedvragen? Uh jeetje...ja ik denk sowieso met het consequent blijven van hoe blijf je consequent als je kind veel boze buien heeft op een dag. Weet je wel. Mijn kind heeft veel boze buien en die uit ze alleen bij mij. **M Meijer; Haha, dat is ook weer zo leuk.** Haha, weet je papa heeft daar geen last van, school ook niet, vriendinnen ook niet. Maar ja dat sowieso van hoe blijf je consequent en ja jeetje ik denk dat dat toch wel mijn grootste vraag is van hoe lukt het een andere alleenstaande moeder om constant maar consequent te blijven zonder je lontje kwijt te raken. **M Meijer; Oké. Hele duidelijke vraag, dat is een goeie.** Ja. **M Meijer; Ja. Benoem een aantal ideeën voor een aanbod opvoedingsondersteuning met betrekking tot echtscheiding? En dan wil ik gewoon uw ideeën horen van... Je mag erover nadenken. Kan echt van alles zijn.** Ik ga erover nadenken. Ik heb geen idee haha. Nou noem eens een voorbeeld. **M Meijer; Een voorbeeld...uhm nou je heb bijvoorbeeld themabijeenkomsten dan kan een themabijeenkomst met betrekking tot echtscheiding bijvoorbeeld driftbuien zijn maar het kan ook zijn dat er een themadag is met allemaal organisaties die ervaring hebben met scheiding workshops komen geven of...** Ja. Nou ik ben wel van mening dat er meer aandacht mag komen voor alleenstaande moeders, want het is allemaal maar heel normaal vind ik. Dus ja gesprekken... **M Meijer; Zou u dat bijvoorbeeld in een groepsgebesprek willen zien? Bijvoorbeeld dat meerdere moeders bij elkaar komen?** Ik zou het denk ik sowieso wel leuk vinden denk ik... Ja leuk is het niet. Leuk is verkeerd woord denk ik. Maar dat je in een groep zit en dat mensen gewoon hun ervaringen kunnen delen. Op school kom je ook wel alleenstaande moeders tegen maar die hebben allemaal haast. Alleenstaande moeders hebben het altijd druk. Dus ja dat zou ik wel hebben zet een stel alleenstaande moeders bij elkaar laat ze ideeën uitwisselen. Ik denk dat je daar ook een hoop informatie uit kan halen. **O die moeder doet het zo of die moeder doet dit zo verkeerd.** Gewoon dat je ideeën uit kan wisselen. **M Meijer; Dat is ook prettig voor uzelf dat u...** Ja. **M Meijer; Oké.**

M Meijer; Wilt u nog iets toevoegen aan het gesprek wat u van belang acht, maar dat niet aanbod is gekomen? Nee volgens mij niet. **M Meijer; ja. Hoe vond u het gesprek gaan?** Ja, ik vond het wel goed. **M Meijer; Ja. Heeft u nog tips voor mij of uh...?** Nee, eigenlijk niet hoor. **M Meijer; Oké.** Je doet het goed. **M Meijer; Oké. Dan ga ik hem nu uitzetten.**

Bijlage 10; Horizontale vergelijking uitslagen interviews

Vragen	Antwoord respondent 1	Antwoord respondent 2	Antwoord respondent 3	Antwoord respondent 4	Antwoord respondent 5	Antwoord respondent 6	Antwoord respondent 7	Bevindingen
Vraag 1: Sinds wanneer bent u gescheiden en/of zijn u en uw partner uit elkaar? Waarom: De onderzoekster wilt weten of iemand die al lang gescheiden is er anders in staat dan iemand die net gescheiden is ten opzichte van de scheidings-situatie	U vanaf <u>januari 2014 officieel wettelijk</u> gescheiden. Nah voor dochter leefde we nog tijdelijk samen, we hebben het haar later pas verteld. We hebben het eerst zelf geregeld met advocaat en dat soort dingen. Naderhand haar op de hoogte gesteld en in januari was het wettelijk en ik geloof in maart was haar vader vertrokken.	<u>Sinds 2012</u> zijn wij gescheiden...	Even nadenken... Dat is <u>sinds 2007</u> .	Uh we zijn nu vijf jaar uitelkaar gescheiden. Ja, nou sinds 2009 zijn wij uitelkaar en <u>sinds 2010 zijn wij officieel uitelkaar</u> .	Ja, ik denk ik...heb het huis maar vijf jaar geleden, dus dat is denk ik... Hoeveel jaar is dat...ik moet nadenken... <u>2009 denk ik ja</u> . Maar deze jaar wordt het 5 jaar.	Uh ik ben <u>vanaf augustus 2011</u> .	We zijn al...ik ben al vier jaar gescheiden. Ja. <u>M Meijer; Oké. Dat is sinds 2010? Ja.</u>	De respondenten zijn over een periode van 2007 t/m 2014 gescheiden. 5 van de 7 respondenten zijn langer dan drie jaar gescheiden.
Vraag 2: Hoe zou u de echtscheiding omschrijven? Waarom: De onderzoekster wilt weten of de wijze waarop de echtscheiding heeft plaats	<u>Ja zwaar pittig</u> met een kind van zeven naja toen zes. Dus ja een echtscheiding is nooit leuk. Naja op zich is het allemaal <u>wel soepel verlopen</u> . Wij zijn ook een stel wat nooit	<u>Makkelijk ja makkelijk</u> ...het was uh <u>we waren het er allebei mee eens</u> . Ja, die hebben allemaal iets van ziek zijn (kinderen),	<u>Nou uh niet leuk. Ja, heftig</u> in het begin vooral, maar na de hand ja steun van familie, advocaten en uiteindelijk <u>toch op zijn pootjes terecht</u> gekomen.	Ja was irritant. ... <u>irritant, lastig</u> om zeg maar tot de afspraken te komen, uh emotioneel, vierde...uh langdurig. Huiselijk geweld.	<u>Heel heftig ja</u> . Het is niet fijn er is heel veel uh de bureaujeugdzorg moet instappen en uiteindelijk door huiselijk geweld was...ja uh...ja de ernstige dingen	<u>Heel lastig</u> , dat is een heel verhaal en dat is niet even in een halfuurtje verteld haha. <u>M Meijer; Lastig gaf u aan. Op welke aspecten moet ik dan bijvoorbeeld</u>	<u>Het was...het was natuurlijk zwaar</u> , omdat je toch iets van jezelf daar neem je afstand van dat moet je gedwongen moet je daar afstand van doen. Maar op	De meeste respondenten hebben de scheiding als lastig en heftig ervaren. 4 van de 7 respondenten heeft te maken gehad met
gevonden invloed heeft gehad op eventuele hulp en/of ondersteuning.	ruzie heeft gehad vandaar dat een echtscheiding dan sowieso rauw op je dak valt.	daarvoor hadden ze dus te veel schoolverzuim... Jeugdzorg dacht dat zij het wel even beter wisten en die hebben wel twee jaar lang...hoe noem je dat...uh het beste willen doen maar die hebben eigenlijk ons gezin kapot gemaakt. Dat is ook een reden waarom ik nu gescheiden ben. Dus wij geven elkaar ook niet de schuld, de spanningen waren gewoon te hoog...		(M Meijer; Oké. En hoe bent u bij bureaujeugdzorg terecht gekomen? Uh... D Lock; Zelf gezocht of doorverwezen. Uh nee niet zelf gezocht het was geregeld. M Meijer; Het was geregeld... Ja het is wel een lang verhaal. M Meijer; Mag ik vragen naar aanleiding van wat of uh ik had bijvoorbeeld een moeder met <u>huiselijk geweld en toen... Ja.</u>)	was is gebeurd is dat wij willen scheiden en ik wil een huis, maar ik moet op een lange lijst staan voor jaren. Ik ben nu al over een jaar op de lijst voor een huis en daarna door de spanning is <u>huishoudelijk geweld gebeurd</u> .	<u>denken? Omdat daar huiselijk geweld is</u> <u>bligekomen</u> dus dat is dan heel lastig...dat is niet één, twee, drie verteld in een halfuur tijd. M Meijer; Nee. Oké, dus dan gaan we daar gewoon niet verder op in. Dan vraag ik het anders. Als u bijvoorbeeld vier woorden zou krijgen om de scheiding samen te vatten, welke vier woorden zou u dan benoemen? U gaf al één, lastig... Ja, maar ook opgelucht. M Meijer; Opgelucht. Vrij...ja ik was vrij, meer niet...meer niet.	den duur hadden ik en mijn ex-man elkaar al op een positieve manier hadden we al afstand van elkaar genomen, waardoor <u>we dat uh vriendschappelijk toch hebben gedaan</u> . (M Meijer; Oké. Uhm u gaf ook aan dat er iets van <u>huiselijk geweld had plaats gevonden was dat ook bij deze... Ja. Ja.</u>)	huiselijk geweld . 4 van de 7 respondenten geeft aan dat zij de scheiding lastig en heftig vonden maar dat de scheiding wel in overeenstemming is gebeurd.
Vraag 3: Wat heeft u tijdens en na de echtscheiding	Uh sowieso de ondersteuning van school naja <u>familie vrienden</u>	Ja, die zodra ik oppas nodig heb en mijn ex kan niet dan	Ik heb steun ontvangen van <u>familie, mijn moeder, zus,</u>	Uh nee niet echt nee. Mijn familie was tegen scheiding	Natuurlijk hebben wij <u>bureaujeugdzorg</u> gehad...	Uh nou ik moest in de eerste instantie naar <u>de GGD</u> , dus daar	Uh maatschappelijk werk. Ik heb van <u>maatschappelijk</u>	De respondenten geven aan op verschillende
aan ondersteuning ontvangen? Waarom: De onderzoekster wilt weten of de wijze waarop de echtscheiding heeft plaats gevonden invloed heeft gehad op eventuele hulp en/of ondersteuning.	en <u>medewerkster opvoedingsondersteuning</u> . Ja veel <u>telefonisch contact</u> ook <u>regelmatig</u> <u>lanes</u> komen en ja toch wel goed steun eraan hebben	springen die bij en wat ik al had gezegd als ik ergens mee zit en is niet voor hem te bespreken dan <u>bespreek</u> ik dit met me <u>zus</u> of uh <u>vriendinnen</u> .		en de rest is ja uh zoeken het maar zelf uit. Uhm wij zijn toen bezig gegaan met <u>de jeugdzorg</u> daar heb ik wel verschillende <u>curssussen</u> van gevolgd en uh <u>ondersteund</u> omdat ik de kinderen leiden heel erg door de scheiding daar heb ik ook heel veel aangehad en uh dat is het eigenlijk. Dat was ja... sowieso <u>gesprekken</u> regelmatig op de kantoor van de jeugdzorg. Maar ook wel <u>ambulante begeleiding thuis</u> elke week.	... en ik heb <u>vriendinnen</u> dat heeft geholpen. En uh ook <u>de kerk</u> ik heb ondersteuning gekregen ook wanneer ik een house heeft gekregen. Ik heb een uh ouderechtpaar dat heeft geholpen... <u>Een coachpoint is een begeleider voor de gezin</u> . Wij hebben dat gehad enne ja het was heel ja <u>miin ouders</u> ...ik heb niet zoveel gedeeld anders worden zij gefrustreerd en boos en ja zij kunnen ook niet helpen met dit soort dingen. Wanneer zij	heb je dan ook je ondersteuning. Ik had <u>de kinderbescherming</u> , daar heb ik ook best wel veel ondersteuning van gehad. Mijn <u>huisarts</u> daar kon ik terecht, daar heb ik heel veel ondersteuning gehad en van <u>miin familie</u> .	<u>werkers</u> hulp gekregen en daarna ben ik in <u>een blif-van-mijn-liifhuis</u> terecht gekomen. Jazeker, heel veel ondersteuning ook van maatschappelijk werker, inrichtingsgeld... ja kort om me huis in te richten. Ja, <u>me tante voor al en me moeder, me zus</u> , ook me ex-schoonfamilie kwam daar wel eens op de verjaardag van me kinderen kwamen ze me opzoeken.	niveaus ondersteuning te hebben ontvangen; -Micro niveau: familie (zus, ouders, tante) -Meso niveau: vrienden - Macro niveau: diverse instellingen (bureaujeugdzorg, maatschappelijk werk, kinderbescherming) De ondersteuning is ontvangen in de vorm van: -telefonisch contact -regelmatig langskomen' -praten -curssussen -ambulante begeleiding -gezinscoach -opvoedingsondersteuning -financiële steun

					waren hier op bezoek zij hebben wel geholpen met dingen in houshouden en geld hebben gegeven omdat ik hebben ja veel dingen die ik niet zelf konden betalen.			
Vraag 4: Hoe is het voogdijerschap geregeld tussen u en uw ex-partner? Waarom: De onderzoekster wilt weten of de voogdijregeling de draagkracht of de draaglast vergroot.	Uh in het weekend is ze bij haar vader dus <u>ieder weekend is ze bij haar vader en doordeweeks gewoon bij mij heel de week.</u>	Nee, we hebben afgesproken dattie geen alimentatie hoeft te betalen niet aan mij en niet aan de kinderen, maar wel dus dat <u>hij zich actief bemoeit met de opvoeding.</u> <u>Uh we hebben alle twee het gezag over alle kinderen.</u> <u>Nee, de kinderen verblijven bij mij en hij komt ze bij mij opzoeken of hij gaat vanuit mij huis naar buiten en dan</u>	<u>Eén keer in de twee weken is mijn zoontje bij zijn vader. Voor de rest is hij bij mij.</u> Nee, hij wordt zaterdagmiddag opgehaald en dan blijft hij slapen van zaterdag op zondag en dan wordt hij zondagmiddag weer thuis gebracht	<u>Uhm ja allebei.</u> <u>Het is zo dat mijn oudste zoon die woont officieel bij zijn vader en de jongste die woont officieel bij mij, maar omdat hij al ouder dan twaalf is mag die gewoon in overleg ja vrij komen wanneer die wil.</u> <u>We wisselen om de weekend om de kinderen toch wel uh bij elkaar te brengen dat ze een band</u>	<u>Wij doen co-ouderschap</u> omdat mijn kinderen heeft PDD-NOS uh ADHD uh is het beter voor de kinderen <u>twee weken, twee weken.</u>	<u>Die hebben wij zelf geregeld.</u> Wij wonen samen dus wij hebben het zelf geregeld en niet het verplichte om het weekend bij hun vader, <u>zij kunnen gaan en staan wanneer zij willen.</u> Ja, maar dat is bij ons heel makkelijk want vaders woont om de hoek. Dus twee keer een grote stap en ze zijn er en het gaat dat gaat	Gewoon normaal. Ik ben altijd beter als hij is geweest. <u>Jongste dochter wil hij niets mee te maken hebben,</u> want die ziet hij niet als...althans hij heeft moeten kiezen tussen die vrouw en zijn dochter. Als je met mij verder gaat moet je kiezen voor de kinderen en anders voor haar. Dus hij heeft z'n dochter aan de kant gezet.	Bij de meeste respondenten is er sprake van co-ouderschap. In de meeste gevallen ziet dit er als volgt uit: - De kinderen zijn het meest bij de moeders. - de vaders zijn in de meeste gevallen betrokken bij de opvoeding.
		komt hij ze weer terugbrengen.		blijven houden gaan ze om de week bij mij ex blijven of bij mij. <u>Ze worden laat maar zeggen verdeeld wordt besproken de ene vakantie zijn ze bij de vader de andere schoolvakantie bij de moeder. De grote vakantie wordt gewoon gesplitst in twee.</u>		prima op deze manier.	<u>Nee, daar heeft hij geen contact mee met mijn jongste dochter.</u> <u>Zoon wel, mijn zoon is alles voor hem.</u> Vroeger meer, mij zoon is natuurlijk ouder aan het worden en hij heeft er niet zo behoefte aan om daar te gaan en hij heeft al een nieuwe zusje daar natuurlijk ja...	
Vraag 5: Hoe is uw relatie met uw ex-partner op het moment? Waarom: De onderzoekster wilt weten of de ex-partner een beschermende factor is in de opvoeding.	Ja, op het moment kunnen we gewoon goed met elkaar praten <u>zeker ook als het om ons dochtertje gaat.</u> En ja soms heb je toch strubbel maar dat houdt je toch niet tegen.	<u>Goed.</u> <u>Over de kinderen altijd ja.</u> Dat is ook afgesproken dus. (bellen)	<u>Ja goed.</u> In het begin was er spanning tussen ons en verliep het contact stroef. Hij moest uit het huis en ergens anders gaan wonen. Ik had het huis gekregen, want ik moest natuurlijk voor de kinderen zorgen. Dus in het begin was hij	<u>Uh zo min mogelijk contact.</u> Hoe zou ik het omschrijven ja het is emotioneel en uh gewoon elkaar pesten en dwarszitten en zo beetje ik kan nog wel meer maar...	Haha, ja het is nog spannend als ik hem aan de straat ziet dan zeg ik guttedag en zwaaien ik, hij negeert mij, hij is zo kinderachtig, hij is zo belachelijk, hij is zo boos met mij. Hij wil de scheiding hebben en hij is zo boos met mij,	Gewoon normaal, ja <u>gewoon normaal contact.</u> Of meer baat bij hebben, omdat je gewoon normaal communiceert met elkaar. <u>Je heb wel kinderen en ik heb één kind die met een bepaalde</u>	Wij hebben...zowel mijn ex-man als ik wij zijn heel ja best wel...flexi noemen we het naar onze zoon. <u>We zijn heel open band met elkaar, we lachen, gieren en brullen, maar we zijn ook streng.</u> Ze weten wel dat we ouders zijn natuurlijk.	5 van de 7 respondenten geven aan dat het contact met de ex-partner goed is. Het goede contact baseren de meeste respondenten op het soort contact als het om de kinderen gaat.
			boos op mij. Maar ik heb dingen geleerd de afgelopen jaren en hij ook. <u>Als er wat is kan ik hem gewoon bellen.</u> <u>Bijvoorbeeld met mijn zoontje</u> als ik iets niet goed vind of fijn vind kan ik dat gewoon tegen hem zeggen		omdat ik hebbe gedaan. Hij hebben zo liefdevol vriendin nu en uh nu geeft zij veel regelaat in huis en door haar is <u>het meer rustig tussen ons.</u> Ik wil dit zeggen maar je kunt het uh de spanning snijden als wij in de zelfde kamer zijn. O en ik wil zegge ook wanneer ik gesprek hebben ik ben zenuwachtig daarvoor, omdat ik weet dat hij komt en daarna vond ik echt uh niet leuk	<u>beperking zit dus daar moet ie wel over kunnen praten.</u>	Ik wil ook geen alimentatie daar doe ik ook niet moeilijk over. Het leven is al moeilijk genoeg. En kijk als je ook niet als vijanden uitelkaar gaat dan hoeft je ook niet als vijanden te leven (M Meijer;als er wat is dan kunt u hem bellen. Ja ja.)	
Vraag 6: Hoe zou u uw manier van opvoeden beschrijven? Waarom: De onderzoekster wilt inzicht	Nu momenteel moeizaam omdat mijn dochter dus heel veel buien heeft. Dus ja probeer ik wel gewoon consequent te	Ja strak dus <u>strakke regels.</u> Wel liefdevol maar strak. Zelf de o dat is wel goed dingen zijn ook	<u>Liefdevol, eerlijk, warmte, toegankelijk, verantwoordelijk, zorgzaam te zorgzaam.</u> Ik heb geleerd	<u>Ik kan wel streng zijn maar is echt aanvoelen.</u> Ik kan soms wel regels nageleefd worden maar soms ja denk ik	Uh...ja ik heb wel regels en straf, maar nu de kinderen zijn ja ouder ik samenvatten dit zijn de regels dit zijn de straf, wat	<u>Heel vrij.</u> Ik ben een moeder die heel vrij is. Ik ben heel open uh maak niet uit <u>ze kunnen alles zeggen tegen mij.</u>	Uhm ik vind eigenlijk wel heel goed. In die zin ik ben open naar mij kinderen, ik <u>bleed</u> structuur, zo ook heb ik in de	De meeste respondenten hanteren regels en grenzen. Hierbij is er wel; -ruimte voor overleg. -veel warmte en

krijgen in de huidige opvoedsituatie en de eventuele invloed van buitenaf daarin.	<u>blijven</u> maar ja soms is dat gewoon heel moeilijk. Nee, juist door de buien ga je sneller <u>toegeven</u> . Dat probeer je niet maar om dan weer een boze bui te ontwijken denk je zolets van doe maar dan. Dus ja je geeft sneller toe.	<u>consequent</u> dus <u>ze weten</u> <u>wanneer ze kunnen fiere</u> <u>met de regels en welke regels absoluut niet</u> . Een nee is ook echt een absolute nee voor altijd dus dat is geen...	dat mijn kinderen voor gaan en <u>dat zij centraal staan</u> de rest doet er niet toe.	kan er wel uitzondering worden gemaakt. Is elke keer gewoon kijken.	vind jij van? <u>Wij maken soms ja samen de straf</u> als zij elkaar pesten dan moet jij 20 push ups doen of wat is het sit-ups of de afwas voor de ander doen. Ik doe het altijd samen... Ja, ik ben heel <u>consequent</u> maar ik ben ook <u>liefdevol</u> met uh lachen.	... ja jij bent geen strenge moeder, maar <u>als ik boos ben dan ben ik ook wel boos</u> , ik ben geen strenge moeder.	vrouwenhuis geleerd. Ja structuur in je dag plannen, maar ook in je leven. Dat je weet, dat is dan, dat is dan en dat is daar. Ik moet nu leren, want ik moet naar dat papiertje toe en dan kan ik gaan chillen, lachen, dansen bij wijze van. Ik wil wel structuur...ik wil weten dat is dan, maar alles heeft zijn tijd.	liefde. - ruimte voor openheid.
Vraag 7: Geef een beschrijving van de band met uw kind(eren)? Waarom: De onderzoekster wilt inzicht krijgen in de huidige opvoedsituatie.	Ja, die is op zich heel close soms te close haha. Nee, maar ja we hebben gewoon een <u>hele goede band...sterke band</u> en soms ja moeten we elkaar wel een beetje loslaten denk ik maar het is gewoon ja wij hebben gewoon een hele sterke	Ik ben <u>ontzettend trots op hun</u> en zij op mij... Omdat ik heb allemaal kinderen die iets hebben van ziek zijn... ... <u>ja ze vertellen me dus wel alles, altijd</u> .	<u>Warmte, liefde en uh veel aandacht...</u> Ik heb wel een <u>hechte band</u> met mijn kinderen, want <u>als ik er niet ben als ze thuis komen dan is het gelijk bellen en roepen</u> in huis van mama.	O ik heb een <u>hele leuke band</u> met mijn kinderen. Gelukkig met mijn oudste zoon heb ik ook een leuke band. En uh maar goed hoe zou ik het omschrijven? Het is ze weten dat ik streng kan zijn. Ze hebben wel respect aan	Ja, ik vind dat <u>het heel goed is. Liefdevol</u> . Grapjes maken. Ja ik ben ook ja wij weten ook dat ik de moeder ben en niet de maatje. Maar ik vinden dat niet erg <u>wij zijn eerlijk met elkaar voor een grootdeel</u>	<u>Ja gewoon goed, perfect. Heerlijk.</u> Ja, nee bij mij zitten ze alle drie...bij mij zitten ze alle drie...Ik hou van alle drie even veel en niet de ene meer als de ander. Maar met een dochter, ik heb	...ik en mijn kinderen zijn <u>buddy's. we zijn vrienden, we leven voor elkaar</u> . Ik leef voor hun en hun leven voor mij. Uhm hoe moet ik het zeggen...ik ben gewoon blij. Ik ben niet alleen een moeder, maar ook hun beste	De meeste respondenten geven aan een hechte en leuke band met hun kinderen te hebben. De hechte band met de kinderen waarin veel liefde en warmte naar voren komt kan worden teruggezien in
	band.	En ieder op zijn eigen beurt vraagt aandacht dus ja anders zou ik niet weten wat er allemaal speelt. Dus <u>ze weten wanneer ze naar mij toe kunnen komen, wanneer ik het even druk heb</u> dat ik even met werk bezig ben dus eigenlijk...ja volgens mij gaat alles gewoon goed.		de ene kant dus, maar aan de andere kant kunnen <u>ze gewoon met alles waar ze mee zitten makkelijk praten</u> . Ja dan hoeven <u>ze niet te liegen</u> dan worden ze niet gestraft of zo, omdat het niet nodig is.	kinderen voelt dat zij kunnen over <u>alles met mij bespreken</u> . Ja en het voelt veilig en uh <u>ja wij doen leuke uh lol dingen willen nog met mama doen op die leeftijd</u> . Ja, dat vinden ik heel leuk. Soms zij vinden mama vervelend natuurlijk	dan een grote dochter daar ga je toch heel anders mee om dan met twee jonge jongens. Meer volwassener, zij woont al samen en tja daar praat je dan over hele andere dingen. <u>Je heb met haar natuurlijk een hele andere band als dan met je twee jongens</u> .	vriendin...maar ik ben ook een voorbeeld functie. Dat is heel belangrijk en heel leuk. Ik wil niet zo... M Meijer; In een keurslijf... <u>Ja, ze weten wat wel mag en wat niet mag en dat vind ik belangrijk</u> .	het gedrag van de kinderen in vorm van afhankelijkheid passend bij de leeftijd van het kind. (bijvoorbeeld: Als moeder niet huis is roepen en bellen waar ze is).
Vraag 8: Welke invloed heeft de voogdijregeling op de kinderen? Waarom: De onderzoekster wilt weten of de invloed die de voogdijregeling heeft op de kinderen gevolgtrekking- en heeft op het opvoedklimaat	<u>Nou ja pittig want ja in het weekend mis ze mama en doordeeweeks mis ze papa</u> dus ja ik denk gewoon dat het voor ieder kind heel zwaar is. Uh boze buien, verdrietige buien... <u>Ja, het gewoon niet kunnen begrijpen</u> .	<u>Geen omdat ze dus op één plek blijven</u> , ze gaan niet van huis naar huis. ... <u>Nee want daar hebben we ze ook meegenomen</u> voordat we gingen scheiden	<u>Ja goed, een goede invloed</u> . In het begin moest mijn zontje <u>even wennen</u> , maar daarna was het normaal voor hem. Hij had soms driftige buien en dan vroeg ik wat er was, maar dan hield hij het voor zich...een binnenvetter. Na een poosje ben ik daarmee opgehouden,	Uhm nou in het uh begin hebben we wel <u>verschillende dagen geprobeerd</u> , want in de eerste instantie was het gewoon week op week. Uh maar we spraken altijd van co-ouderschap, maar week op week vonden ze wel erg moeilijk om op aan te	Nee, zij vinden dat heel <u>fijn</u> omdat als ik drie dagen hier drie dagen daar zij moeten alles sjouwen heen en weer en ook de boeken en dit en dit dat is heel onrustig voor hun. Dus zij vinden <u>het heel fijn</u> ja in de eerste dagen is het een <u>beetle wennen</u> omdat de regels en de	Maar op deze manier zien wij in dat ze er veel minder last hebben ook qua dat je gewoon normaal met elkaar omga. <u>Ja, ze kunnen gewoon bellen</u> . Al bellen ze iedere dag dat maakt mij niet uit, het is wel hun vader. Het is tussen	<u>Geen invloed. M Meijer; Ook niet op de jongste</u> omdat... Nee, want zij heeft het ook <u>geaccepteerd</u> en zij heeft altijd geweten dat ze wel een papa heeft maar dat haar papa geen contact met haar zoekt. Papa heeft aan haar laten weten dat hij van haar houdt en dat is	Over het algemeen signaleren de respondenten dat de huidige voogdijregeling als prettig wordt ervaren door hun kinderen. Bij 5 van de 7 respondenten; - was het wennen voor de kinderen aan de nieuwe thuissituatie - is er gezocht
			want ik vind dat je een kind niet moet dwingen en na een tijdje is het overgegaan. passen. <u>Maar ja duurde wel even voordat we gevonden hadden wat het beste...de perfecte regeling was</u> . Nou ja, het was heel <u>erg moeilijk</u> we waren aan het zoeken...	bedden zijn anders. En nu vraag ik regelmatig aan de kinderen vind jij het fijn nog hoe het is. <u>Zij vinden leuk twee weken bij de vader en twee weken bij mij</u> en zij komen vaak langs bij mij na school, iets pakken te eten, even ja kletsen dingen doen. Zelfde met de vader niet zo vaak omdat vader is op werk maar ja...	hem en mijn niet de kinderen. <u>De kinderen zijn altijd de dupe. En in dit geval dus niet</u> . Nee. Ik heb geen belemmeringen helemaal niets. <u>Heel af en toe eens financieel</u> , maar laten we het daar maar niet over hebben hé hah. Nee. Niet qua	voor haar al genoeg. <u>En nu ik inmiddels na zeven jaar een vriend heb genomen zie hij haar als papa. M Meijer; Maar het doet haar geen verdriet dat ze der eigen vader... Ja tuurlijk wel heeft het haar verdriet gedaan</u> maar zij is net als ik weet je...het is en blijft mij papa en als mij papa gelukkig is ben ik ook gelukkig.	naar een geschikte regeling voor uiteindelijk een oplossing was gevonden die het meeste effect had.	
Vraag 9: Welke belemmeringen ervaart u momenteel in het dagelijks leven? Waarom: De onderzoekster wilt weten waar de respondenten alledaags tegen aanlopen en in	Vooral omdat je een <u>alleenstaande moeder bent</u> , je hebt gewoon <u>zwaardere weken</u> met school en zwemlessen en dat soort dingen. En daar tussendoor krijg je dan ook nog boze buien dus <u>ja</u> ik vind	Geen, behalve <u>financiën</u> . ja het is enkel financiën en daar ben ik heel hard mee aan het werken. Ja, ik ben ook mijn <u>bedrijf kwijtgeraakt</u> in de tijd van de <u>jeugdzorg</u> dus	... want ja <u>één-ouder gezin kom je eigenlijk handen en voeten te kort</u> , maar ik moet het wel aan elkaar breien.	Ja, toen was het <u>veel samen en opeens van alles uit elkaar apart</u> dat alleen. Heel veel dingen bijvoorbeeld op <u>eigen rekening</u> zetten waar alles eerst op één rekening stond. Opeens waren dingen niet	Wel jullie hebben al gehoord een deel maar ik worstel al jarenlang met <u>depressie</u> en ik ben in behandeling bij een psycholoog nu en uh ja en uh dat <u>maakt het moeilijk</u>	Nee. Ik heb geen belemmeringen helemaal niets. <u>Heel af en toe eens financieel</u> , maar laten we het daar maar niet over hebben hé hah. Nee. Niet qua	<u>D Lock; Een belemmering kan ook zijn bijvoorbeeld dat je werk wil of dat zou ik graag anders willen zien. Ja, dat is wel iets</u> . En ja wel van me kwaliteiten gebruik te	De respondenten geven aan dat er als alleenstaande moeder veel op hun afkomt. Wat eerst door twee werd gedaan, wordt nu door één gedaan. Belemmeringen zijn:

hoeverre dit betrekking heeft tot het onderwerp echtscheiding.	<u>alleenstaande moeder...</u> ...belemmering dat ik het nu natuurlijk heel druk heb in me eentje met me dochtertje plus daarbij ook nog werken en van alles op school en afspraak bij de medewerkers van opvoedingsondersteuning.	die ben ik weer proberen aan het op te zetten. Nu even niet ik moet drie jaar wachten dankzij bureau jeugdzorg ook zit ik in de schuldsanering.		betaald je krijgt te maken met schuld, maar is allemaal pest dingentjes weet je wel. (net na de scheiding) Nee nee, ik had tijdens de scheiding wel gewerkt maar toen uh is het...ik werkte echt fulltime. Met de kinderen was het niet handig. Tenminste ze eiste heel veel aandacht, op een gegeven moment ik kon het gewoon niet aan. Me ex zat achter me aan, met de kinderen ging het niet goed, op het werk kon ik mij ook niet concentreren was ik kapot moe. En er kwamen allemaal dingen tussen dus toen	<u>wanneer de kinderen zijn weg</u> meer moeite mee dan wanneer de kinderen zijn bij mij eerlijk gezegd. Uh ja ik krijg uh voldoening van mij gezin wanneer zij zijn bij mij uh ja. En uh ja je heb natuurlijk gehoord over hoe het is met mijn ex uh... Zo dat is mijn grootste belemmeren is mijzelf, maar ik ben ook bezig met de psycholoog om dingen aan te pakken. <u>belemmering... communicatie met de ex</u> is altijd belemmering. ... niet van deze	scheiding of dat je alleen moet, nee je moet dat wel opeens voor heel veel dingen <u>regelen</u> . <u>Ontzettend veel omdat je opeens alleen komt te staan</u> .	maken en als er dan wat is, dan is dit is alleen maar voorwerk. Ik hoef niet te zeggen dat ik alleen maar op de bank zit te zitten. <u>Financieel is zwaarder</u> . De kinderen worden groter, ze willen wat leukere dingen hebben, duurdere dingen. <u>Ja ja maar het is bikkelen als alleenstaande moeder</u> zeker nu ze ouder zijn.	-Persoonlijk gebied: het gevoel hebben handen en voeten te kort te komen, tijd te kort, minder of geen werk. -Financieel gebied: geld te kort, schuldsanering. -Instelling gebied: afspraken met hulpverleners, van het kastje naar de muur worden gestuurd, veel regelen (bijvoorbeeld bankzaken).
				ben ik <u>minder gaan werken</u> .	instelling naar die instelling deze en dit en o je moet hier heen gaan. Ik wordt <u>van de kast naar de muur gestuurd elke keer</u>			
Vraag 10: Wat zou u anders willen in de alledaagse situatie? Waarom: De onderzoekster wilt weten of respondenten tevreden zijn met de huidige situatie en of er nog verbeterpunten zijn.	...ik denk gewoon <u>prioriteit mijn dochtertje dat het beter gaat</u> dan wordt het voor mij ook gewoon weer ja een stukje rust	Ja, dat is gewoon precies hetzelfde als wat ik met werk ook doe. <u>Het is nu wel zuur dat ik het doe maar dat ik het niet betaald krijg</u> , maar ik doe hem dan niet twintig uur. Uh nee ik heb het gevoel dat ik gewoon alles doe wat ik kan om te zijn waar ik nu ben. Ik kan niet nog meer doen. Nee, niet zo is het genoeg. Ik ben niet tevreden alleen er is geen andere weg dan de weg	Ik zou graag <u>een baan willen</u> , een tweedertig uurs baan. Als persoon wil ik graag bezig zijn voor mijzelf en daar hoort een baan bij. Daarnaast vind ik het ook belangrijk als rolmodel naar mijn kinderen toe. Ik ontwikkel mij graag, dat ik niet op één plek blijf hangen...staan. Een baan zorgt er ook voor dat ik mee ga met de tijd en uh ja....	Nou alles loopt lekker eigenlijk. Het is nu lekker rustig en ja het is eigenlijk alleen voor mij uh ja ik wil weer aan betaalde werk komen.	Ik wil graag uh werken en uh eigenlijk ik heb uh...ja ik wil graag werken. Ik wil een gezonder lichaam... Als je wil weten want ik heb last van mijn knie en mijn voet is nog niet helemaal hersteld van de breuk en uh ja wat wil ik veranderen. Ja, dat is heel belangrijk. Ik denk dat het ook helpt op andere gebieden en dat is ook uh ja. En ik ben een christelijk mens	Ja, al werk ik niet, zit ik zonder werk, maar dat zou ik dan wel willen veranderen. Voor de rest heb ik nee geen problemen met het dagelijkse leven.	Nou eigenlijk niets daar ben ik heel duidelijk in. Ik ben iemand die het fijn vind om op te staan, dan ga ik me kind doen, breng me kind naar school, kom thuis, ga koken en dan me huis, ik ga naar buiten lekker genieten van de zon, ik ga naar de action, ik ga effe naar de peppelweg, ik ga me kind weer ophalen, ik kom thuis, koken, eten en ik doe gewoon lekker waar ik zin in heb. Dus ik heb zo iets van waarom zou ik	6 van de 7 respondenten zouden graag weer betaald werk willen.
		die ik al bewandel om er weer uit te komen			ik wil een betere relatie met god dat ik vrede heb met wat hij mij heeft aangeboden en uh ja dat is heel belangrijk voor mij. O ja ik wil graag wat meer geld hebben en ook voor de laatste ja met sociale voorziening de eerste drie jaar hebben zij mij betaald voor alleenstaande zonder kinderen		dat gaan veranderen. ...dat je werk wil of dat zou ik graag anders willen zien. Ja, dat is wel iets.	
Vraag 11: Waar denkt u aan bij het woord opvoedingsondersteuning? Waarom: De onderzoekster wilt inzicht krijgen in wat respondent al van opvoedingsondersteuning weten.	Ja, het woord zegt het al, je krijgt echt een beetje ondersteuning. Soms sta je thuis met je handen in het haar van wat moet ik nu weer doen. Dan ga ik weer een uurtje naar de medewerkster opvoedingsondersteuning die zegt probeer dit of dat	Dan denk ik aan dat moeders worden ondersteund bij de dingen waar ze tegen aan lopen en verder niet. Dus niet in het begin doe je ook ongevroegde dingen maar bij twee, drie, vierde bijeenkomst die moeten echt	Ja, waar denk ik aan...hoe ga ik met mijn kinderen om? Hoe kan ik het beste met mijn kinderen omgaan? Waardoor toch van beide kanten naar elkaar geluisterd wordt en uh naar elkaar gecommuniceerd wordt, zonder	Als je problemen heb of vragen heb uh waar kun je dan gewoon delen en vragen ja gewoon hulp. Soms als je het zelf gewoon niet weet of omdat hoe noem je dat...uhm... Ja dat ook, maar bevestigen uh	Uh ik vind het wel belangrijk...ik kan altijd iets leren om beter te doen. Ja en uh ik denk iedere ouder kan iets leren. Waar denk ik aan uhm...dan moet ik heel eerlijk antwoord geven daar ga ik ook heel eerlijk antwoord in geven... Uhm ik heb altijd het idee dat de gene die bij jou langs kom of waar je het gesprek mee heb uhm die het dan beter weten.	Waar denk ik aan uhm...dan moet ik heel eerlijk antwoord geven daar ga ik ook heel eerlijk antwoord in geven... Uhm ik heb altijd het idee dat de gene die bij jou langs kom of waar je het gesprek mee heb uhm die het dan beter weten.	Nou dan denk ik aan manieren om aan te passen, zodat ik het alleen maar beter zou kunnen doen. En op zich ken ik al die ondersteuning en al en pas ik ze ook toe dus uh... Ik geef het ook zelf. Dat wat ik	De respondenten geven aan dat ze soms tegen dingen aanlopen in de opvoeding. Ondersteuning zien zij in de vorm van handreikingen door een professionals (tips, advies) voor het zelf toepassen in

	<u>en dan zie je het weer helder</u>	over de ouder zelf gaan.	ruzies en geschreeuw, zonder uh...met respect.	<u>bevestiging krijgen</u> . Weet je, doe ik het goed.			vroeger heb geleerd in een crisisperiode is voor mij nu een leerproduct voor iemand anders die nu in een crisisperiode zit. <u>Met mij verleden kan ik nu iemand anders helpen.</u>	praktijk door de respondenten. Valkuilen die de respondenten hierbij aangeven: - Professionals doen ook ongevraagde dingen. - Professionals geven respondenten soms het gevoel van "ik ben de professional en jij de cliënt".
Vraag 12: Wat verwacht u van opvoedings-ondersteuning als u er gebruik van zou maken? Waarom: De onderzoekster wilt weten welke behoeftes en belangen vanuit de respondenten een rol spelen bij het gebruik maken van opvoedings-ondersteuning	Als ik ergens naartoe ga dan verwacht ik toch heb ik een beeld van er moet wat aangedaan worden. Dus ja ik verwacht inderdaad wel als ik naar een professional gaat dat ik ja wel gewoon goed geholpen word. Inderdaad ook met <u>luisteren</u> wat jij zegt en begeleiding.	Dat er naar mij <u>geluisterd werd</u> en dat ik <u>tips</u> zou krijgen nadat ik thuis kom en ik kom in die situatie dat ik er dan ook echt iets aan heb.	Uh dat je toch ja uh <u>tips</u> uit kan halen en dat het ook <u>niet ingewikkeld</u> is, dat je er toch gebruik van kan maken...	Nou haha dat ze wel <u>luistert</u> . En een ja <u>serieus met me omgaat</u> . Ja en toch ook <u>goede adviezen geven of even sturen</u> , dat is het eigenlijk.	Dat zij goed <u>luisteren</u> en waar de wat is nodig en deze aanpakken. Niet beschuldigen alleen deze dingen aanpakken. Dat jij <u>samenwerken met de begeleider niet de begeleider is</u> beter of weet alles, maar oké dit is normaal wat jij mee maken dat is oké en wij gaan	Ja precies dan heb ik het wel maar ze kunnen...ze mogen mij best wel <u>adviezen</u> geven, daar ben ik heel open in en dan <u>kun je daar een paar dingen uithalen</u> van hē zo kan ik het ook wel eens proberen. Iedereen...want ieder kind is anders en niet ieder advies dat ze geven past bij	<u>Advies</u> natuurlijk. Verwachtingen moet je niet hebben, verwachtingen moet je verdienen of daar moet je naar toe werken en... <u>advies van hoe kan ik dit oplossen</u> . Ja, <u>tips</u> .	Dat er naar hen geluisterd wordt vinden 6 van de 7 respondenten het belangrijkst. Van de professional die hen ondersteund verwachten de respondenten dat; -ze bruikbare tips en adviezen krijgen. -ze goed worden begeleid en geholpen. -ze worden
ondersteuning					<u>samen aanpakken</u> .	een kind. Nee <u>een luisterend oor</u> .		geholpen door een gelijkwaardige samenwerking.
Vraag 13: Wat voor soort ondersteuning zou u op het moment willen? Waarom: De onderzoekster wilt weten of bestaande interventies aansluiten bij de behoeftes en belangen van de respondenten.	<u>Ja, ik loop natuurlijk tegen heel veel dingen aan met mijn dochtertje en dan geeft de medewerkster opvoedingsondersteuning toch tips van probeer het zo of zo en daar heb ik dan toch wel veel aan</u> . Nee ik ga liever toch ergens heen zoals bij de medewerkster opvoedingsondersteuning dat we gewoon hier afspreken. <u>Bij mij hoeft het allemaal niet thuis of ja bij mij moet het ook allemaal een beetje gemoeidelijk zijn</u>	Nee, ja ik heb nu wel gevraagd aan de school...de verpleegkundige van...mij zoontje die zit nu op regulier onderwijs ik wil dat hij daar ook op blijft, maar de school die weet geen maatwerk te geven voor zieke kinderen en dan kan ik niet als moeder maar wel als professional regelen. Zodra je moeder ben wordt je niet meer serieus genomen. Dus <u>ik heb er nu om gevraagd dat een professional erbij komt om de school die skills te leveren dat ze maatwerk kunnen leveren</u>	Ik denk <u>met uh plaatjes</u> denk ik. Er zitten ook ouders die analfabeet misschien zijn of uh ja die dan <u>aan de hand van plaatjes dat kunnen zien en ook begrijpelijk voor alle moeders zeg maar duidelijk</u>en ook dat het ook vaak gebeurd bij andere moeders. Als het herkenbaar is ga je er meer aanwerken en uh ja wat nog meer...en er ook dingen van opsteken denk ik. Ja en misschien en uh daar iets in betekenen voor jezelf.	Hm ja eigenlijk heb <u>zoveel ondersteuning gehad</u> dat het ja ik weet het ongevraagd allemaal. Nou ja, het is in principe geen probleem. Het loopt allemaal. (M Meijer; Ja en als u ondersteuning nodig zou hebben dan weet u het te vinden. Ja, ik weet het te vinden.)	<u>D Lock; Dus dat is eigenlijk ook al een vraag die je heb hē, hoe ga ik om met het autisme van mijn kind? There is a cursus zij hebben mij aangeboden maar ik heb mijn voet gebroken dus ik kan niet, is in Barendrecht dus ik kan daar niet elke keer... Zo hopelijk volgende jaar kan ik het volgen.</u> ik heb het al aangevraagd. Ik vind het belangrijk je kunt altijd leren dingen. Maar ja dat is ook iets hoe kan ik betalen daar elke week te gaan voor zes tot acht weken. Ik	Ja werk. <u>Alleen maar voor werk</u> . Ja nou...het is gewoon <u>moeilijk om op deze leeftijd nog een baan te vinden</u> . Het is gewoon moeilijk. Ze willen wel dat je een baan maar ja dan moet het er wel zijn	Ja meer ondersteuning... <u>ik zou gewoon lekker een vaste baan willen</u> , een inkomen dat normaal is om uit...weet je dat ik gewoon wat meer kan bieden aan me kinderen. <u>Was ik alleen maar schuldvrij</u> dan zou ik al bijna tevreden zijn. Maar als je schuldvrij ben dan heb je geen problemen in Nederland.	Er kan niet één specifieke vorm van opvoedings-ondersteuning worden benoemt. De respondenten willen allemaal een andere vorm van ondersteuning die aansluit bij hun eigen behoefte.
		aan mijn kind.			kan het niet zo uh ik weet het niet. Is ook iets.			
Vraag 14: Benoem een aantal opvoedvragen waarmee u momenteel zit met betrekking tot echtscheiding? Waarom: De onderzoekster wilt een overzicht creëren van thema's die bij het onderwerp echtscheiding spelen.	...ja ik denk sowieso met het consequent blijven van <u>hoe blijf je consequent</u> als je kind veel boze buien heeft op een dag.	En ja andere stressoren hē, dat je weinig geld heb en je weet dat je kind nieuwe schoenen nodig heeft op den duur gaat hij het ook vragen en het kan niet, wordt je misschien gepest en nog meer stress, ja <u>hoe ga je daarmee om</u>	Opvoedvragen... betrekking echtscheiding...ja ik uh ik ben nu al zeven jaar... <u>ik heb nu niet echt vragen</u> voor mijzelf.	<u>...nee, ik zit nergens mee.</u> (M Meijer; En toen de scheiding net gebeurd was had u toen specifieke opvoedvragen. Ja heel veel haha. M Meijer; Oké. Kunt u er eentje noemen? Uh hoe ja... beetje moeilijk om er gewoon eentje te formuleren eigenlijk. Ja, hoe kun je kinderen begeleiden? Hoe voelen ze zich eigenlijk? En wat voelen ze? Welke hulp hebben ze nodig? Hebben ze hulp nodig?)	<u>D Lock; Dus een opvoedvraag zou kunnen zijn van wat je net vertelde dan ik opeens hoor van de jongste is aangemeld voor een faalangst training. Weet ik niets van. Er is overleg geweest met school, weet ik niets van. Uh zou een opvoedvraag kunnen zijn hoe ga ik daarmee wel of niet met mijn kinderen over praten. Hoe kan ik daar wel achter komen. Is dat wat jij zoekt? Ja, ja ja jij kan haar woorden gebruiken zij heeft het heel goed uitgelegd.</u>	<u>Nee niks. Niet van toepassing.</u> Niks.	<u>Naheigenlijk niet meer.</u> Nee. Ik zie het wel in mijn omgeving en daar ondersteuning ik zoveel als ik kan. (M Meijer; En toen de scheiding net had plaats gevonden waren er toen specifieke opvoedvragen waarmee je zat? Ja genoeg en ik ben met alles geholpen van hoe verder, hoe kan ik dingen een plekje geven.)	De meeste respondenten geven aan dat ze op het moment niet echt opvoedvragen hebben. Tijdens en net na de scheiding speelde er opvoedvragen als: - Hoe ga je om met bepaald gedrag van je kind? - Hoe kun je de kinderen begeleiden? - Hoe blijf je consequent? - Hoe kun je dingen een plekje geven? - Hoe nu verder? - Hoe praat je met je kinderen over bepaalde zaken?
Vraag 15: Benoem een aantal ideeën	Ja. Nou ik ben wel van mening dat er <u>meer aandacht</u>	Ik ben zelf een tehuiskind ik heb in heel veel	Ja globaal het <u>hele compacte</u> , het algemene	(zodat moeders in een boekje kunnen	Ja, ik vind het heel leuk idee jij heb al eerder	Ik vind het <u>interessant om eens van andere</u>	Ik denk dat ze...als iets niet gaat dan gaat	De respondenten geven vier

voor een aanbod opvoedings-ondersteuning met betrekking tot echtscheiding? Waaron: De onderzoekster probeert hiermee een inventarisatie te maken voor het groepsgesprek met betrekking tot "hoe er vanuit de doelgroep naar een eventuele interventie in praktijk wordt gekeken".	<u>mag komen voor alleenstaande moeders</u>, want het is allemaal maar heel normaal vind ik. <u>Dus ja gesprekken...</u> Maar dat je <u>in een groep zit en dat mensen gewoon hun ervaringen kunnen delen</u>. O die moeder doet het zo of die moeder doet dit zo verkeerd.	vrouwenhuizen geleefd, ...dan kreeg je automatisch opvoedings-ondersteuning. En uhm wat ik eraan heb gehad... veel tools, trucs, tips over <u>emotie-regulering</u> dus wat als je zelf niet lekker in je vel zit en je kind ga je over vragen eigenlijk hoe doe je dat op een pedagogische manier dus zo.. Dus dat soort dingen <u>vooral emotie-regulering</u> Ja, maar dan wordt het vooral gezet op hoe jij dan met jou kind om moet gaan, maar waar het niet overgaat is en dat doe ik nu ook op de scholen waar de moeder met	compacte levens uh... Ja de <u>basisdingen</u> ondersteunt met plaatjes en foto's. Desnoods <u>adressen waar zo iemand terecht kan</u>. Moet wel <u>praktisch zijn</u>	<u>opzoeken van hier kan ik terecht voor dat en daar terecht voor dat</u>. Ja, dat zou wel een goede idee zijn inderdaad. <u>M Meijer; En wat vind u dan dat er echt in zou moeten staan in zo boekje?</u> Uh... inderdaad <u>over dat rondkomen</u> als dat van toepassing is. Ja, dat verschilt natuurlijk de financiële situaties en uh... ja ook gewoon <u>over de emotionele uh zelf van de kinderen</u>. Hoe kan je daar het beste mee omgaan? Wat kun je doen? En uh <u>hoe kun je jezelf en de kinderen gewoon begeleiden</u>.)	gezegd <u>ondersteuning door andere gescheiden mensen</u> dat wil helpen. Maar ik denk ook <u>folder of een boekje waarin zitten zolets wat kan bureau jeugdzorg doen, waar kan jij een advocaat krijgen</u>. Ja, hoe kan ik deze aanpakken, hoe kan ik een huis krijgen zonder dat ik huiselijk geweld moet gebeuren voor ik kan een huis krijgen.	<u>moeders te horen hoe het bij hun is begaan</u>. Niet omdat het bij mij... je kent elkaar wel <u>steunen en je begrijpt elkaar veel beter</u>. Als iemand die niet gescheiden is en als wel naast je staat, maar die niet begrijpt wat jij voelt. Ja, een <u>soort maatie</u> dat is iets waar ik voor qua werk... ik wil naar mensen luisteren, mensen adviezen geven, dat voel ik nu. Ja dat voel ik gewoon, dan denk ik ja dat lijkt me heerlijk.	het niet. <u>En je moet kijken hoe goed en positief is deze beslissing in je leven voor jezelf</u>. Wat ga je... hoe kan jij hieruit verder bloeien? Wat kan jij los gaan laten en jezelf gaan schenken.	ideeën voor een eventueel aanbod: - Boekje/folder met praktische tips: financiën, emoties van de respondenten zelf en de kinderen, plaatjes. - Groepsgesprekken: advies, tips en ervaringen uitwisselen met gescheiden moeders. - Maatjes - mindfulness: emotieregulering. - denken aan jezelf als persoon (moedertijd).
		<u>zichzelf om moet leren gaan voordat je met je kind omgaat</u>. Uh dat zou kunnen ja dat zou ook kunnen maar dan <u>wordt de drempel weer hoger omdat je dan weer wordt geschaald in de GGZ branche</u>.						

Bijlage 11; Uitkomsten enquêtes

Wat is uw leeftijd?	Aantal	Percentage
< 20 jaar	0	0 %
20-30 jaar	0	0 %
30-40 jaar	5	71,4 %
40-50 jaar	1	14,3 %
> 50 jaar	1	14,3 %
Totaal	7	100 %

(Tabel 2)

Hoeveel kinderen heeft u?	Aantal	Percentage
1 kind	1	14,3 %
2 kinderen	3	42,8 %
3 kinderen	2	28,6 %
> 4 kinderen	1	14,3 %
Totaal	7	100 %

(Tabel 3)

Wat is de culturele achtergrond van uw gezin?	Gekozen	Niet gekozen	Totaal
Nederlands	4 (57,2%)	3 (42,8%)	7 (100%)
Marokkaans	1 (14,3%)	6 (85,7%)	7 (100%)
Turks	1 (14,3%)	6 (85,7%)	7 (100%)
Surinaams	2 (28,6%)	5 (71,4%)	7 (100%)
Afrikaans	1 (14,3%)	6 (85,7%)	7 (100%)
Antilliaans	1 (14,3%)	6 (85,7%)	7 (100%)
Amerikaans	1 (14,3%)	6 (85,7%)	7 (100%)
Russisch	1 (14,3%)	6 (85,7%)	7 (100%)

(Tabel 4)

Wat is u hoogst genoten opleidingsniveau?	Aantal	Percentage
Geen opleiding	0	0 %
Basisonderwijs	0	0 %
Middelbaaronderwijs	1	14,3 %
MBO	5	71,4 %
HBO	0	0 %
Universitair	1	14,3 %
Totaal	7	100 %

(Tabel 5)

In welke wijk bent u woonachtig	Aantal	Percentage
Hillegersberg-Noord	1	14,3 %
Hillegersberg-Zuid	0	0 %
Molenlaankwartier	0	0 %
Schiebroek	6	85,7 %
Terbregge	0	0%
Totaal	7	100 %

(Tabel 6)

Hoe zou u de financiële status van uw gezin beschrijven?	Gekozen	Niet gekozen	Totaal
Alimentatie	1 (14,3%)	6 (85,7%)	7 (100%)
Uitkering	6 (85,7%)	1 (14,3%)	7 (100%)
Werk (parttime)	2 (28,6%)	5 (71,4%)	7 (100%)
Vrijwilligerswerk	2 (28,6%)	5 (71,4%)	7 (100%)

(Tabel 7)

Welk cijfer geeft u uzelf als opvoeder?	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Totaal
Aantal	0	0	0	0	0	1	0	5	0	1	7
Percentage	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	14,3%	0%	71,4%	0%	14,3%	100%

Toelichting: De gescheiden moeders gaven zichzelf een 8 omdat ze van mening waren dat je jezelf altijd nog kan ontwikkelen. Niemand is perfect.

(Tabel 8)

Is uw manier van opvoeden veranderd na de scheiding?	Aantal	Percentage
Ja	4	57,2 %
Nee	3	42,8 %
Totaal	7	100 %

Toelichting die moeders gaven bij antwoord ja:

- Ik sta er alleen voor.
- Je bent nu moeder en vader.
- Minder spanning en stress.
- Zelfstandiger en eigen keuzes.

(Tabel 9)

Kruis aan welke antwoorden van toepassing zijn op de huidige band tussen u en uw ex-man:	Gekozen	Niet gekozen	Totaal
Mijn ex-man en ik zijn het over belangrijke dingen eens met elkaar	3 (42,8%)	4 (57,2%)	7 (100%)
Mijn ex-man en ik denken vaak anders over de opvoeding van ons kind(eren)	1 (14,3%)	6 (85,7%)	7 (100%)
Ik voel mij gesteund door mijn ex-man in de opvoeding naar ons kind(eren)	3 (42,8%)	4 (57,2%)	7 (100%)
Ik heb vaak conflicten met mijn ex-man	0 (0%)	7 (100%)	7 (100%)
Ik kan goed met mijn ex-man praten of overleggen als er problemen zijn	4 (57,2%)	3 (42,8%)	7 (100%)
Ik en mijn ex-man kunnen elkaar volledig vertrouwen	1 (14,3%)	6 (85,7%)	7 (100%)
Over het algemeen ben ik tevreden over de relatie met mijn ex-man	4 (57,2%)	3 (42,8%)	7 (100%)
Over het algemeen ben ik ontevreden over de relatie met mijn ex-man	1 (14,3%)	6 (85,7%)	7 (100%)

(Tabel 10)

Kruis aan welke antwoorden van toepassing zijn op het opvoedklimaat bij u thuis:	Gekozen	Niet gekozen	Totaal
In ons gezin kunnen we goed met elkaar opschieten	6 (85,7%)	1 (14,3%)	7 (100%)
In ons gezin houden we rekening met elkaar	5 (71,4%)	2 (28,6%)	7 (100%)
In ons gezin is het belangrijk dat je je aan afspraken en regels houdt	6 (85,7%)	1 (14,3%)	7 (100%)
In ons gezin durven we elkaar alles te vertellen	6 (85,7%)	1 (14,3%)	7 (100%)
In ons gezin maken we veel ruzie	0 (0%)	7 (100%)	7 (100%)
In ons gezin schreeuwen we soms tegen elkaar als we boos zijn	1 (14,3%)	6 (85,7%)	7 (100%)

(Tabel 11)

In hoeverre denkt u dat de persoonlijke belemmeringen invloed hebben op de belemmeringen in de opvoeding?	Aantal	Percentage
Grote invloed	1	14,3 %
Soms van invloed	3	42,8 %
Zelden invloed	0	0 %
Geen invloed	3	42,8 %
Totaal	7	100 %

(Tabel 12)

Heeft u wel eens gebruik gemaakt van opvoedingsondersteuning als u kijkt naar bovenstaande tekst? (zie bijlage... voor tekst) Kruis aan welke antwoorden van toepassing zijn voor u:	Gekozen	Niet gekozen	Totaal
Ik heb deelgenomen aan een themabijeenkomst	4 (57,2%)	3 (42,8%)	7 (100%)
Ik heb deelgenomen aan een cursus	4 (57,2%)	3 (42,8%)	7 (100%)
Ik heb een gesprek gehad met een professional over opvoeding	5 (71,4%)	2 (28,6%)	7 (100%)
Er is een professional bij mij thuis geweest voor een gesprek	3 (42,8%)	4 (57,2%)	7 (100%)
Ik lees wel eens opvoedfolders van een welzijnsorganisatie	3 (42,8%)	4 (57,2%)	7 (100%)
Ik lees wel eens opvoedkundige boeken/tijdschriften	1 (14,3%)	6 (85,7%)	7 (100%)
Anders, namelijk... (Opvoedkundige televisieprogramma's)	1 (14,3%)	6 (85,7%)	7 (100%)
Nee, ik heb nog nooit gebruik gemaakt van opvoedingsondersteuning	0 (0%)	7 (100%)	7 (100%)

Hoeveel uur per week zou u willen besteden aan het deelnemen aan opvoedingsondersteuning:	Aantal	Percentage
0 uur	1	14,3 %
1 uur	2	28,6 %
2 uur	4	57,2 %
3 uur	0	0 %
> 4 uur	0	0 %
Totaal	7	100%

Hoeveel weken mag het aanbod opvoedingsondersteuning in beslag nemen naar uw mening	Aantal	Percentage
0-2 weken	1	14,3 %
2-4 weken	1	14,3 %
4-6 weken	2	28,6 %
> 6 weken	3	42,8 %
Totaal	7	100 %

(Tabel 14)

Toelichting wat gescheiden moeders aan de deelgenomen vorm(en) van opvoedondersteuning hebben gehad:

- handvaten aangereikt gekregen voor thuis
- op de hoogte willen blijven van nieuwe opvoedingstechnieken
- de gescheiden moeders geven aan er veel aangehad te hebben

(Tabel 15)

(Tabel 13)

Bijlage 12; Bijlage 8: Toestemmingsformulier tot opname en beschikbaarstelling afstudeerproduct in een digitale kennisbank

Bijlage 8: Toestemmingsformulier tot opname en beschikbaarstelling afstudeerproduct in een digitale kennisbank

Datum	5-6-2014 Donderdag
Naam student	Monica Meijer
Studentnummer	0833821
Naam instituut	Instituut Sociale Opleidingen Hogeschool Rotterdam
Opleiding	Pedagogiek
Afstudeerrichting	☒ Bachelor / ☐ master / ☐ overig
Titel	Een onderzoek naar de behoefte aan opvoedingsondersteuning van gescheiden moeders
Toestemming	☒ Ja / ☐ nee
Emailadres	csm-monica-m@hotmail.com

Digitale kennisbank

Hogeschool Rotterdam heeft een digitale kennisbank opgezet waarin de hogeschool-afstudeerproducten die door studenten in het kader van hun studie aan de hogeschool hebben geschreven, toegankelijk worden gemaakt voor derden. Hierdoor wordt het proces van creatie, verwerving en deling van kennis binnen het onderwijs mogelijk gemaakt en ondersteund.

De in de kennisbank opgenomen afstudeerproducten worden toegankelijk gemaakt voor potentiële gebruikers binnen en buiten de hogeschool. Om opname en beschikbaarstelling mogelijk te maken dient dit toestemmingsformulier.

Bij opname en beschikbaarstelling in de digitale kennisbank behoudt de student zijn of haar auteursrecht. Daarom kan hij of zij de toestemming tot het beschikbaar stellen van haar / zijn afstudeerproduct intrekken.

Rechten en plichten student

De student verleent aan de hogeschool kosteloos de niet exclusieve toestemming om zijn afstudeerproduct op te nemen in de digitale kennisbank en om deze beschikbaar te stellen aan gebruikers binnen en buiten de Hogeschool. Hierdoor mogen gebruikers de afstudeerproduct geheel of gedeeltelijk kopiëren en bewerken. Gebruikers mogen dit alleen doen en de resultaten publiceren indien dit gebeurt voor eigen studie en/of onderwijs- en onderzoeksdoeleinden en onder de vermelding van de naam van de student en de vindplaats van de afstudeerproduct.

De student geeft de hogeschool het recht de toegankelijkheid van de afstudeerproduct te wijzigen en te beperken indien daar zwaarwegende redenen voor bestaan.

De student verklaart dat de stagegebiedende organisatie dan wel de opdrachtgever van de afstudeerproduct geen bezwaar heeft tegen opname en beschikbaarstelling van de afstudeerproduct in de digitale kennisbank.

Paraaf:

Verder verklaart de student dat hij of zij toestemming heeft van de rechthebbende van materiaal dat de student niet zelf gemaakt heeft om dit materiaal als onderdeel van het afstudeerproduct op te nemen in de digitale kennisbank en aan derden binnen en buiten de hogeschool beschikbaar te stellen.

Rechten en plichten hogeschool

De door de student verleende niet-exclusieve toestemming geeft de hogeschool het recht de afstudeerproduct aan gebruikers binnen en buiten de Hogeschool beschikbaar te stellen.

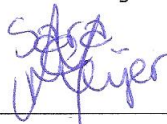
De hogeschool mag verder de afstudeerproduct voor gebruikers binnen en buiten de hogeschool vrij toegankelijk maken voor een gebruiker van de digitale kennisbank en mag deze gebruiker toestemming geven om de afstudeerproduct te kopiëren en te bewerken. Gebruikers mogen dit alleen doen en de resultaten publiceren indien dit gebeurt voor eigen studie- en/of onderwijs- en onderzoeksdoeleinden en onder de vermelding van de naam van de student en de vindplaats van de afstudeerproduct.

De hogeschool zal ervoor zorgen dat vermeld wordt wie de schrijver(s) is/zijn van de afstudeerproduct waarbij zij tevens aangeeft dat bij gebruik van de afstudeerproduct de herkomst hiervan duidelijk vermeld moet worden. De hogeschool zal duidelijk maken dat voor ieder commercieel gebruik van de afstudeerproduct toestemming van de student nodig is.

De hogeschool heeft het recht de toegankelijkheid van de afstudeerproduct te wijzigen en te beperken indien daar zwaarwegende redenen voor bestaan.

Rechten en plichten gebruiker

Door dit Toestemmingsformulier mag een gebruiker van de digitale kennisbank de afstudeerproduct geheel of gedeeltelijk kopiëren en/of geheel of gedeeltelijk bewerken. Gebruikers mogen dit alleen doen en de resultaten publiceren indien dit gebeurt voor eigen studie- en/of onderwijs- en onderzoeksdoeleinden en onder de vermelding van de naam van de student en de vindplaats van de afstudeerproduct.

Naam: 	Handtekening:
--	--

2013-2014

Beroepsproduct

“Een adviesrapport inzake een aanbod opvoedingsondersteuning voor gescheiden moeders”

DOCK

Monica Meijer 0833821

Stichting DOCK & Co; Diane Lock

5-6-2014

Een adviesrapport inzake een aanbod opvoedingsondersteuning voor gescheiden moeders

In opdracht van de afdeling opvoedingsondersteuning onderdeel van stichting DOCK & Co

Ten behoeven van het studieonderdeel 'afstuderen'
Van de HBO opleiding Pedagogiek

Auteur:

Monica Meijer (0833821)

Opleidingsinstituut:

Hogeschool Rotterdam
Museumpark 40
3015 CX Rotterdam

Faculteit:

Instituut Sociale Opleidingen

Opleiding:

HBO Pedagogiek

Organisatie afstudeeropdracht:

DOCK & Co
Wilgenlei 790
3053 CW Rotterdam

Opdrachtgever:

Diane Lock

Afstudeerbegeleider:

Martine van der Pluijm

Onderzoekster

Monica Meijer

Afstudeerperiode:

September 2013 t/m juni 2014

© Juni 2014, Onderzoeksteam DOCK & Co

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/ of openbaar gemaakt worden doormiddel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Inhoudsopgave

Inleiding.....	3
Hoofdstuk 1 Conclusie.....	4
Hoofdstuk 2 Resultaten.....	5
Hoofdstuk 3 Groepsgesprekken	
3.1. Bijeenkomst emotieregulering	9
3.2. Bijeenkomst praktische hulp.....	9
3.3. Bijeenkomst omgaan met geweld.....	10
3.4. Bijeenkomst omgaan met de ex-partner.....	10
3.5. Bijeenkomst privé tijd/ moedertijd.....	11
3.6. Bijeenkomst werk.....	12
Hoofdstuk 4 Praktisch informatieboekje.....	14
Hoofdstuk 5 De rol van de professional.....	16
Hoofdstuk 6 Implementatie.....	18
Hoofdstuk 7 Literatuur.....	20
Bijlage	
Bijlage 1; Werkblad kaarten.....	22
Bijlage 2; Werkblad draaischijf.....	24
Bijlage 3; Kokos roos lipbalsem.....	25

Inleiding

Dit adviesrapport is geschreven naar aanleiding van de conclusies voortkomend uit het onderzoeksverslag “ Een onderzoek naar de behoefte aan opvoedingsondersteuning van gescheiden moeders”. Beide stukken zijn geschreven in het kader van het afstuderen voor de voltijd Hbo-opleiding Pedagogiek aan het Instituut Sociale Opleidingen van de Hogeschool Rotterdam. Het onderzoek is tot stand gekomen vanuit het vraaggericht werken in plaats van aanbodgericht werken. Dit als doel om een balans te vinden tussen het beleid, de praktijk en de visie van de professional. Het adviesrapport is gebaseerd op de resultaten verworven uit het praktijkonderzoek en vanuit aanvullende literatuurstudie.

Het doel van dit onderzoek was het inzicht verkrijgen in de specifieke behoeften van gescheiden moeders. De volgende vraagstelling stond daarbij centraal tijdens dit onderzoek:

Wat zijn de behoeften aan opvoedondersteuning van gescheiden moeders met kinderen in de leeftijd van vier tot en met twaalf jaar in de deelgemeente Hillegersberg-Schiebroek?

Na het analyseren van de resultaten verworven uit de praktijk en het beantwoorden van de deelvragen zijn er een viertal conclusies geformuleerd. In het onderzoeksverslag is er antwoord gegeven op de bovenstaande vraagstelling aan de hand van deze conclusies.

In hoofdstuk 1 worden de conclusies nogmaals beschreven voor het dienen als leidraad in dit adviesrapport. Hoofdstuk 2 is een weergave van de resultaten die inzicht geven in de specifieke behoeften van de doelgroep betreffende een aanbod opvoedingsondersteuning voor echtscheiding. In de hoofdstukken 3 en 4 wordt per hoofdstuk een opzet voor een aanbod opvoedingsondersteuning uitgewerkt. Op basis van de werkwijze in hoofdstuk 3 en 4 wordt in hoofdstuk 5 de rol van de professional beschreven. In hoofdstuk 6 wordt de implementatie van het aanbod in de praktijk nader toegelicht. Het zevende tevens het laatste hoofdstuk geeft de gebruikte literatuur weer. Tot slot zijn er achter in het adviesrapport een aantal bijlagen toegevoegd waarnaar verwezen wordt in de tekst.

1. Conclusies

De conclusies beschreven in dit hoofdstuk, voortkomend uit het onderzoeksverslag vormen de rode draad voor dit adviesrapport. Er zal aan enkele conclusies een hoofdstuk worden besteed waarin de betreffende conclusie uiteen wordt gezet met ideeën en advies voor de uitvoering in de praktijk.

Conclusie 1: Uit het praktijkonderzoek kan geconcludeerd worden dat gescheiden moeders in de gebiedscommissie Hillegersberg-Schiebroek behoefte hebben aan contact met andere gescheiden moeders in de vorm van groepsgesprekken. De groepsgesprekken hebben als doel het uitwisselen van ervaringen, adviezen en tips door de moeders onderling. De respondenten hebben aangegeven dat de groepsgesprekken inhoudelijk betrekking hebben tot de thema's financiën, omgaan met geweld, omgang met kinderen na de scheiding, werk vinden, emotieregulering, omgang met de ex-partner en moedertijd.

Conclusie 2: Een tweede behoefte aan opvoedingsondersteuning is het krijgen van een praktisch informatie boekje. Daarin moeten adressen en uitleg staan waar welk soort ondersteuning ontvangen kan worden en wat deze ondersteuning inhoud. Voorbeelden hierbij gegeven door de gescheiden moeders zijn de kledingbank, de voedselbank, het uitkeringsgerecht en advocaten.

Conclusie 3: De respondenten willen dat de professionals een sturende rol innemen in plaats van een leidende rol. Het houdt in dat de professionals de gescheiden moeders mogen sturen in een door de doelgroep aangereikt kader. De professionals mogen niet de overhand hebben in het gesprek. Het moet vanuit de eigen kracht van de doelgroep komen.

Conclusie 4: Uit praktijk onderzoek blijkt dat de gescheiden moeders hebben deelgenomen aan diverse vormen van opvoedingsondersteuning tijdens en kort na de scheiding. Er kunnen diverse fasen worden onderscheiden bij het scheidingsproces. Deze zijn: de periode voor de officiële scheiding, de officiële scheiding en de nieuwe gezinssituatie na de scheiding. Bij ieder van deze fasen konden diverse behoeftes en belangen aan opvoedingsondersteuning worden geanalyseerd. Zo was tijdens en kort na de scheiding behoefte aan professionele hulp. Op het moment bevinden de gescheiden moeders zich in de fase dat er gewenning is ontstaan aan de nieuwe gezinssituatie.

Conclusie 5: Uit dit praktijk onderzoek is een opmerkelijk resultaat naar voren gekomen. Vier van de zeven respondenten is in aanraking geweest met huiselijk geweld. Dit aantal is hoog als er wordt gekeken naar het gegeven dat 1 op de 4 of 5 vrouwen te maken heeft gehad met partnergeweld (Wong, 2013). In Nederland heeft zo 45 % van de bevolking wel eens te maken gehad met een vorm van geweld. Hiervan is een derde deel huiselijk geweld met tot gevolg een echtscheiding (Reijnders, 2014). Vandaag de dag is het nog steeds een precair onderwerp, hetgeen vraagt om specifieke handelingswijze van de professional. Veelal worden de signalen van huiselijk geweld niet herkend of durft de professional het niet aan te kaarten bij de betreffende persoon. Dit komt voort uit de gedachte dat het een onjuiste waarneming zou kunnen zijn. De forensisch arts Reijnders geeft aan dat een open en directe benaderwijze het meest essentieel is (Reijnders, 2014).

2. Resultaten

In de praktijk zijn er interviews afgenomen onder de doelgroep. De laatste vraag van het interview, vraag 15 was als volgt; "Benoem een aantal ideeën voor een aanbod opvoedingsondersteuning met betrekking tot echtscheiding?". Hieronder worden de resultaten beschreven die zijn voortgekomen uit de praktijk. Elk resultaat wordt onderbouwd door een uitspraak van een gescheiden moeder over het betreffende resultaat. Voor een volledig overzicht van vraag 15 kan figuur 1 worden geraadpleegd. De resultaten uit de praktijk zijn als volgt:

1. Het organiseren van groeps gesprekken voor het uitwisselen van ervaringen, adviezen en tips met andere gescheiden moeders.

Maar dat je in een groep zit en dat mensen gewoon hun ervaringen kunnen delen. O die moeder doet het zo of die moeder doet dit zo verkeerd (Respondent 1).

2. Een praktisch informatieboekje ontwikkelen met daarin tips over financiën en het omgaan met de eigen emoties en die van het kind of de kinderen.

Maar ik denk ook een folder of een boekje waarin zitten zoiets, wat kan bureaujeugdzorg doen, waar kan jij een advocaat krijgen. Ja, hoe kan ik deze aanpakken hoe kan ik een huis krijgen {...} (Respondent 5).

3. Een maatjesproject waarbij al langer gescheiden moeders ondersteuning kunnen bieden aan moeders die in scheiding liggen of net gescheiden zijn.

Ja, een soort maatje dat is iets {...} ik wil naar mensen luisteren, mensen adviezen geven, dat voel ik nu (Respondent 6).

4. Het organiseren van mindfulness bijeenkomsten waarin gescheiden moeders bewust leren omgaan met emotieregulering en het inplannen van privé tijd voor zichzelf oftewel moedertijd.

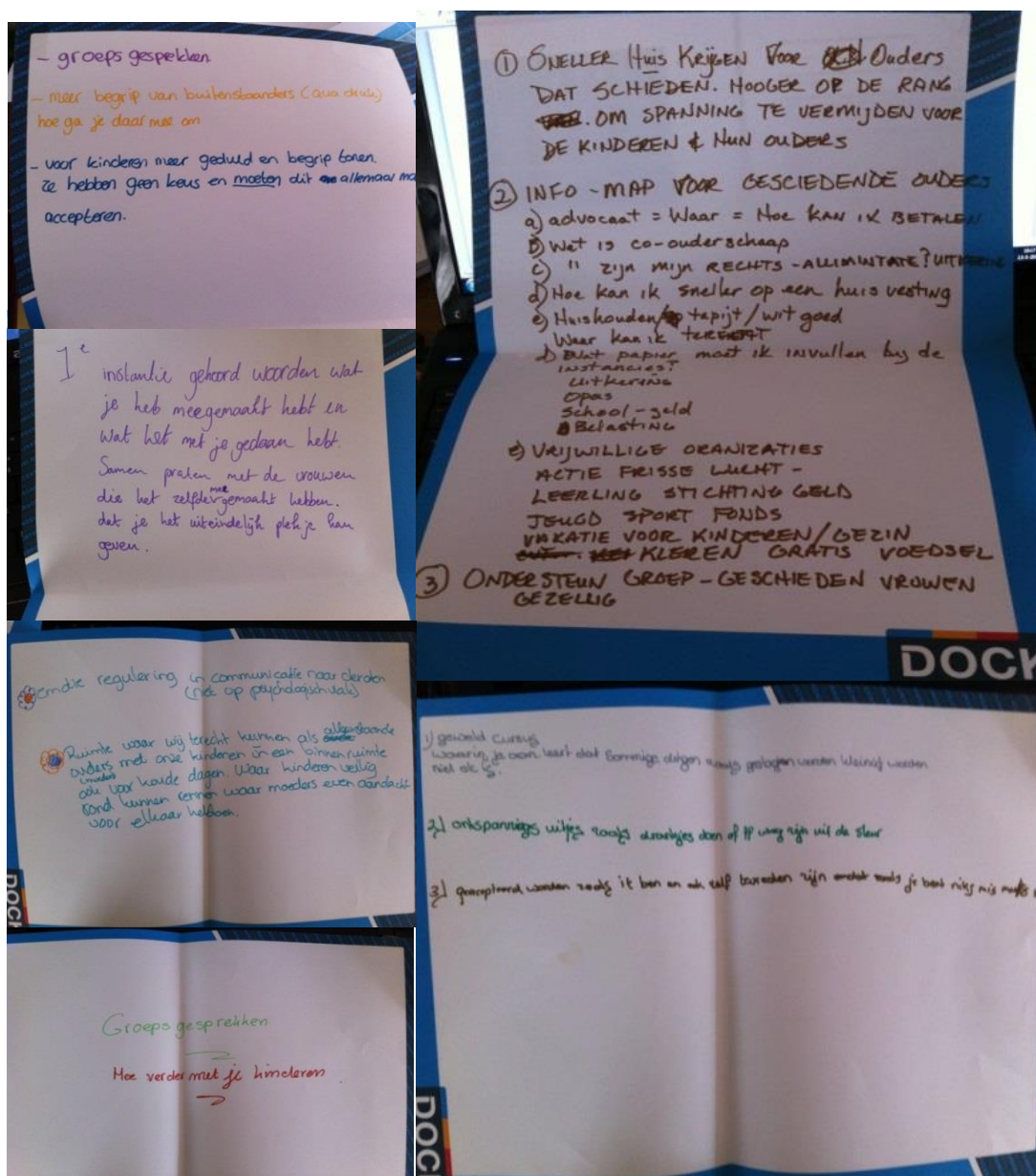
{...} veel tools, trucs, tips over emotieregulering dus wat als je zelf niet lekker in je vel zit en je kind ga je over vragen hoe doe je dat op een pedagogische manier dus zo (Respondent 2).

Vraag 15: Benoem een aantal ideeën voor een aanbod opvoedingsondersteuning met betrekking tot echtscheiding? Waarom: De onderzoeker probeert hiermee een inventarisatie te maken voor het groeps gesprek met betrekking tot "hoe er vanuit de doelgroep naar een eventuele interventie in praktijk wordt gekeken".	Ja. Nou ik ben wel van mening dat er meer aandacht mag komen voor allestaande moeders, want het is allemaal maar heel normaal vind ik. Dus ja gesprekken...	Ik ben zelf een tehuis kind ik heb in heel veel vrouwenhuizen geleefd... dan kreeg je automatisch opvoedingsondersteuning. En uhm wat ik eraan heb gehad... veel tools, trucs, tips over emotieregulering dus wat als je zelf niet lekker in je vel zit en je kind ga je over vragen eigenlijk hoe doe je dat op een pedagogische manier dus zo... Dus dat soort dingen vooral emotieregulering	Ja globaal het hele compacte, het algemene compacte levens uhm... Ja de basis dingen ondersteunt met plaatjes en foto's. Desnoods adressen waar zo iemand terecht kan. Moet wel praktisch zijn	(zodat moeders in een boekje kunnen opzoeken van hier kan ik terecht voor dat en daar terecht voor dat. Ja, dat zou wel een goede idee zijn inderdaad. M Meijer: En wat vind u dan dat er echt in zou moeten staan in zo boekje? Uhm... inderdaad over dat rondkomen als dat van toepassing is. Ja, dat verschilt natuurlijk de financiële situaties en uhm... Ja ook gewoon over de emotionele uhm zelf van de kinderen. Hoe kan je daar het beste mee omgaan? Wat kun je doen? En uhm hoe kun je jezelf en de	Ja, ik vind het heel leuk idee jij heb al eerder gezegd ondersteuning door andere gescheiden mensen dat wil helpen. Maar ik denk ook folder of een boekje waarin zitten zoiets, wat kan bureaujeugdzorg doen, waar kan jij een advocaat krijgen.	Ik vind het interessant om eens van andere moeders te horen hoe het bij hun is begaan. Niet omdat het bij mij... je kent elkaar wel steunen en je begrijpt elkaar veel beter. Als iemand die niet gescheiden is en als wel naast je staat, maar die niet begrijpt wat jij voelt. Ja, een soort maatje dat is iets waar ik voor qua werk... ik wil naar mensen luisteren, mensen adviezen geven, dat voel ik nu. Ja dat voel ik gewoon, dan denk ik ja dat lijkt me heerlijk.	Ik denk dat ze... als iets niet gaat dan gaat het niet. En je moet kijken hoe goed en positief is de beslissing in je leven voor jezelf. Wat ga je... hoe kan jij hieruit verder bloeien? Wat kan jij los gaan laten en jezelf gaanschenken.	De respondenten geven vier eventueel aanbod. - Boekje/folder met praktische tips: financiën, emoties van de respondenten zelf en de kinderen, plaatjes. - Groeps gesprekken: advies, tips en ervaringen uitwisselen met gescheiden moeders. - Maatjes - mindfulness: emotieregulering. - denken aan jezelf als persoon (moedertijd).
--	---	---	--	--	--	--	--	--

		ook op de scholen waar de moeder met zichzelf om moet leren gaan voordat ie met ie kind omgaat.		kinderen (gewoon bezcheiden)					
		Uh dat zou kunnen ja dat zou ook kunnen maar dan word de drempel weer hoger omdat ie dan weer wordt geschaald in de GGZ branche.							

Figuur 1 Overzicht vraag 15 uit de interviewgide

Vraag 15 uit de interviewgide had als doel een inventarisatie te maken voor het groepsgeprek. Gezien vanuit het perspectief van de doelgroep op hoe er vormgegeven kan worden aan een eventuele interventie in de praktijk. De gescheiden moeders hebben eerst ruimte gekregen om op een blanco A3 vel hun eigen ideeën te formuleren. Figuur 2 weergeeft deze ideeën van gescheiden moeders over een aanbod opvoedingsondersteuning met betrekking tot echtscheiding.

Figuur 2 Persoonlijk A3 vellen gescheiden moeders

{...} Ik denk dat het ook helpt op andere gebieden en dat is ook uh ja (Respondent 5).

Een tweede product wat de respondenten graag zouden willen zien is een praktische informatie boekje. Hierin staan adressen of informatie over specifieke hulp waar gescheiden moeders terecht kunnen. De specifieke hulp richt zich vooral op de gevolgen voortkomend uit de echtscheidingssituatie waar gescheiden moeders tegen aan lopen. Onderwerpen voor in het boekje zijn professionele hulp zowel voor het dagelijks leven als op persoonlijk gebied, gezinshulp en financiële hulp.

Diagram illustrating the concept of "moeder echtscheiding" (mother's divorce) and its impact on children and the mother.

Central node: **moeder echtscheiding**

Nodes and connections:

- moeder echtscheiding** connects to **gezamenlijke Thema's** (top left) and **Opvoeding kind en/of gezinsprobleemkwaliteit** (top right).
- moeder echtscheiding** connects to **zorgen kinderen financieel** (middle left).
- moeder echtscheiding** connects to **moeder Thema's** (middle right).
- moeder echtscheiding** connects to **Boesje** (bottom left).
- moeder echtscheiding** connects to **Gaek (Trailling)** (bottom right).

Additional notes and connections:

- gezamenlijke Thema's** connects to **Opvoeding kind en/of gezinsprobleemkwaliteit**.
- Opvoeding kind en/of gezinsprobleemkwaliteit** connects to **moeder Thema's**.
- moeder Thema's** connects to **geen of te kleine hulp**.
- geen of te kleine hulp** connects to **omgeving**.
- omgeving** connects to **omgaan met kinderen na echtscheiding**.
- omgaan met kinderen na echtscheiding** connects to **Waar kind zelf keuzel**.
- Waar kind zelf keuzel** connects to **Rouwen en/of regulering**.
- Rouwen en/of regulering** connects to **omgaan met de vader van je kinderen**.
- omgaan met de vader van je kinderen** connects to **Sluik/Tijd voor je zelf nemen/plannen**.

Numbered markers (1, 2) are present near the "omgeving" and "Waar kind zelf keuzel" nodes.

7

In figuur 4 worden de achtergronden van de respondenten die hebben meegewerkt aan het onderzoek “Een onderzoek naar de behoefte aan opvoedingsondersteuning van gescheiden moeders” in een overzicht weergegeven. Bij het uitwerken van de groepsgesprekken is er rekening gehouden met deze achtergronden. Een voorbeeld is dat 6 van de 7 respondenten een uitkering ontvangen. Dit houdt in dat het moeilijk wordt om met deze gescheiden moeders een betaalde activiteit te ondernemen.

	Leeftijd	Aantal kinderen	Culturele achtergrond	Opleidingsniveau	Woonachtig in:	Financiële status
Respondent 1	39	1	Nederlands	MBO	Schiebroek	Alimentatie / Werk-16 uur
Respondent 2	37	7	Nederlands, Turks, Surinaams, Afrikaans en Antilliaans	MBO	Schiebroek	Uitkering / Vrijwilligerswerk
Respondent 3	39	2	Marokkaans	MBO	Schiebroek	Uitkering/ Vrijwilligerswerk
Respondent 4	34	2	Nederlands en Russisch	Universitair	Schiebroek	Uitkering/ Vrijwilligerswerk
Respondent 5	52	3	Amerikaans	MBO	Schiebroek	Uitkering
Respondent 6	49	3	Nederlands	Middelbaar onderwijs Vmbo	Hillegersberg-Noord	Uitkering/ Werk- 9 uur
Respondent 7	37	2	Surinaams en Hindoestaans	MBO	Schiebroek	Uitkering/ Vrijwilligerswerk

Figuur 4 Achtergronden

3. Groepsgesprekken

De thema's emoties regulering, praktische hulp, omgaan met geweld, omgaan met de vader van de kinderen, ruimte/tijd voor jezelf nemen en werk vinden worden per bijeenkomst uitgewerkt. Deze uitwerking is een concept voor de praktijk waar Stichting DOCK & Co zelf verder vorm aan zal gaan geven. Bij een aantal bijeenkomsten wordt ook de behoefte aan trainingen door een specialist op het gebied van echtscheiding nader toegelicht.

3.1. Bijeenkomst emotieregulering:

Definitie van emotie-regulatie volgens het woordenboek van de psychologie: "Het afstemmen van de door een emotionele impuls ingegeven gedragingen en handelingen aan de momentane omstandigheden" (Reber, 2010, p. 194).

In figuur 3 geven gescheiden moeders aan dat het zelfbeeld ook tot de categorie emotie-regulatie behoort. Een gevolg van de echtscheiding kan zijn dat de gescheiden moeder zich onzeker is gaan voelen in haar handelen (Spruijt & Kormos, 2010). Voor het onder controle houden van de eigen emoties en het ontwikkelen van een positief zelfbeeld kan er gebruik worden gemaakt van mindfulness. In het van Dale woordenboek wordt de volgende definitie voor mindfulness omschreven; "*vorm van meditatie waarbij men stilstaat bij zaken die men normaal niet opmerkt, bedoeld om storende gedachten de baas te worden*" (Hint hro, 2014). Voor het gebruik maken van mindfulness in de praktijk zijn er divers werkvormen. Zo zijn er bijvoorbeeld diverse mindfulness kaarten in de omloop waarop de volgende teksten kunnen staan;

Ga op een rustig plekje zitten, sluit je ogen en bedenk iets waar je dankbaar voor bent. Wel gevoel veroorzaakt die gedachte? (Mindfulness kaarten van het magazine happinez).

Op het moment dat gescheiden moeders zich bewust worden van de emoties die bepaalde situaties oproepen kan het eigen handelen worden aangepast. Dit met als doel het nieuwe handelen toe te passen in overeenkomstige situaties. Negatief gedrag kan alleen worden omgevormd naar positief gedrag op het moment dat er bewustwording ontstaat (Rigter, 2008).

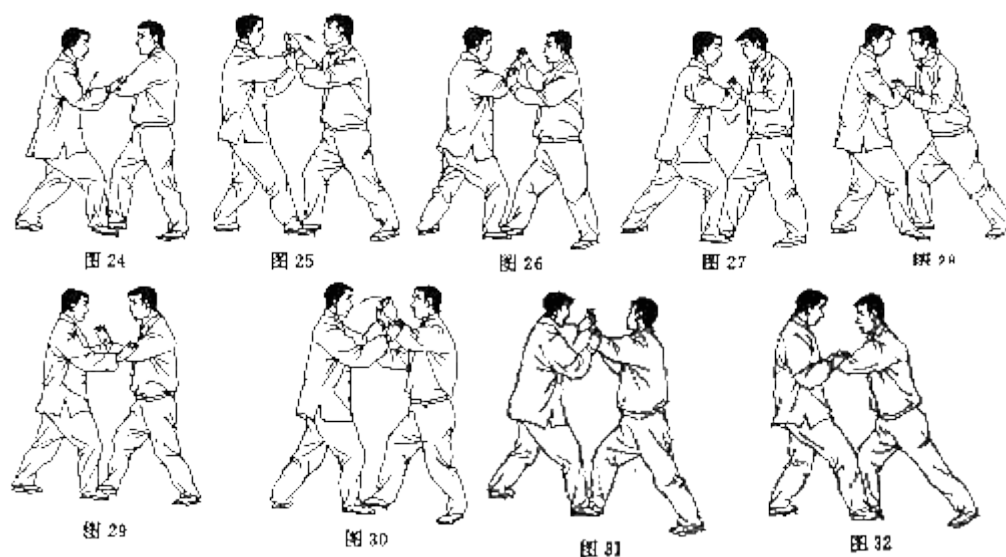
3.2. Bijeenkomst Praktische hulp:

De gescheiden moeders willen graag een informatieboekje krijgen waarin praktische informatie staat. Deze informatie kan betrekking hebben op de kledingbank, de voedselbank, juridische hulp, emotionele hulp enzovoorts. In hoofdstuk 4 wordt het informatieboekje nader toegelicht. Mocht dit klaar zijn voor het gebruik in de praktijk dan kan hier een bijeenkomst aan worden besteed. Tijdens de bijeenkomst kan het in gebruik nemen van het informatieboekje door de gescheiden moeders nader worden toegelicht. Hoe kan er op een efficiënte manier adressen of informatie in het boekje worden opgezocht? Staat alle informatie kriskras door elkaar of is er een categorie verdeling? Welke ervaringen hebben de gescheiden moeders al met bepaalde organisaties of vormen van hulp? Eventueel kunnen er sprekers worden uitgenodigd die iets vertellen over hun eigen instelling. Een voorbeeld is dat de representanten van de kledingbank het concept van de organisatie nader komen toelichten. De gescheiden moeders krijgen op deze manier de mogelijkheid voor het stellen van verdiepende vragen. Tevens wordt hiermee de zelfredzaamheid van de gescheiden moeders

vergroot. Gezien de doelgroep hierdoor inzicht krijgt in waar welke ondersteuning verkregen kan worden. Voor DOCK & Co heeft het als uitkomst dat de multidisciplinaire samenwerkingsverbanden worden uitgebreid. DOCK & Co nodigt sprekers uit van diverse welzijnsinstellingen en organisaties met als doel dat deze organisaties zich kunnen profileren bij de doelgroep. Op basis van deze wisselwerking kan er een samenwerkingsverband ontstaan tussen DOCK & Co en derden.

3.3 Bijeenkomst omgaan met geweld:

Voor het omgaan met geweld kan gedacht worden aan een communicatietraining of zelfverdedigingstraining. Eén van de oorzaken waardoor huiselijk geweld kan hebben plaats gevonden is dat er met communicatie niets meer werd bereikt. In dat geval kan er op zelfverdediging worden overgegaan. De Lu training is een vorm van Tai chi chuan die gericht is op geweldloze zelfverdediging. De persoon die wordt aangevallen beweegt mee met de lichaamsbewegingen van de aanvaller, zodat er ruimte ontstaat voor het weglopen van de negatieve situatie (Wayne & Fuerst, 2013). In figuur 4 worden verschillende bewegingen van Tai chi chuan weergegeven waarbij gebruik wordt gemaakt van de kracht van de tegenstander. Voor het omgaan met geweld zou er een workshop Lu training kunnen worden gegeven door een expert. Hiervoor kan contact op worden genomen met een Tai chi chuan vereniging in Rotterdam, deze verenigingen geven veelal ook workshops.

Figuur 5 Bewegingen van Tai chi chuan

3.4. Bijeenkomst omgaan met de ex-partner

Ouders willen graag met elkaar in gesprek voor het uitwisselen van ervaringen, adviezen en tips. Een interactieve werkvorm tijdens de bijeenkomst is de beste werkwijze. Gezien de gescheiden moeders zelf expert zijn op dit gebied. Iedere gescheiden moeder heeft deze fase met de ex-partner meegemaakt. Met de werkvorm "draaicirkel" wordt er vooral ingezet op de eigenkracht van de deelnemers. De deelnemers zijn de experts en geven elkaar adviezen en tips door over eigen ervaringen te vertellen. In figuur 6 staat de werkvorm afgebeeld. Deze heeft betrekking op het thema driftbuien.

Figuur 6 Werkvorm draaicirkel

Voor het in gebruik nemen van deze werkvorm dient het woord ouders op de draaicirkel vervangen te worden door moeders en het woord omgeving door ex-partner. Per domein worden er tien kaarten gemaakt waarop discussievragen, handelingsvragen en casussen staan geformuleerd. De stellingen bij de sector ex-partner kunnen als volgt zijn (Ploeg & Scholte, 2008);

1. Mijn ex-man en ik denken vaak anders over de opvoeding van ons kind of kinderen.
2. Ik kan goed met mijn ex-partner praten of overleggen als er problemen zijn.
3. Ik heb vaak conflicten met mijn ex-partner.

Deze stellingen worden verwerkt in het kaartenformat in bijlage 1. Het format van de draaicirkel kan worden teruggevonden in bijlage 2. Door de doe-het-zelf werkwijze is het een low-budget werkvorm die gemakkelijk in gebruik is. De wijzer in bijlage 2 wordt op een verstevigd A4 vel geplakt nadat deze is uitgeknipt. De kaarten worden dubbelzijdige uitgeprint zodat de tekst aan de achterkant van de afbeelding er opstaat. Vervolgens wordt de draaischijf, het verstevigde A4 vel evenals de kaarten geplastificeerd. Na het plastificeren kunnen de kaarten en de draaischijf worden uitgeknipt. De draaischijf wordt met een splitpen aan het A4 vel bevestigd. Zie figuur 5 voor het totaal beeld van de werkvorm.

3.5. Bijeenkomst privé tijd/ moedertijd

Waaraan kan gedacht worden bij de woorden privé tijd en moedertijd? Er kan gedacht worden aan persoonlijke tijd voor de gescheiden moeder zonder kinderen en zonder invulling van de tijd door derden. Een gescheiden moeder gaf aan dat ze het volgende voor zichzelf doet als haar kinderen op school zijn;

Ik ben iemand die het fijn vind om op te staan, dan ga ik me kind doen, breng me kind naar school, kom thuis, ga koken en dan me huis, ik ga naar buiten lekker genieten van de zon, ik ga naar de action, ik ga effe naar de peppelweg, ik ga me kind weer ophalen, ik kom thuis, koken, eten en ik doe gewoon lekker waar ik zin in heb (Respondent 7).

Het inplannen van de vrije tijd en het vormgeven aan activiteiten zouden tijdens de bijeenkomst overlegd kunnen worden tussen de gescheiden moeders. Er kan een lijst worden gemaakt door de professional met daarop de ideeën die aansluiten bij de doelgroep. Al eerder is beschreven dat het een doelgroep is met een laag besteedbaar inkomen (Zie figuur 4). Wat inhoudt dat een dagje wellness voor de doelgroep best prijzig is. Toch kan er op een creatieve manier met huis-tuin-en-keukenmiddelen zelf een wellness dag worden georganiseerd waarbij gescheiden moeders hun eigen producten maken. Zie tekstkader 1 voor het maken van een lipbalsem. De themabijeenkomst is bij uitstek ook een mogelijkheid voor het verder uitwisselen van ideeën betreffende moedertijd. Na

afloop van de bijeenkomst kunnen de gescheiden moeders een folder meekrijgen. In de folder staat op welke momenten het beste persoonlijke tijd kan worden ingepland en nieuwe recepten voor het maken van producten thuis.

Kokos roos lipbalsem

Benodigdheden:

(Maak gebruik van een 330 ml kop!)

- 1/8 kop kokos olie
- ¼ kop bijenwas
- 1/8 kop sheabutter
- 1 koffielepel vanille extract
- ¼ kop rozenblaadjes
- 1 koffielepel amandel olie

Het recept is goed voor 6 kleine potjes lipbalsem.

Uitvoering:

1. Stop alle ingrediënten in een pan op laag vuur totdat het gesmolten is. Let goed op dat het niet gaat koken.
2. Bij gebruik van een magnetron: stop alles in een kom en zet de magnetron op 30 seconden. Na 30 seconden stop de kom nogmaals in de magnetron op 30 seconden. Herhaal dit totdat de ingrediënten een vloeibaar geheel vormen. Let goed op dat het niet gaat koken.
3. Haal de rozenblaadjes er uit. Ze kunnen ook blijven zitten mocht dit mooi gevonden worden.
4. Stop de vloeibare substantie in de potjes en laat het een paar uur harden.
5. Nu zijn ze klaar voor gebruik.
6. De lipbalsem kan op kamertemperatuur bewaard worden het hoeft niet in de koeling.

<http://www.mybakingaddiction.com/homemade-lip-balm-sugar-scrub/>

Toelichting zie bijlage 3

Tekstkader 1 Kokos roos lipbalsem

3.6. Bijeenkomst werk

Figuur 4 geeft aan dat 2 van de 7 gescheiden moeders parttime werk heeft. Hoewel 5 van de 7 gescheiden moeders geen werk heeft, zijn er vier gescheiden moeders die vrijwilligerswerk doen. Een gescheiden moeder zei hierover het volgende;

Ik ben natuurlijk vrijwilliger en ik doe veel vrijwillig, maar de markt is nu zo dunnetjes, zo magertjes een vaste baan is er natuurlijk niet. Dat weerhoudt mij er niet van om vrijwillig wel iets te betekenen. En ja wel van me kwaliteiten gebruik te maken en als er dan wat is, dan is dit is alleen maar voorwerk (Respondent 7).

Het begeleiden en ondersteunen in de zoektocht naar een baan valt meer onder het takenpakket van een maatschappelijk werker in plaats van een pedagoog. Tenzij de status van werkloos zijn invloed

heeft op het opvoedklimaat van het kind of de kinderen. Een gescheiden moeder gaf aan dat ze na haar ontslag gebruik moest maken van hulp uit diverse organisaties met haar kinderen. Dit door gebrek aan geld. De gescheiden moeder zei hierover het volgende;

Uitkering aanvragen, kleren, voedselbank. Er is ook die instantie waar zij kleren geven en uh ik heb het ook gedaan, maar het was niet duidelijk ik moest de kinderen allemaal brengen. Ik heb alleen een maatje gebracht. Ja, de kledingbank {...} (Respondent 5).

De medewerkers van de afdeling opvoedingsondersteuning kunnen professionals uitnodigen die gespecialiseerd zijn op het gebied van werk. Er kan een professional van Randstad Rotterdam ingehuurd kunnen worden. Randstad is gespecialiseerd op het gebied van werk door onder andere coaching op de werkvloer aan te bieden of het begeleiden van een werknemer in de overgang naar een nieuwe functie. De organisatie organiseert eveneens sollicitatietrainingen. Van de sollicitatietrainingen kan DOCK & Co gebruik kunnen maken. De sollicitatietraining kan gaan over hoe werknemers gebruik kunnen maken van de huidige technologie voor het vergroten van hun netwerk. Onder de huidige technologie kunnen sites als Facebook en LinkedIn worden verstaan. Vragen tijdens de sollicitatietraining kunnen zijn; Op welke manier kunnen werknemers zich vandaag de dag profileren in het werkveld? Via welke wegen kan het beste gesolliciteerd worden?

Met het organiseren van een sollicitatietraining werkt stichting DOCK & Co aan de competentie "gebruik maken van het sociaal netwerk" en "het samenwerken met verschillende disciplines". De hulpvrager leert tijdens de sollicitatietraining hoe het eigen netwerk vergroot kan worden en hoe hier op een effectieve wijze gebruik van gemaakt kan worden. Daarnaast vergroot de professional zijn handelen binnen het sociaal kader. Hierbij moet wel rekening gehouden worden met de grenzen van eigen deskundigheid (Phorza, 2009). Zo mag een pedagoog wel een sollicitatietraining organiseren voor de doelgroep en na afloop tips meenemen naar een vergelijkbare situatie. Het is alleen niet de bedoeling dat een pedagoog een hulpvrager volgt gedurende het traject werk zoeken.

4. Praktisch informatieboekje

Een tweede product dat gescheiden moeders graag zouden willen zien is een praktisch informatieboekje. Het informatieboekje biedt een overzicht van adressen waar de doelgroep terecht kan voor hulp als gevolg van de belemmeringen die een scheiding met zich meebrengt. De respondenten gaven aan dat wat eerst door twee werd gedaan, nu door één wordt gedaan. De gescheiden moeders dragen nu alleen de verantwoordelijkheid voor onder andere:

1. Bankzaken.
2. Belasting teruggave.
3. Kinderen voeden en van kleren voorzien.
4. Emotioneel en lichamelijk welbevinden van zowel het kind als de moeder zelf.
5. Regelen van de scheiding via een advocaat.
6. Het regelen van de eigen verzekeringen.

Voor, tijdens en na de echtscheiding valt deze extra druk een gescheiden moeder zwaar. Een gescheiden moeder gaf aan dat door al het geregeld zij de bomen door het bos niet meer zag. Het in bezit zijn van een overzicht met adressen voor hulp had veel stress en spanning gescheeld. Dit kwam in diverse interviews met de gescheiden moeders terug. De ideeën die zijn aangedragen in dit hoofdstuk dienen ter inspiratie voor de vormgeving van het informatieboekje in de praktijk. De verantwoordelijkheid voor de daadwerkelijke invulling ligt bij DOCK & Co.

De vormgeving van het informatieboekje heeft invloed op de ingebruikname door de doelgroep. Wanneer een product onoverzichtelijk is, wordt er al snel geen gebruik van gemaakt. Het is daarom belangrijk dat de adressen naar categorie worden ingedeeld en worden afgescheiden door een kleuren tab als de nieuwe categorie begint. De categorie primaire levensmiddelen kan de volgende adressen bevatten;

Voedselbank Rotterdam

Keilestraat 7

3029 BP Rotterdam

Telefoonnummer: 010 425 43 58

Email: rotterdam@voedselbank.nl

(Korte beschrijving van wat de voorwaarden zijn voor het gebruik maken van de voedselbank en wat de voedselbank inhoud).

Kledingbank Rotterdam

Oostkousdijk 21a

3024 CL Rotterdam

Telefoonnummer; 06 14 15 02 48

Email: info@kledingbank-rotterdam.nl

(Korte beschrijving van wat de voorwaarden zijn voor het gebruik maken van de kledingbank en wat het inhoud).

Eén van de gescheiden moeders gaf aan dat de informatie wellicht onderbouwd kon worden door afbeeldingen. Gezien er ook moeders uit de doelgroep woonachting in de gebiedscommissie Hillegersberg-Schiebroek analfabeet zijn;

Ik denk met uh plaatjes denk ik. Er zitten ook ouders die analfabeet misschien zijn of uh ja die dan aan de hand van plaatjes dat kunnen zien en ook begrijpelijk voor alle moeders zeg maar duidelijk... (Respondent 3).

Overige categorieën voor het informatieboekje kunnen zijn:

- Financiële ondersteuning=
 - Adres van een pro-deo advocaat.
 - Adres van het juridisch loket in Rotterdam.
 - Adres scheidingsloket Rotterdam.
 - WWB-uitkering aanvragen bij de gemeente Rotterdam.
 - www.rechttopgeld.nl
- Familie hulp=
 - Adres van de GGD Rotterdam voor huiselijk geweld en samengestelde gezinnen.
 - Adres centrum voor jeugd en gezin.
 - Adres Flexus Jeugdplein voor gezinshulp.
- Huisvesting=
 - adres kringloop winkel Rotterdam.
 - adres vrouwenhuis Rotterdam.
 - Adres urgentie aanvragen huis bij wooncorporaties in Rotterdam.
- Persoonlijke hulp moeder=
 - Huisarts.
 - Therapeut.
 - www.slachtofferwijzer.nl

Bovenstaande adressen kunnen een leidraad vormen voor het invulling geven aan het informatieboekje.

Rekening houdend met het budget van DOCK & Co is het vrij duur om jaarlijks een oplage aan informatieboekjes te laten maken. Het is handig als er een map wordt gemaakt waaruit de adressen kunnen worden gehaald. De onderzoekster adviseert dat er een halfjaarlijkse adressen controle wordt ingesteld om de juistheid van de adressen te controleren. Mocht er een adres niet kloppen dan kan alleen het betreffende blad met daarop het adres uit de map worden verwijderd, zonder dat het gehele informatieboekje wordt herdrukt. Deze map kan op een centrale plek worden neergelegd bij de afdeling opvoedingsondersteuning van DOCK & Co, bijvoorbeeld op de hoofdbalie. Er kan daarnaast een folder worden gemaakt met daarop de belangrijkste adressen, zodat gescheiden moeders deze binnen handbereik hebben. De folders kunnen worden bijgevoegd in de map.

5. De rol van de professional

De huidige veranderingen in de sociale sector vergt om aanpassingen in de werkhouding van de professional. Vanuit diverse kaders als de maatschappij, internationale veranderingen, organisaties en de beroepscode voor sociaal-agogisch werkers wordt er invulling gegeven aan de rol van de sociaal professional. Naast deze multidisciplinaire kaders oefent de hulpvrager eveneens invloed uit op het handelen van de professional. Uit het onderzoek is gebleken dat de gescheiden moeders al diverse vormen van hulp hebben ontvangen. De behoeften en belangen van de gescheiden moeders betreffende het handelen van de professional zijn sturend in plaats van leidend. Dit houdt in dat de professional niet de overhand moet krijgen in de ondersteuning. De gescheiden moeders willen graag ervaringen, adviezen en tips met andere gescheiden moeders uitwisselen, gezien de gescheiden moeders allemaal een vergelijkbare situatie hebben doorgemaakt.

Maar dat je in een groep zit en dat mensen gewoon hun ervaringen kunnen delen (Respondent 1).

Ik vind het interessant om eens van andere moeders te horen hoe het bij hun is begaan (Respondent 6).

De behoefte van een sturende rol in plaats van een leidende rol komt overeen met een tweetal handelingsprincipes uit de beroepscode voor sociaal-agogisch werkers. Het bevorderen van de wisselwerking tussen de hulpvrager en diens omgeving is het eerste handelingsprincipe. Als tweede overeenkomstig handelingsprincipe wordt het stimuleren van de zelfredzaamheid van de hulpvrager aangekaart. Het stimuleren van de zelfredzaamheid geschiedt door het niet overnemen van taken door de professional, die de hulpvrager zelf kan (Phorza, 2009).

Een veel genoemde verandering in de sociale sector is het meer gebruik maken van het sociaal netwerk. Dit is een verandering die voortkomt uit de decentralisatie van de Wmo en de AWBZ naar de gemeenten (Kocken, Boere-Boonekamp, Harten, Hartman, Rijbroek, Ruijter, Pijpers & Voorham, 2013). De rol van de professional hierbij is de interventie met de hulpvrager zo snel en efficiënt mogelijk toe te passen. Dit vindt plaats in een zo kort mogelijk tijdsbestek. Vanuit de Wmo wordt er gewerkt aan het meer onafhankelijk maken van de hulpvrager (Rijn, 2014).

Een tweede gevolg van het onderhevig zijn aan veranderingen in de sociale sector is het aanpassen van de professionele werkhouding. Gezien de actuele veranderingen op het gebied van Passend onderwijs, de Wmo, de AWBZ en de JGZ is het weer tijd voor het aanpassingen in de werkhouding van de professional. Vanuit de literatuur wordt er gesproken van brede professionaliteit oftewel eigen specialisme in aangepaste vorm toepassen op andere doelgroepen. Dit vergt creativiteit in de werkwijze van de professional als het gaat om het bieden van ondersteuning. Hierdoor kunnen er meer mensen bereikt worden. Dit gezegd hebbende is het van belang dat de verschillen tussen de individuen erkend worden, om zo massaproductie tegen te gaan (Hout, Bakker, Felix, Witte, Metze & Sedney, 2012).

Bij de ingebruikname van het adviesrapport dient er rekening gehouden te worden met de invloed die de verschillende disciplines uitoefenen op de sociale sector. De volgende handelingsprincipes zijn hierbij van toepassing;

- Door het organiseren van themabijeenkomsten worden de gescheiden moeders met elkaar in contact gebracht. Het in contact brengen van de gescheiden moeders met derden biedt

kansen voor de uitbreiding van het eigen sociaal netwerk. Het handelingsprincipe van de professional hierbij is; het bevorderen van de inzetbaarheid van het sociaal netwerk door de professional (Rijn, 2014).

- De empowerment van de gescheiden moeders bevorderen. Er wordt op een laagdrempelige wijze handvaten aangereikt vanuit het adviesrapport. Hierbij is er vooral rekening gehouden met het bieden van ruimte aan de gescheiden moeders voor het uitwisselen en inbrengen van ervaringen, tips, ideeën en adviezen. De handelingsprincipes van de professional zijn hierbij: 1. De werkwijze van de professional vindt aansluiting bij de zelfredzaamheid van de hulpvrager (IFSW, 2012) en 2. Het stimuleren van de zelfredzaamheid van de hulpvrager (Phorza, 2009).
- Het afstaan van diensten die niet behoren tot het werkkader van medewerkers van opvoedingsondersteuning. Dit kunnen diensten als sollicitatietrainingen en omgaan met geweld zijn. Het handelingsprincipe van de professional is hierbij: het afstaan van diensten en handelingen aan andere disciplines bij het bereiken van de grenzen van eigen deskundigheid (NVO, 2008).
- Met het adviesrapport is er een balans tussen vraaggericht werken en directief handelen ontstaan. Het adviesrapport is geheel gebaseerd op de wensen van de doelgroep. Hierbij is wel rekening gehouden met de beleidskaders vanuit de overheid, de gemeente en de organisatie. Eveneens is er binnen het verplichte kader rekening gehouden met de uitgangspunten van de beroepscode en het internationale beleid van ethische principes (Phorza, 2009).

6. Implementatie

Dit hoofdstuk geeft kanttekeningen weer bij de ingebruikname van de adviezen in de praktijk. De kanttekening hebben betrekking op een aantal gebieden. Deze gebieden zijn onder andere de invoering van een product en multidisciplinaire samenwerking.

Bij de ingebruikname van de themabijeenkomsten uit hoofdstuk 3 in de praktijk zijn er een aantal aspecten van belang. De respondenten hebben aangegeven twee uur per week aan opvoedingsondersteuning te willen besteden met een duur van vier weken of langer. Zie figuur 7 en 8 voor de tabellen betreffende het tijdsbestek van opvoedingsondersteuning.

Hoeveel uur per week zou u willen besteden aan het deelnemen aan opvoedingsondersteuning:	Aantal	Percentage
0 uur	1	14,3 %
1 uur	2	28,6 %
2 uur	4	57,2 %
3 uur	0	0 %
> 4 uur	0	0 %
Totaal	7	100%

Figuur 7

Hoeveel weken mag het aanbod opvoedingsondersteuning in beslag nemen naar uw mening	Aantal	Percentage
0-2 weken	1	14,3 %
2-4 weken	1	14,3 %
4-6 weken	2	28,6 %
> 6 weken	3	42,8%
Totaal	7	100 %

Figuur 8

De respondenten willen graag training krijgen van professionals, die gespecialiseerd zijn op het gebied van echtscheidingssituaties. Het adviesrapport heeft rekening gehouden met deze behoefte van de respondenten. Zo zijn er een aantal bijeenkomsten gebaseerd op het inschakelen van professionals uit andere disciplines. Een voorbeeld is de bijeenkomst omgaan met geweld, waarbij het mogelijk is om een Tai chi chuan instructeur/ instructrice te vragen voor het geven van een demonstratie geweldloze zelfverdediging. Door deze manier van werken wordt het contact met derden bevorderd en kan er een wisselwerking ontstaan voor het profileren van beide organisaties. DOCK & Co verwerft naamsbekendheid bij andere organisaties evenals andere organisaties bij DOCK & Co. Hierdoor kunnen de organisaties mensen naar de andere organisatie doorverwijzen mocht hier behoefte aan zijn.

De effectiviteit en toepasbaarheid van het adviesrapport is vergroot door het centraal stellen van de wensen van de doelgroep. Door het aansluiten bij de doelgroep is de kans groot dat het beleid aansluit bij de praktijk. Hierdoor wordt de balans tussen vraaggericht werken en directief handelen vanuit verplichte kaders evenwichtiger. Het aanbod gericht werken wordt geminimaliseerd door het betrekken van de praktijk bij de ontwikkeling van een aanbod of product. Geheel vraaggericht werken is niet mogelijk, gezien professionals en organisaties veelal gebonden zijn aan juridische

kaders, beleidskaders en beroepsprotocollen. Met dit product is getracht daarin een balans te vinden voor het laten aansluiten van het beleid bij de praktijk. Hierbij voor ogen houden dat de hulpvrager centraal staat.

7. Literatuur

Ackermann, M., Molen, H. van der., Osseweijer, E., Schmidt, H. (2008). *Zelf leren schrijven*. Amsterdam, Nederland: Uitgeverij Boom.

Hint hro. (2014). *Dikke van Dale: Mindfulness*. Verkregen op 7 mei, 2014, van <http://surfdiensten.vandale.nl.ezproxy.hro.nl/zoeken/zoeken.do>

Hout, A. van., Bakker, T., Felix, K., Witte, L., Metze, R. & Sedney, P. (2012). *Samen bouwen 2.0: Visie en houding voor de Sociale Professional van de toekomst*. Den Haag, Nederland: Boom Lemma uitgevers.

IFSW (2012). *Code of Ethics: Ethics in Social Work, Statement of Principles*. Retrieved May 7, 2014, from <http://ifsw.org/policies/code-of-ethics/>

Kocken, P., Boere-Boonekamp, M., Harten, L. van., Hartman, L., Rijbroek, B., Ruijter, A. de., Pijpers, F. & Voorham, T. (2013). De toekomst van de (preventieve) zorg voor jeugd. *Tsg tijdschrift voor gezondheidswetenschappen*, 91(7), 359-360. Verkregen op 27 november, 2013, van <http://www.bsl.nl/producten/files/2013/11/tsg-2013-7.pdf#page=9>

Nabuurs, M. (2011). *Basisboek systeemgericht werken*. Amersfoort, Nederland: ThiemeMeulenhoff.

NVO. (2008). *Beroepscode van de NVO. Nederlandse vereniging van pedagogen en onderwijskundigen*. Verkregen op 7 mei, 2014, van <http://www.nvo.nl/ToonPopUp.aspx?InhoudselementId=2190>

Ploeg, J.D. van der. & Scholte, E.M. (2008). *GVL Gezinsvragenlijst handleiding*. Houten, Nederland: Bohn Stafleu van Loghum.

Phorza. (2009). *Beroepscode voor sociaal-agogisch werkers*. Verkregen op 7 mei, 2014, van http://pdf.swphost.com/phorza/beroepscode_def.pdf

Reber, A.S. (2010). *Woordenboek van de psychologie. Thermen, theorieën en verschijnselen*. Amsterdam, Nederland: Uitgeverij Prometheus.

Reijnders, U. (2014). Geweld en mishandeling. *Bijblijven*, 30(2), 25-28. Verkregen op 23 mei, 2014, van http://download.springer.com.ezproxy.hro.nl/static/pdf/899/art%253A10.1007%252Fs12414-014-0015-8.pdf?auth66=1401003393_dbbd65ffa8d843bf5f4a44ae6f19fb04&ext=.pdf

Rigter, J. (2008). *Het palet van de psychologie. Stromingen en hun toepassingen in hulpverlening en opvoeding*. Bussum, Nederland: Uitgeverij Coutinho.

Rijn, M. van. (2014). *Regels inzake de gemeentelijke ondersteuning op het gebied van zelfredzaamheid, participatie, beschermd wonen en opvang (Wet maatschappelijk ondersteuning 2015)*. Verkregen op 15 april, 2014, van <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/wet-maatschappelijke-ondersteuning-wmo/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2014/01/14/voorstel-van-wet-regels-inzake-wet-maatschappelijke-ondersteuning-2015.html>

Spruijt, E. & Kormos, H. (2010). *Handboek scheiden en de kinderen. Voor de beroepskracht die met scheidingskinderen te maken heeft*. Houten, Nederland: Bohn Stafleu van Loghum.

Wayne, P.M., & Fuerst, M.L. (2013). *The Harvard Medical School Guide to Tai Chi: 12 Weeks to a Healthy Body, Strong Heart & Sharp Mind*. Retrieved May 7, 2014, from <http://books.google.nl/books?id=8V9Scs0LdaYC&pg=PT258&dq=self+defence+tai+chi+chuan+2010&hl=nl&sa=X&ei=69-BU7bhPMTFOdG3gPAK&ved=0CFQQ6AEwAg%20-%20v=onepage&q&f=false#v=onepage&q=self%20defence%20tai%20chi%20chuan%202010&f=false>

Wong, S.L.F. (2013). *Partnergeweld*. Verkregen op 3 april, 2014, van http://download.springer.com.ezproxy.hro.nl/static/pdf/446/art%253A10.1007%252Fs12445-013-0244-6.pdf?auth66=1400090782_4157ef024a8bc88af2e859ead7dcfe4d&ext=.pdf

Bijlage 1; Werkblad kaarten

Ex-partner

Ex-partner

Ex-partner

Ex-partner

Ex-partner

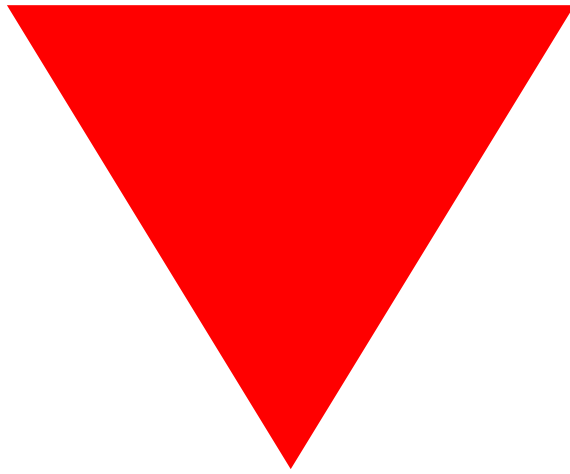

Ex-partner

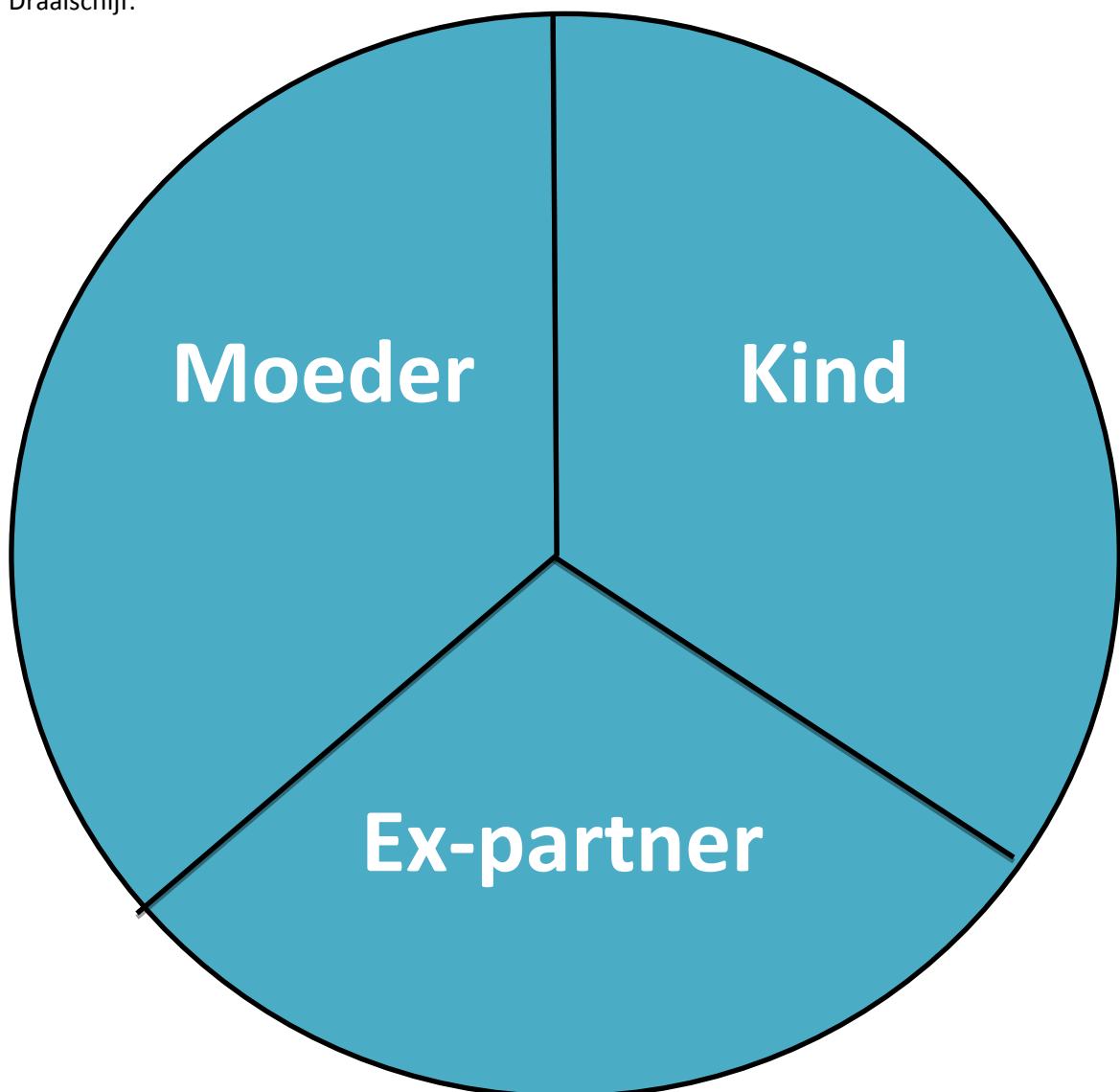
Mijn ex-man en ik denken vaak anders over de opvoeding van ons kind of kinderen.	Ik kan goed met mijn ex-partner praten of overleggen als er problemen zijn.
Ik heb vaak conflicten met mijn ex-partner.	

Bijlage 2; Werkblad draaischijf

Wijzer:

Draaischijf:

Bijlage 3; Kokos roos lipbalsem

Benodigdheden:

(Maak gebruik van een 330 ml kop!)

- 1/8 kop kokos olie
- ¼ kop bijenwas
- 1/8 kop sheabutter
- 1 koffielepel vanille extract
- ¼ kop rozenblaadjes
- 1 koffielepel amandel olie

1/8 kop = 41 ml

¼ kop = 82 ml

1 koffielepel = 5 ml

Product	inhoud	Prijs	Benodigdheden
Kokosolie	500 ml	€7,99	500 ml/ 41 ml = 12 keer kan het gebruikt worden. 7,99/ 12 = €0,67 kost het per keer
Bijenwas	100 gr / ml	€2,80	€2,80
Sheabutter	50	€9,99	€9,99
Vanille extract	38 ml	€ 0,94	35 ml/ 5 ml = 7 0,94/ 7 = €0,13
Rozenblaadjes	1 roos	€1,50	Kan eenmalig gebruikt worden. Kost €1,50
Amandelolie	120 ml	€3,59	120 ml/ 5 ml = 24 keer kan het gebruikt worden. 3,59/ 24 = €0,15

$0,67 + 2,80 + 9,99 + 0,13 + 1,50 + 0,15 = € 15,24$ / 6 potjes lipbalsem = €2,54 + een lipbalsem potje van 0,40= 2.94 euro per lipbalsem. Een dagje spa bij de Thermen in Schiedam is €31 euro per persoon <http://www.thermenholiday.nl/entreprijzen/> .

1. De producten kokosolie, sheabutter en amandelolie zijn verkrijgbaar bij www.drogisterij.net , dit is een erkende online winkel en heeft ook het keurmerk van de thuiswinkel waarborg.
2. De producten bijenwas en de lipbalsempotjes zoals op de afbeelding (€0,40 cent per stuk) zijn verkrijgbaar bij:
Drogisterij de Lang
Groene Hilledijk 292 B
3074 AG Rotterdam
3. Het vanille extract kan in de supermarkt worden gekocht van het merk Dr. Oetker.
4. Een roos kan bij een bloemist worden gekocht.
5. Voor meer home made spa producten kan de volgende site worden geraadpleegd:
<http://www.pinterest.com/leannahensley/homemade-spa-products/>